

EVALUATIE WINKELTIJDENWET

REGELS, RUIMTE EN RENDEMENT

Den Haag, 27 januari 2006

COLOFON

Projectnummer: 9912/44499747

Opdrachtgever: Ministerie van Economische Zaken

Auteurs: Drs. Anne van Galen
Drs. Dick Hanemaayer
Drs. Hans Slijp

B&A Groep
Beleidsonderzoek & -Advies bv
Louis Couperusplein 2
Postbus 829
2501 CV Den Haag

T (070) 3029500
F (070) 3029501

e-mail: info@bagroep.nl
http: www.bagroep.nl

Aan de totstandkoming van dit rapport hebben verder meegewerkt:

Catharina Kolar
Karen Groeneveld
Erik Fleur
Margreth Egelkamp

© **Ministerie van Economische Zaken.**

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van het Ministerie van Economische Zaken.

INHOUDSOPGAVE

1 Context en onderzoeksvragen 5

- 1.1 Aanleiding 5
- 1.2 De onderzoeksvragen 6
- 1.3 Onderzoeksverantwoording 9
- 1.4 Leeswijzer 11

2 Openingstijden: cijfers en feiten 13

- 2.1 Openingstijden in Nederland 13
- 2.2 Openingstijden vanuit winkeliersperspectief 17
- 2.3 Openingstijden in het grootwinkelbedrijf 18
- 2.4 Gemeentelijke regelgeving Winkeltijdenwet 19
- 2.5 Openingstijden vanuit het gemeentelijk perspectief 22
- 2.6 Conclusies 24

3 Ruimte voor veranderende arbeids- en leefpatronen 25

- 3.1 Gewijzigde arbeids- en leefpatronen, de trend zet zich voort 25
- 3.2 gebruik van de verruimde openstellingstijden door consumenten 27
  - 3.2.1 De koopzondag 27
  - 3.2.2 Avondopenstelling 33
- 3.3 Ruimere openingstijden en het combineren van taken 36
- 3.4 Zorgpunt zondagsrust 38
- 3.5 Zorgpunt: veiligheid 41
- 3.6 Zorgpunt: het werkplezier van werknemers 43
  - 3.6.1 Werken op zondag: omdat het moet? 43
  - 3.6.2 Werken in de avonden: vrijwillig of niet? 44
  - 3.6.3 Versnippering van werktijden 46
- 3.7 Conclusies 48

4 Marktwerking en economische effecten 49

- 4.1 Marktwerking 50
- 4.2 Omzet 50
- 4.3 Werkgelegenheid 55
- 4.4 Concentratiegraad 58
- 4.5 Assortimentsontwikkeling 60
- 4.6 Verkoopformules 62
- 4.7 Bedrijfsprocessen 62
- 4.8 Conclusies 63

5 Concurrentieverhoudingen 65

- 5.1 Concurrentieverhoudingen tussen winkels 65
- 5.2 Concurrentieverhoudingen binnen een gemeente 67
- 5.3 Concurrentieverhoudingen tussen regiogemeenten 69
- 5.4 Conclusies 71

6 De winkeltijdenwet als gemeentelijk instrument 73

- 6.1 Inleiding 73
- 6.2 Totstandkoming van het beleid 73
- 6.3 Inhoud van het beleid 76
- 6.4 Uitvoering van het beleid 79
- 6.5 Conclusies 82

7 Conclusie 83**Bijlage 1: Klankbordgroep en Begeleidingscommissie 87****Bijlage 2: Respondenten 89****Bijlage 3: Responsverantwoording 91****Bijlage 4: Figurenoverzicht openingstijden 99****Bijlage 5: Vrijstellingen en ontheffingen op grond van de
Winkeltijdenwet 101****Bijlage 6: Literatuurlijst 103**

1

CONTEXT EN ONDERZOEKVRAGEN

1.1

AANLEIDING

In 1996 is de Winkeltijdenwet ingevoerd. Deze wet bepaalt sinds 1 juni 1996 voor winkeliers in Nederland welke mogelijkheden en restricties zij hebben om hun winkels te openen. De wet regelt tevens wat de mogelijkheden zijn van gemeenten om lokaal de winkeltijden te reguleren.

De Winkeltijdenwet van 1996 verving de Winkelsluitingswet die dateerde van 20 jaar daarvoor. Met de Winkeltijdenwet heeft de wetgever beoogd om in te spelen op de veranderde arbeids- en leefpatronen van de consumenten. Ruimte bieden voor marktwerking door deregulering was een ander oogmerk. Concreet hield dit in dat winkeliers aanzienlijk langer hun winkels geopend zouden kunnen houden dan voordien. Hiermee trok Nederland 'een been bij' ten opzichte van andere landen in de Europese Unie waar winkeliers al geruime tijd meer vrijheid hadden in het bepalen van openingstijden van winkels.

Kenmerk van de wet is dat de maximaal toegestane openingstijden van winkels deels centraal worden bepaald en deels kunnen worden gedetailleerd door gemeenten. Deze systematiek van wetgeving paste binnen de wens om verantwoordelijkheden waar mogelijk bij het decentrale bestuur te beleggen.

Belangrijkste bepalingen van de wet zijn:

- Van maandag tot en met zaterdag mag elke winkelier naar eigen wens de winkel openstellen tussen 6.00 uur 's ochtends en 22.00 uur 's avonds.
- Gemeenten mogen jaarlijks maximaal 12 zon- en feestdagen aanwijzen waarop winkels hun deuren voor de verkoop mogen openen.
- Landelijk kunnen vrijstellingen worden verleend voor de restricties in de wet.
- Ook gemeenten kunnen, binnen bepaalde marges, ontheffingen en algemene vrijstellingen verlenen.
- In het belang van toerisme en grensoverschrijdend verkeer kan een gemeente de wettelijk toegestane openingstijden op zondagen verruimen.

In onderstaande tabel zijn de belangrijkste verruimingen van de Winkeltijdenwet 1996 ten opzichte van de Winkelsluitingswet weergegeven.

Tabel 1.1 Verruimingen van de Winkeltijdenwet 1996.

Wijziging	Winkelsluitingswet 1976	Winkeltijdenwet 1996
Verhoging maximaal aantal koopzondagen	8	12 (onbeperkt voor gemeenten met 'toeristisch regime')
Van maandag tot en met zaterdag langere openingstijden toegestaan	Van 6.00 tot 18.30 uur, maximaal 1 koopavond per week	Van 6.00 tot 22.00 uur
Maximale openstelling	55 uur per week	Geen maximum

De directie Marktwerking van het ministerie van Economische Zaken heeft medio 2005 opdracht verleend om de effectiviteit van de Winkeltijdenwet te evalueren. Het gaat hierbij om een reguliere evaluatie met als doel de Tweede Kamer te informeren over de effectiviteit van de Winkeltijdenwet. Reeds eerder, in 1998, is de Winkeltijdenwet op zijn werking onderzocht. Destijds was de wet echter nog zo vers dat daadwerkelijke uitspraken op de vraag 'voldoet de wet, of niet' voorbarig zouden zijn geweest.

1.2 DE ONDERZOEKVRAGEN

De centrale vraag van deze evaluatie is: Hoe functioneert de Winkeltijdenwet?

Om een oordeel te kunnen vellen omtrent dit functioneren, zullen de volgende kernvragen beantwoord worden:

1. Heeft de Winkeltijdenwet de beoogde ruimte voor veranderde arbeids- en leefpatronen gebracht?

In dit rapport is in kaart gebracht wat de maatschappelijke effecten zijn van de Winkeltijdenwet. Hiertoe beschrijven we hoe de verruimde openstelling van winkels wordt gewaardeerd door consumenten, werknemers in de detailhandel en winkeliers. Hierbij wordt aandacht besteed aan zowel de avondopenstelling als de zondagopenstelling. Voor dit deel van de evaluatie besteden we verder speciale aandacht aan de effecten van de Winkeltijdenwet op de zondagsrust, de veiligheid en het welbevinden van de werknemers in de detailhandel.

Beleidsachtergrond

De Winkelsluitingswet stamde uit 1976. De grenzen die in deze wet gesteld werden aan de openingstijden van winkels bleken in de jaren daarna steeds meer als klemmend te worden ervaren. Steeds meer vrouwen gingen buitenshuis werken, het traditionele kostwinnersmodel maakte in veel gezinnen plaats voor het anderhalf- of tweeverdienersmodel. Hoewel Nederlanders in zijn algemeenheid minder uren gingen werken, kregen mensen het steeds drukker en de combinatie tussen arbeid en zorg zette vooral vrouwen onder druk. Er ontstond hierdoor een groeiende behoefte om boodschappen te kunnen doen c.q. te kunnen winkelen buiten de geijkte kantooruren.¹

¹ Zie onder meer *Vrijtijdsstudies*, Druk, drukker, drukst, Nederlanders over de toekomst van arbeid, zorg en vrijetijd, Vinken en Ester, 2001, pp.21-41.

Bovendien werd midden jaren negentig erkend dat er een groeiende groep (niet westerse) allochtonen was die vanuit de eigen cultuur en religie gewend was op andere momenten te winkelen. De verruiming van de winkeltijden die in 1996 werd doorgevoerd moest zorgen voor een betere aansluiting bij bovengenoemde gewijzigde arbeids- en leefpatronen en de 'diversificatie van de samenleving'.

Bij de behandeling van het wetsontwerp werden verschillende bezwaren opgeworpen tegen verruiming van de winkeltijden. Ruimere openstelling op zondag zou allereerst de zondagsrust teveel verstoren. Ten tweede zouden ruimere openingstijden (in de Memorie van Toelichting valt te lezen dat in een eerdere versie van het wetsvoorstel werd beoogd om openstelling tot 24.00 uur 's nachts generiek wettelijk toe te staan²) negatieve effecten hebben op de veiligheid. Hierbij ging het vooral om de veiligheid van vrouwelijk personeel tijdens het 'woon-werk' verkeer. Ten derde werd gevreesd dat de werknemers in de detailhandel negatieve effecten zouden ondervinden van de verruiming, bijvoorbeeld omdat hun werktijden sterk zouden versnipperen.

2. Heeft de Winkeltijdenwet door de toegekende vrijheden (deregulering) bijgedragen aan meer marktwerking en daardoor een sterkere marktsector?
3. Wat zijn de sociale en economische effecten van de Winkeltijdenwet?

De Winkeltijdenwet houdt in dat winkeliers meer ruimte hebben gekregen om zelf te kunnen bepalen wanneer zij geopend willen zijn. Bij deze onderzoeksvragen staat centraal wat de effecten van de Winkeltijdenwet zijn geweest op marktwerking hiervan geweest zijn op de dynamiek in de marktsector en op sociale en economische effecten.

Beleidsachtergrond

Met de verruiming van de openstellingsmogelijkheden voor winkels beoogde het kabinet een bijdrage te leveren aan het versterken van de detailhandel als marktsector. Voordat het wetsvoorstel werd ingediend werden respectievelijk door onderzoeksinstituut EIM en het CPB studies verricht aangaande dit onderwerp. Het ging hierbij op de effecten op de werkgelegenheid, personeelsvoorziening, omzet, toe en uittreding en sectorstructuur binnen de detailhandel. In deze onderzoeken is gepoogd een inschatting te maken van de te verwachten effecten op de 'economische dynamiek'. 'Gepoogd' omdat de genoemde parameters altijd van vele factoren afhankelijk zijn en zodoende het precieze resultaat van een verruiming van winkeltijden niet direct herleidbaar is. Desalniettemin voorspelde het CPB met enige voorzichtigheid "dat liberalisering de marktdynamiek kan vergroten en daardoor een drukkend effect zou kunnen hebben op de prijzen en een positief effect op het omzetvolume en de werkgelegenheid."³

4. Welk effect heeft de Winkeltijdenwet op de concurrentieverhoudingen?

In dit deel van de evaluatie is de vraag aan de orde hoe het staat met de concurrentieverhoudingen in de detailhandel nu het accent in de beleidsvorming rond winkeltijden is verschoven van centraal naar decentraal.

² Memorie van Toelichting, pp.14-15.

³ Memorie van Toelichting, pp.6-7.

Beleidsachtergrond

De eerste wettelijke regeling voor winkelsluiting in Nederland kwam tot stand in 1930. De aanleiding voor deze regeling was tweeledig. Enerzijds poogde de wetgeving een halt toe te roepen aan de scherpe concurrentie tussen buurgemeenten. Ten tweede wilde de regeling de scheve concurrentieverhoudingen tussen winkeliers zonder personeel en winkeliers met personeel recht trekken. Eerstgenoemde groep was namelijk niet gebonden aan een maximum aantal arbeidsuren per week, terwijl sinds de invoering van de Arbeidswet (1920) winkeliers met personeel hun werknemers slechts 48 uur per week mochten inzetten en iedere werkdag uiterlijk om 18.00 uur naar huis moesten sturen.

Sinds de eerste winkelsluitingsregeling zijn er verschillende wetswijzigingen geweest, maar hierbij heeft de doelstelling “het bevorderen van eerlijke concurrentieverhoudingen door het creëren van gelijke uitgangsposities” nooit ter discussie gestaan.

Bij de totstandkoming van de Winkeltijdenwet 1996 werd de bovengenoemde doelstelling nog altijd als “zeer valide” betiteld. Toch is met de Winkeltijdenwet 1996 een belangrijke koerswijziging ingezet. Men achtte het niet langer van deze tijd om sectorspecifieke wetgeving te maken die de bedrijfstijd regelde. Eerlijke concurrentieverhoudingen zouden reeds voldoende gegarandeerd worden door generieke wetgeving (bijvoorbeeld de Wet economische mededinging). In de Winkeltijdenwet is de sterke centrale regie daarom losgelaten en gemeenten hebben sinds 1996 meer mogelijkheden gekregen om zelf te bepalen wanneer de winkels binnen hun gemeenten mogen openen.

5. Hoe functioneert de Winkeltijdenwet als gemeentelijk instrument?

De evaluatie zal zich tenslotte richten op een beoordeling van de werking van de Winkeltijdenwet vanuit het perspectief van gemeenten. Hoe gaan gemeenten om met vormgeving van het lokale winkeltijdenbeleid (met aandacht voor het toekennen van koopzondagen, vrijstellingen en ontheffingen)? Naast inhoud en totstandkoming van het beleid zal ook aandacht besteed worden aan de uitvoering van het beleid, i.e. de administratieve afhandeling en de handhaving.

Beleidsachtergrond

De Winkeltijdenwet 1996 is ontwikkeld mede onder het motto ‘centraal wat moet, decentraal wat kan’. Met ingang van de wet kregen gemeenten meer autonomie in het vormgeven van het winkeltijdenbeleid dan voorheen. Tegelijkertijd werd het maximum van 55 openingsuren per week losgelaten. Voor gemeenten betekende dit dat men niet langer de openingstijden van individuele winkels hoefde te administreren.

In de Winkeltijdenwet 1996 is gekozen voor een algeheel verbod om op zondag winkels geopend te hebben, met de mogelijkheid voor gemeenten om hier uitzonderingen op te maken (hetzij door het toekennen van maximaal 12 ‘reguliere’ koopzondagen, hetzij door vrijstellingen of ontheffingen). Gemeenten kunnen winkels in principe toestaan om *in extremis* 7 dagen per week 24 uur per dag te openen wanneer zij binnen de gemeentegrenzen een zogenaamd ‘toeristisch regime’ van toepassing verklaren (openstelling op elke zondag) en daarnaast artikel 7 van de Winkeltijdenwet van toepassing laten zijn (vrijstelling voor het verbod om winkels op werkdagen voor 6 uur ’s ochtends en na 22.00 uur ’s avonds geopend te hebben).

1.3 ONDERZOEKSVERANTWOORDING

ONDERZOEKSMETHODIEK

Het onderzoek had zowel een kwantitatieve als een kwalitatieve component.

Voor een volledige beschrijving van de wijze waarop het kwantitatieve en kwalitatieve onderzoek bij de vier groepen is uitgevoerd, verwijzen we kortheidshalve naar bijlage 3. Hieronder geven wij de hoofdlijnen weer.

KWANTITATIEF ONDERZOEK: ENQUÊTES

B&A heeft in de maanden juni, juli en augustus 2005 onderzoek uitgevoerd onder vier bij de Winkeltijdenwet betrokken groepen. Het betreft hier:

- Gemeenten
- Winkeliers in de detailhandel
- Werknemers in de detailhandel
- Consumenten.

Voor de onderzoeken onder winkeliers, consumenten en werknemers hebben wij gebruik gemaakt van representatieve steekproeven. De internet-enquête voor gemeenten is uitgestuurd naar alle gemeenten in Nederland.

RESPONS

De respons van de vier onderzoeken is zonder meer hoog te noemen. Zeker als in ogenschouw wordt genomen dat het veldwerk voor het onderzoek is uitgevoerd gedurende de zomerperiode.

Tabel 1.2 Tabel met respons

	Steekproef	Respons	
Gemeenten	488 (waaronder ook stadsdeelkantoren en deelgemeenten)	225	46%
Winkeliers	3265	1081	32%
Werknemers detailhandel	931	686	74%
Consumenten	1192	958	80%

EXTRA ONDERZOEK ONDER HET GROOTWINKELBEDRIJF

Na oplevering van het concept eindrapport van de evaluatie van de Winkeltijdenwet begin oktober 2005 heeft de klankbordgroep, die het onderzoek begeleidde, besloten dat een additioneel onderzoek noodzakelijk was om op enkele punten in de evaluatie een scherper beeld te verkrijgen.⁴

⁴ Zie bijlage 1 voor de leden van de klankbordgroep.

De achterliggende argumentatie was als volgt: In de evaluatie die werd uitgevoerd in de maanden juni en juli 2005 is op lokaal niveau onder *winkeliers* onderzoek gedaan naar de werking van de genoemde wet. Voor grotere winkelketens betekent dit dat op lokaal niveau een filiaalhouder, vestigingsmanager of franchisenemer is geïnterviewd. Een dergelijke respondent verwoordt niet per definitie de standpunten van zijn of haar directie, formulehouder of holding; de zeggenschap over de openingstijden ligt in het grootwinkelbedrijf veelal op het centrale niveau. De klankbordgroep vond derhalve dat extra onderzoek noodzakelijk was om op een meer directe manier ondernemersstandpunten van het grootwinkelbedrijf omtrent de werking van de wet te verkrijgen. Dit vooral om te verifiëren hoe anno 2005 het grootwinkelbedrijf in Nederland de zondagse openstellingsmogelijkheden op basis van de Winkeltijdenwet beoordeelt. Het additionele onderzoek is uitgevoerd onder de grootwinkelbedrijven (dit wil zeggen bedrijven met meer dan 100 werknemers) die bij het Hoofdbedrijfschap Detailhandel (HBD) geregistreerd staan.⁵ De directies van deze bedrijven zijn eerst telefonisch benaderd met de vraag of men in principe bereid zou zijn mee te werken. Bij een bevestigend antwoord is het emailadres van het verantwoordelijk directielid opgevraagd. Dit leverde een emailbestand op van 167 adressen. Deze groep heeft eind oktober een verzoek toegestuurd gekregen om mee te werken aan een internet-enquête. Na een week is een rappel e-mail verstuurd. Na een veldwerkperiode van tweeënhalve week is een respons behaald van 52 ingevulde vragenlijsten (31%); deze respons is volgens de gangbare normen representatief.

In het rapport maken wij op enkele punten een vergelijking tussen de uitkomsten van de winkeliersenquête en de enquête onder directies van het grootwinkelbedrijf. Voorzichtigheid is hierbij geboden, want de onderzoekseenheden en de onderzoeksmethoden zijn niet identiek.

KWALITATIEF ONDERZOEK

Naast dit kwantitatieve onderzoek is kwalitatief onderzoek verricht. Dit onderzoek betrof interviews op straat en in winkels in vier gemeenten in Nederland:

- Alphen aan den Rijn
- Den Haag
- Enkhuisen
- Veenendaal.

In totaal zijn er 22 winkeliers in hun winkel gesproken, 19 werknemers op de werkplek en 18 consumenten op straat.

In deze gemeenten is tevens gesproken met de beleidsmedewerker van de gemeente die het winkeltijdenbeleid in zijn of haar portefeuille heeft.

Om verdieping te krijgen op de door ons gevonden enquêteresultaten is verder gesproken met een viertal experts op het gebied van detailhandel. De namen zijn opgenomen in bijlage 2.

---

⁵ NB: Postorderbedrijven en andere 'winkels' die wel geregistreerd staan bij de HBD, maar niet vallen onder de werking van de Winkeltijdenwet zijn niet benaderd.

Ook een literatuurscan maakte deel uit van ons onderzoek.

ONDERZOEKSBEGELEIDING

Het onderzoek is begeleid door een begeleidingscommissie van het Ministerie van Economische Zaken. Tevens hebben wij op de resultaten van het onderzoek kunnen reflecteren met een klankbordgroep, waarin vertegenwoordigers van de betrokken belangenorganisaties zitting hadden. Namen van de deelnemers van de begeleidingscommissie en klankbordgroep zijn opgenomen in bijlage 1.

1.4

LEESWIJZER

Het rapport bevat zeven hoofdstukken.

HOOFDSTUK 2 OPENINGSTIJDEN IN NEDERLAND, FEITEN EN CIJFERS

In het tweede hoofdstuk staan de facts & figures centraal. Elementaire vragen als 'hoeveel uur per week zijn in Nederland gemiddeld de winkels geopend?' en 'hoeveel koopzondagen worden in Nederland gemiddeld toegekend?' worden in dit hoofdstuk beantwoord. Ook wordt in dit hoofdstuk geïnventariseerd of de wet naar de mening van winkeliers en gemeenten voldoende ruimte biedt.

HOOFDSTUK 3 RUIMTE VOOR VERANDERDE ARBEIDS- EN LEEFPATRONEN

Dit onderdeel van het rapport is gericht op de maatschappelijke effecten van de Winkeltijdenwet. 'Sluiten de winkeltijden in Nederland beter aan bij de wensen van de moderne consument?' is in dit hoofdstuk de kernvraag. Hiernaast wordt aandacht besteed aan de effecten van de Winkeltijdenwet op de zondagsrust, de veiligheid en het welbevinden van werknemers in de detailhandel.

HOOFDSTUK 4 MARKTWERKING EN ECONOMISCHE EFFECTEN

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de gevolgen van de Winkeltijdenwet voor de marktwerking in de detailhandelssector. In het vervolg hiervan wordt een aantal economische effecten belicht.

HOOFDSTUK 5 CONCURRENTIEVERHOUDINGEN

In het vijfde hoofdstuk wordt belicht hoe winkeliers de effecten beoordelen van de Winkeltijdenwet op de concurrentieverhoudingen tussen typen winkels, tussen gebiedsdelen binnen een gemeente en tussen (regio-)gemeenten.

HOOFDSTUK 6 DE WINKELTIJDENWET VANUIT GEMEENTELIJK PERSPECTIEF

De vraag - 'hoe functioneert de Winkeltijdenwet als gemeentelijk instrument?' - wordt beantwoord in hoofdstuk 6. Inhoud en totstandkoming van het gemeentelijke beleid, maar ook de uitvoering hiervan staat centraal.

HOOFDSTUK 7 CONCLUSIES

Hoofdstuk 7 bevat de conclusies uit het voorafgaande. Het rapport bevat conclusies, geen aanbevelingen; de aan de evaluatie - en andere bronnen - te ontleen aanbevelingen worden opgesteld door de minister van Economische Zaken.

In de tekst zijn op verschillende plaatsen kaders ingevoegd. In deze kaders zijn ter illustratie van de hoofdtekst fragmenten opgenomen van interviews met consumenten op straat, winkeliers, werknemers en gemeentelijke beleidsambtenaren. In tegenstelling tot de kwantitatieve onderzoeksgegevens wordt in deze kaders niet beoogd een representatief beeld te geven.

2

OPENINGSTIJDEN: CIJFERS EN FEITEN

Dit hoofdstuk bevat cijfers en feiten over de openingstijden van winkels, onderscheiden naar openingstijden van maandag tot en met zaterdag en de openingstijden op zondag. Verder worden enkele kengetallen met betrekking tot de gemeentelijke praktijk beschreven.

2.1 OPENINGSTIJDEN IN NEDERLAND

Onder de Winkelsluitingswet, voor 1996, hadden winkels de mogelijkheid om maximaal 55 uur per week open te zijn. Dit maximum is in de Winkeltijdenwet losgelaten maar gegeven het feit dat winkels maandag tot en met zaterdag tussen 6.00 uur 's ochtends en 22.00 uur 's avonds mogen openen, kunnen winkels - afgezien van de koopzondag - 96 uur per week open zijn.

De gemiddelde openingstijd per week bedraagt thans 59,3 uur exclusief de zondag en 64,7 uur inclusief de zondag⁶.

In de onderstaande tabel zijn de gemiddelde aantallen openingsuren vermeld per dag van de week en naar de food/non-food respectievelijk grootteklassen⁷.

Tabel 2.1 Gemiddeld aantal openingsuren per dag en naar segmenten (food/non-food; grootteklassen).

	Totaal week	Maan-dag	Dins-dag	Woens-dag	Donder-dag	Vrijdag	Zaterdag	Zondag
Totaal	64,7	8,9	9,9	9,9	10,8	10,9	8,8	5,5
<i>Naar segmenten</i>								
Non-food detailhandel	59,3	7,2	9,1	9,1	10,4	10,1	8	5,4
Food detailhandel:	70,8	10,6	10,8	10,8	11,2	11,7	9,5	6,2
• Waarvan supermarkten	75,4	11,4	11,4	11,5	11,9	12,4	10,1	6,7
• Waarvan overige levensmiddelen	63,5	9,2	9,7	9,6	10,1	10,7	8,5	5,7
<i>Naar grootteklasse</i>								
• Klein	60,4	8,0	9,2	9,2	10,1	10,3	8,2	5,4
• Middel	64,4	8,8	9,9	9,9	10,8	10,9	8,6	5,5
• Groot	74,6	11,2	11,4	11,5	12,2	12,2	10,3	5,8

NB: De cijfers van de gemiddelde openingstijden zijn gebaseerd op winkels die daadwerkelijk open zijn.

⁶ Op basis van gegevens uit de enquête onder winkeliers

⁷ In bijlage 3 - responsverantwoording - staat aangegeven wat bepaald of een respondent valt onder 'klein', 'middel' of 'groot'.

Herkenbare patronen zijn zichtbaar zoals de koopavonden op donderdag of vrijdag, en de sluiting op maandagochtenden in bepaalde branches. Supermarkten respectievelijk het grootwinkelbedrijf kennen de langste openingstijden per week. Binnen de categorie non-food zijn per week de bouwmarkten het langst geopend.⁸

In bijlage 4 zijn diagrammen opgenomen die de openingstijden per dag per winkeltype weergeven. In deze diagrammen is te zien dat het vooral supermarkten zijn die van de openstellingsmogelijkheden 's ochtends vroeg (voor 8 uur) gebruik maken, zij het in zeer beperkte mate. In de avond is ook iets dergelijks te zien. 61 procent van de winkels maakt gebruik van de mogelijkheid van opening na 20.00 uur (overwegend de koopavond) en 1 procent van opening na 21.00 uur.

Reeds in de eerdere evaluatie van de Winkeltijdenwet is in kaart gebracht wat de ruimere mogelijkheden hebben betekend voor de daadwerkelijke openingstijden van supermarkten⁹. Dit levert gegevens op om over een reeks van jaren het gemiddelde aantal openingsuren per week zichtbaar te maken.

Tabel 2.2 Gemiddeld aantal openingsuren per week, supermarkten, 1996 - 2005.

Jaar	1996	1997	1998	2005
Gemiddelde openingstijd supermarkten	55 uur	59 uur	66 uur	76 uur

Het gemiddelde aantal openingsuren is sinds 1996 gestaag toegenomen.

Eerder onderzoek¹⁰ uitgevoerd in 1998 wees uit dat landelijk circa 25 procent van de winkeliers sinds 1996 de winkeltijden verruimd had. Verruiming van de openingstijden werd vooral geregistreerd bij warenhuizen en supermarkten, bij filiaalbedrijven (meer dan zelfstandige winkeliers), in perifere winkelgebieden en op solitaire locaties (meer dan in stadscentra).

⁸ Specifieke openstelling per branche is verder niet inzichtelijk gemaakt in de tabellen.

⁹ Alleen voor supermarkten zijn tijdelijgegevens beschikbaar van het aantal openstellingsuren per week. KPMG, *Effecten van de Winkeltijdenwet*, 1998, p.31.

¹⁰ Beeckman c.s. (1998), *Effecten winkeltijdenwet op de detailhandel*. Leiden, Research voor Beleid

ZONDAGOPENSTELLING

Uit de volgende tabel blijkt dat tweederde van alle winkels altijd op zondag gesloten is.

Tabel 2.3 Winkelopening op zondag, naar grootteklassen en naar segmenten, in procenten.

	Ja, elke zondag	Ja, elke zondag behalve de feestdagen	Ja, wel eens	Nee, nooit
Totaal	3	1	30	66
<i>Naar segmenten</i>				
Non-food detailhandel	6	1	50	42
Food detailhandel:	1	1	10	89
• Waarvan supermarkten	1	1	8	91
• Waarvan overige levensmiddelen	1	1	12	87
<i>Naar grootteklasse</i>				
• Klein	3	1	27	69
• Middelgroot	3	1	35	61
• Groot	5	1	19	75

Winkels die binnen onze categorisering vallen in het segment 'groot' zijn verhoudingsgewijs het meest gesloten op zondagen.

Zoals ook bleek uit de meting in 1998 maakt de levensmiddelenbranche minder gebruik van de zondagopenstelling dan de overige branches. Bijna 90 procent van de winkels in deze branche blijft elke zondag dicht.

Vooraf waren huizen, kleding- en textielzaken en winkels in de woonbranche openen binnen de categorie non-food op zondag de deuren.

Meubelzaak / cadeauwinkel in het centrum van Den Haag

Ik ga mee met de grootwinkelbedrijven, Bijenkorf en V&D. Die koopzondag heeft bij mij echt voor groei gezorgd. Echt veel concurrentie ervaar ik hier niet. Ik verkoop van alles en dat is een unieke combinatie: kleine meubelen, toiletartikelen, teddyberen, kaarsen, noem maar op.

Ik merk dat zondags meer mannen in mijn zaak komen. Ze worden meegenomen door hun vrouw om te kijken naar meubeltjes.

Persoonlijk heb ik er ook geen problemen mee om op zondag open te zijn. Ik vier het weekend op dinsdag en woensdag.

Ik hoop trouwens echt dat het niet landelijk wordt doorgevoerd, de koopzondagen bedoel ik dan. Ze komen nu echt vanuit Groningen om lekker een dagje te winkelen.

De bloemist in Enkhuizen

"Ik ben 53 en al 30 jaar zelfstandig ondernemer samen met mijn man. Elke dag zijn we van 9.00 tot 18.00 open. Vrijdags doen we ook met de koopavond mee. Op zondag zijn we alleen met de feestdagen open. Dan doen we het omdat we dat als winkelcollectief willen uitdragen. Met de winkeliersvereniging bepalen we namelijk wanneer we open zijn. Een paar jaar geleden wilden

ze hier in het zomerseizoen elke zondag open. Daar waren we toen tegen. We hebben behoorlijk wat discussies in de winkel en op straat gevoerd. En nu nog - als ze het opnieuw zouden proberen, doen wij daar niet aan mee!

Met een eenmanszaak is het geen doen op elke zondag open te gaan. Het zou wel leuk zijn, als de kosten niet zo hoog waren. Personeel kunnen we niet betalen. We doen het allemaal zelf. We zijn altijd aan het werk.

Als we op zondag open zijn, is het wel veel drukker in de winkel. Maar toch hebben we op een gewone vrijdag en zaterdag meestal meer omzet. Op de koopzondag doen we ook wel ons best om het gezellig te maken. In de winter hebben we Glühwein en muzikanten.

Controle door de gemeente en de politie? Ik heb er eigenlijk nooit wat van gemerkt. Misschien houden ze ons stilletjes in de gaten! Maar volgens mij hoeft het hier ook niet zo. Iedereen houdt zich aardig aan de regels.

Je kunt wel merken dat de mensen blut zijn. Er wordt tegenwoordig veel minder impulsief gekocht, dat is de tendens bij de bloemisterij. En kijk maar, je staat hier al 20 minuten en er is nog geen klant binnen geweest. Bij de boten in de havens zal het misschien nog mee vallen, maar hier niet.

Slagerij in Zeeheldenkwartier

Wij zijn een familiebedrijf en ik doe niet mee met die Winkeltijdenwet. Een paar jaar geleden hebben we wel een proef gedaan om te kijken of het scheelde in de omzet. Maar de kosten om extra personeel in te zetten waren veel hoger dan de baten. Wat anderen hier doen interesseert mij niet. Maar ik kan u wel vertellen dat er genoeg winkels open blijven zonder dat ze hierop aangesproken worden.

Aan de groep winkeliers die aangaf minimaal 'wel eens' op zondag open te gaan, is gevraagd of men maximaal gebruik maakt van de mogelijkheden die er zijn om op zondag de winkel geopend te hebben.

Tabel 2.4 Aantal winkeliers dat alle toegestane zondagen open is, naar grootteklassen, in procenten van het aantal winkels per grootteklasse, in procenten.

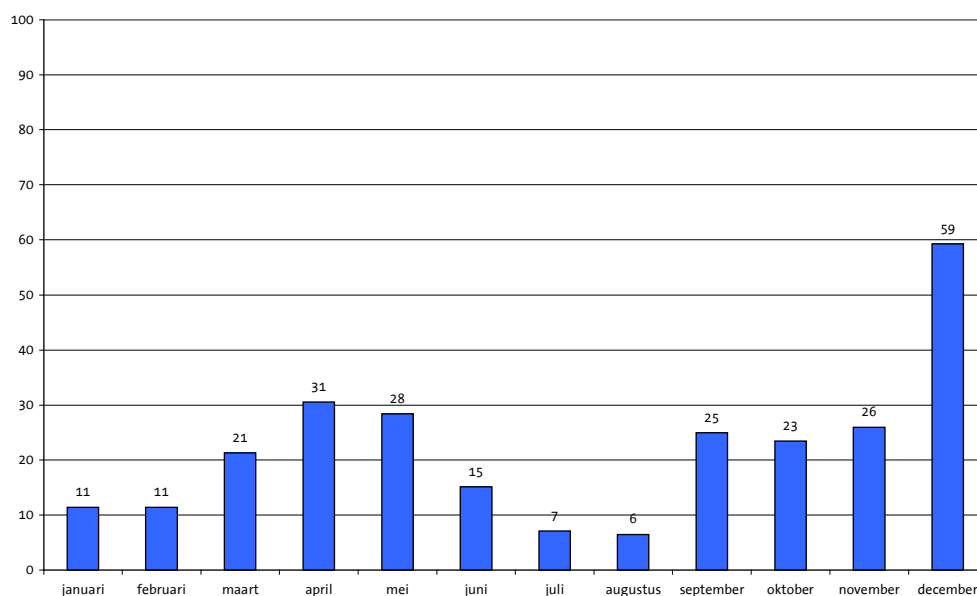
	Alle toegestane zondagen open
Klein	27
Middel	47
Groot	40
Totaal	40

40 Procent maakt gebruik van de maximaal toegestane mogelijkheden, verhoudingsgewijs het minst in het segment van de kleinschalige winkels. Binnen het segment non-food zijn het vooral de warenhuizen die de openstellingsmogelijkheden op zondag maximaal gebruiken.

De zondagopenstelling komt het meest voor in maand december en voorts relatief veel in de maanden april en mei¹¹: zie onderstaande figuur.

Figuur 2.1 Aantal winkeliers dat gebruik maakt van de zondagopenstelling, per maand, in procenten.

Werkneemster kledingwinkel

In de zomer is het hier op zondag zó rustig, dan verveel je je dood. Het is wel aan te raden om de tijden daarop aan te passen.

In gemeenten met een toeristisch regime wordt niet door alle winkels evenveel gebruik gemaakt van de mogelijkheden voor openstelling op zondag. Volgens opgaven van gemeenten is in deze gebieden een kleine 45 procent iedere zondag geopend, een beperkt aantal (5%) is één maal per twee weken geopend, en iets meer dan de helft is één zondag per maand geopend.

2.2 OPENINGSTIJDEN VANUIT WINKELIERSPERSPECTIEF

Aan winkeliers is gevraagd naar hun oordeel over de openingstijden en naar de overheidsregulering van openingstijden.

Winkeliers blijken in grote meerderheid - 85 procent - (zeer) tevreden te zijn over de openstellingsmogelijkheden die in hun gemeente van vestiging gelden.

¹¹ In de bijlagen is de spreiding van koopzondagen door het jaar heen afgezet tegen type onderneming (non-food, supermarkten en levensmiddelen speciaalzaken).

Een beperkte groep winkeliers - een kleine 5 procent - geeft aan hun openingstijden te willen wijzigen. Daarvoor geldt dat gewenste wijzigingen mogelijk zijn binnen de ter plaatse geldende regels. Het gaat bijvoorbeeld om winkels die maandagochtend vroeger open zouden willen dan nu het geval is. Of winkels die niet meer elke avond tot 21.00 uur geopend zouden willen zijn, maar om 18.00 uur zouden willen sluiten.

1 Procent van de in het onderzoek betrokken winkeliers wil op zondag open gaan terwijl men dat nu nog niet is. Het onderzoek wijst niet uit wat precies de barrière is om niet daadwerkelijk daad bij het woord te voegen en open te gaan; het kan zijn dat het niet is toegestaan maar de oorzaak kan ook elders liggen, bijvoorbeeld bij de personele bezetting op die specifieke dag.

Een vergelijkbaar klein percentage (8%) van de winkeliers geeft aan op zondag iets te willen wijzigen in de bestaande openingstijden. In bijna alle gevallen wil men vroeger open op zondagochtend.

2.3 OPENINGSTIJDEN IN HET GROOTWINKELBEDRIJF

Voor de meeste ondernemingen in het deelonderzoek onder grootwinkelbedrijf (54 procent) geldt dat openingstijden centraal bepaald worden. In een aanzienlijk deel van de bedrijven is het gebruikelijk dat het hoofdkantoor de kaders neerzet waarbinnen filialen een eigen openingsbeleid kunnen volgen. 2 Procent van de ondernemingen laten filiaalhouders geheel autonoom het beleid bepalen.

In bijna de helft van de door ons bevroegde ondernemingen binnen deze categorie is het gebruik om alle zondagen dat men open kan zijn ook daadwerkelijk te openen. Een kwart van de ondernemers geeft aan dat het beleid is om minder zondagen open te zijn dan is toegestaan. De overige respondenten geven aan dat het verschilt per winkel, per locatie en verzorgingsgebied of per seizoen. Kortom, deze ondernemers openen op zondag alleen wanneer dit naar verwachting commercieel een succes zal zijn. Iets meer dan 10 procent van de ondernemers in het segment grootwinkelbedrijf geeft aan nooit te openen op zondag.

Overigens blijkt het voor het aantal zondagen dat men open is niet relevant of het beleid centraal wordt bepaald of dat het hoofdkantoor alleen de kaders aangeeft.

RUIJME OM TE ONDERNEMEN

66 Procent van de respondenten geeft aan dat men de winkels *niet* op andere tijden zou willen openen dan nu wettelijk is toegestaan. 34 Procent zou wel andere wettelijke openstellingsmogelijkheden prefereren. Het betreft hier hoofdzakelijk ondernemers in het segment non-food. De helft van deze 18 respondenten pleit voor “alle zondagen koopzondag”. Nog eens vier respondenten pleiten voor meer koopzondagen zonder dat dit inhoudt alle zondagen koopzondag zouden moeten zijn. Gewenste veranderingen liggen verder op het vlak van meer mogelijkheden voor openstellingen op feestdagen, meer koopavonden, ruimere openingsmogelijkheden rond het weekend, ruimere openingstijden in specifieke gemeenten en duidelijker afspraken tussen gemeenten in het belang van de consument. Al deze varianten werden één of tweemaal genoemd.

2.4 GEMEENTELIJKE REGELGEVING WINKELTIJDENWET

In deze paragraaf komt eerst het cijfermateriaal rond de koopzondag aan de orde en worden vervolgens enkele feiten beschreven met betrekking tot vrijstellingen en ontheffingen die de gemeenten hebben verleend. Andere aspecten van het gemeentelijke beleid rond winkeltijden komen in hoofdstuk zes aan de orde.

TOEGEKENDE KOOPZONDAGEN

Op basis van de Winkeltijdenwet kunnen gemeenten in een verordening onder meer vastleggen hoeveel koopzondagen zij - binnen het wettelijk maximum van 12 - toestaan. Vervolgens kan jaarlijks bepaald worden of van deze koopzondagen gebruikt gemaakt gaat worden en welke data het zal betreffen.

De gemeenten kunnen op verschillende wijzen hun beleid rond koopzondagen vormgeven. Gemeenten kunnen er bijvoorbeeld voor kiezen om in verschillende kernen of delen van de stad op verschillende data koopzondagen af te kondigen. De mate waarin verschillende varianten voorkomen, is weergegeven in de volgende tabel.

Tabel 2.5 Gemeentelijk beleid rond koopzondagen naar beleidstypen; naar aantal (respons) en in procenten.

	Aantal gemeenten	Percentage
Geen koopzondagen toegekend	45	20
1 t/12 koopzondagen toegekend	128	57
• Waarvan 1 t/m 3 koopzondagen	15	7
• Waarvan 4 t/m 7 koopzondagen	23	10
• Waarvan 8 t/m 11 koopzondagen	21	9
• Waarvan 12 koopzondagen	69	31
Voor een deel van de gemeente geldt een toeristisch regime	33	15
In de hele gemeente geldt een toeristisch regime	11	5
In verschillende gebieden zijn verschillende koopzondagen vastgesteld	71	32
Anders	29	13
Totaal	225	100

Meer dan de helft van alle gemeenten heeft 1 tot 12 koopzondagen toegekend, waarvan een kleine meerderheid het wettelijk maximaal aantal toegestane dagen (12). 20 Procent van alle gemeenten kent een gedeeltelijk of integraal toeristisch regime.¹² In de gemeente in het westen van het land wordt het meeste gebruik van gemaakt van de mogelijkheden van het toeristisch regime.

¹² In hoofdstuk 6 - over de rol van de gemeenten -, wordt verder ingegaan op de toepassing van het 'toeristisch regime'.

Voorts is te zien dat 45 gemeenten (eveneens 20%) in het geheel geen koopzondagen hebben toegekend. Dit komt het meeste voor in het noorden en het oosten van het land en het minste in het zuiden van het land.¹³

In de periode 2000 - 2004 is het aantal gemeenten dat 1 tot 12 koopzondagen heeft toegewezen met ongeveer 15 procent toegenomen. Het gemiddelde aantal koopzondagen toegewezen binnen de bandbreedte van 1 tot 12 is in deze periode stabiel rond negen zondagen per jaar¹⁴. Iets meer dan de helft van de betreffende gemeenten wijst het maximale aantal van 12 toe. Daarnaast worden alle aantallen in de bandbreedte tussen 1 en 12 aangetroffen, met lichte accenten op vijf en acht koopzondagen.

Het aantal gemeenten waar een toeristisch regime geldt, is in de periode 2000 - 2004 toegenomen met naar schatting circa 25 procent. De aantallen koopzondagen toegewezen binnen de context van het toeristisch regime lopen sterk uiteen, variërend van 14 tot 53. In het merendeel van de gemeenten gaat het om 20 tot 30 koopzondagen per jaar.

Het aantal koopzondagen dat wordt toegekend blijkt niet significant samen te hangen met de omvang van gemeenten.

Alphen aan den Rijn, groei in het Groene Hart

Alphen aan den Rijn, een stad van 70.000 inwoners in het groene hart van Holland. Ondanks dat Alphen geografisch 'ingeklemd' zit tussen Gouda en Leiden, heeft de gemeente duidelijk een regiofunctie. Voor speciale voorzieningen en zeker ook voor het uitgebreide winkelbestand komen mensen uit de omliggende dorpen naar Alphen toe. Het winkelbestand is zeer divers. Naast typisch Alphense winkeliers hebben de afgelopen jaren steeds meer ketens zich gevestigd in het centrum. Vooral in het 'stadshart' een recentelijk nieuw gerealiseerd prestigieus winkelproject, zijn deze winkeliers te vinden en maken ze 90 procent van het winkelbestand uit.

Steeds meer enthousiasme voor de koopzondag

Bij ingang van de nieuwe winkeltijdenwet in 1996 heeft Alphen onmiddellijk 12 koopzondagen aangewezen. De overkoepelde middenstandsvereniging dient jaarlijks een verzoek in bij de gemeente welke specifieke zondagen dit moeten zijn.

Eigenlijk liepen de koopzondagen aanvankelijk nauwelijks. De nabijheid van zowel Den Haag, Amsterdam als Utrecht maakt ook dat de koopzondag in Alphen een beetje in het niet valt bij het diverse winkelaanbod van deze drie grote steden. Hier kan de consument immers (met uitzondering van Utrecht) elke zondag terecht om te shoppen en anderszins te recreëren. Slechts weinig winkeliers maakten de eerste jaren dan ook gebruik van de koopzondag en men hield de deuren gesloten.

¹³ De indeling noord (Groningen, Friesland, Drenthe), oost (Overijssel, Flevoland, Gelderland), zuid (Noord-Brabant, Limburg) en west (Utrecht, Noord-Holland, Zuid-Holland, Zeeland) is overgenomen van het CBS.

¹⁴ In het jaar 1997 werden door gemeenten gemiddeld 8 koopzondagen per jaar toegewezen (KPMG 1998). In dit gemiddelde werden ook de gemeenten meegerekend die geheel geen koopzondagen kenden. Overigens was de samenstelling en omvang van de groep respondenten destijds anders, wat de vergelijkbaarheid beperkt.

Sinds een jaar of twee doen echter steeds meer winkeliers mee, al is het dan hier en daar nog 'aarzelend'. De winkeliersvereniging fungeert hierbij als aanjager en organiseert op de koopzondag speciale activiteiten als extra publiektrekker.

Het is ook sinds 1 à 2 jaar dat de gemeente buiten de winkeliersvereniging om steeds meer verzoeken krijgt van individuele ondernemingen om extra open te mogen op zondag. De gemeente honoreert deze verzoeken tot op heden niet omdat "een echt bijzondere omstandigheid ontbreekt."

Zeven dagen per week winkelen?

De gemeente is geen actieve tegenstander van het landelijk opheffen van de verboden om op zon- en/of feestdagen de winkels voor het publiek geopend te hebben. In de praktijk valt op "dat naast het jaarlijkse verzoek van de overkoepelende ondernemersvereniging om twaalf dagen aan te wijzen voor een extra winkelopenstelling, het met enige regelmaat voorkomt dat winkeliers toch nog extra geopend willen zijn op een zondag." Het compromis van twaalf koopzondagen lijkt steeds vaker niet meer te beantwoorden aan de behoefte van zowel consumenten als ook ondernemers. Een "herbezinning" lijkt dan ook - volgens de betreffende beleidsambtenaar - geen overbodige luxe.

VRIJSTELLINGEN EN ONTHEFFINGEN

De wet bepaalt dat gemeenten geen beperkingen mogen opleggen aan de wettelijk toegestane openingsmogelijkheden van maandag tot en met zaterdag tussen 6.00 en 22.00 uur.¹⁵ Wel kan de gemeente - binnen randvoorwaarden - de verplichte sluiting op zon- en feestdagen en tijdens de nachtelijke uren opheffen (vrijstellingen).

Vrijstellingen kunnen - op grond van de Winkeltijdenwet - om verscheidene redenen gegeven worden: in verband met toerisme, in verband met (lands)grens overschrijdend verkeer, en in verband met plotseling opkomende bijzondere omstandigheden. In tabel 2.6 wordt vermeld in welke mate de verschillende motieven voorkomen.

Tabel 2.6 Percentage gemeenten dat aangeeft een bepaald type vrijstelling te hebben verleend in 2004.

	% van alle gemeenten
Vrijstelling in verband met toerisme	21
Vrijstelling in verband met (lands)grensoverschrijdend verkeer	3
Vrijstelling in verband met plotseling opkomende bijzondere omstandigheden	39
Anders	13
Geen vrijstellingen	43

¹⁵ Gemeenten mogen overigens wel landelijk geldende vrijstellingen niet van toepassing verklaren binnen de grenzen van de gemeente. Dit biedt een confessionele gemeente bijvoorbeeld de mogelijkheid om paal en perk te stellen aan de verkoop op zondag bij winkels op het station of bij winkels in musea.

De meest voorkomende vorm van vrijstelling is die voor incidentele bijzondere omstandigheden (jaarmarkten en braderieën of andere gemeentelijke feestelijkheden).

Verder kunnen gemeenten naast de algemeen geldende vrijstellingen ook aan individuele winkeliers ontheffing verlenen. Uit tabel 2.7 blijkt dat in 2004 bij de in het onderzoek betrokken gemeenten in totaal ruim 1100 ontheffingen zijn aangevraagd. Ruim 1000 van de aanvragen werden gehonoreerd. In de onderstaande tabel - op basis van gegevens uit de gemeente-enquête - zijn de aantallen aangevraagde en toegekende ontheffingen per type weergegeven voor het jaar 2004. De gegevens hebben betrekking op 214 gemeenten; 11 gemeenten konden de gevraagde gegevens niet verstrekken.

Tabel 2.7 Aantallen aangevraagde en verleende ontheffingen naar typen in 2004

Type ontheffing	Aangevraagd	Verleend
Zondagopenstelling i.v.m. bijzondere gelegenheid van tijdelijke aard	344	338
Openstelling feestdag	225	222
Openstelling bijzondere gelegenheid	168	164
Openstelling i.v.m. toeristisch gebied	159	116
Avondopenstelling	110	74
Openstelling i.v.m. grensoverschrijdend verkeer	59	59
Zondagopenstelling i.v.m. ruilen rustdag	79	55
Anders	4	4
Totaal	1148	1032

De grote meerderheid van de aangevraagde ontheffingen wordt verleend. De meeste ontheffingen hebben betrekking op zondagopenstelling in verband met een bijzondere gelegenheid, gevolgd door openstelling in verband met feestdagen.

Aanvragen voor structurele openstelling na 22.00 uur en aanvragen voor een structurele openstelling op zondag (hetzij 'ruilen rustdag', hetzij in verband met toerisme) worden verhoudingsgewijs het meest niet gehonoreerd.

Een deel van de gemeenten geeft in de open antwoorden aan dat het aantal aanvragen voor een structurele (individuele) openstelling op zondag sterk is toegenomen.

2.5 OPENINGSTIJDEN VANUIT HET GEMEENTELIJK PERSPECTIEF

Vanuit verscheidene invalshoeken is gemeenten gevraagd wat zij vinden van de openstellingsmogelijkheden in de Winkeltijdenwet.

Op de vraag of er behoefte bestaat aan verdere verruiming van de winkeltijden is als volgt geantwoord:

Tabel 2.8 Stelling: Binnen mijn gemeente bestaat er behoefte aan verdergaande verruiming van de winkeltijden; opvatting gemeenten, in procenten.

Mee eens	22
Noch mee eens, noch mee oneens	16
Mee oneens	61

In meerderheid bestaat er geen behoefte aan verdere verruiming. In ruim 20 procent van de gemeenten is daar wel behoefte aan; deze lijkt vooral betrekking te hebben op de zondagopenstelling, maar geldt daarnaast ook voor de normale doordeweekse openstelling. Het blijkt namelijk dat 15 procent van de gemeenten de wettelijk toegestane mogelijkheden tussen 6.00 uur 's ochtends en 22.00 uur 's avonds onvoldoende ruim vindt: zie onderstaande tabel.

Tabel 2.9 Stelling: Winkels zouden op doordeweekse dagen langer geopend moeten kunnen zijn dan tussen 6.00 uur en 22.00 uur; opvatting gemeenten, in procenten.

Mee eens	15
Noch eens, noch oneens	11
Mee oneens	75

Vooraf gemeenten in het westen van Nederland hebben behoefte aan ruimere openingstijden in de avonduren.

Daarnaast zijn de meningen gepeild omtrent het maximum van 12 toegestane koopzondagen. Op dit punt blijkt dat 22 procent van de gemeenten het aantal van 12 onvoldoende vindt. Het betreft voornamelijk gemeenten die op dit moment het totaal van 12 koopzondagen heeft toegewezen en dus geen mogelijkheden voor verruiming heeft.¹⁶

Tabel 2.10 Tevredenheid over het wettelijk maximale aantal van 12 koopzondagen bij gemeenten met een winkeltijdenverordening, naar aantal toegewezen koopzondagen, in absolute aantallen (respons).

Aantal koopzondagen	Tevreden	Niet tevreden	Totaal
0	17		17
2 - 7	11		11
8 - 11	13	1	14
12	85	29	114
18 - 52	7	8	15
Totaal	133	38	171

Iets meer dan de helft van de gemeentelijke respondenten vindt dat gemeenten in principe geheel vrij zouden moeten zijn in het vaststellen van het aantal koopzondagen: zie onderstaande tabel.

¹⁶ Deze vraag is niet door alle gemeenten met een verordening beantwoord.

Tabel 2.11 Stelling: Gemeenten zouden geheel vrij moeten zijn in het vaststellen van het aantal koopzondagen, opvatting gemeenten, in procenten.

Mee eens	53
Noch eens, noch oneens	13
Oneens	34

De principiële vraag of openingstijden van winkels voor gemeenten dan wel de rijksoverheid onderwerp van beleid en regulering zou moeten zijn wordt door gemeenten (ambtelijk) als volgt beantwoord:

Tabel 2.12 Stelling: Winkeliers zouden geheel zelf moeten kunnen bepalen wanneer zij hun winkel geopend hebben; opvatting gemeenten, in procenten.

Mee eens	25
Noch eens, noch oneens	11
Mee oneens	65

Tweederde van de respondenten is het oneens met de stelling, en achten de openingstijden van winkels wel een onderwerp voor overheidsbeleid.

2.6 CONCLUSIES

In dit hoofdstuk is het daadwerkelijke gebruik beschreven van de openstellingsmogelijkheden die de Winkeltijdenwet biedt, alsmede de meningen van gemeenten en winkeliers over de ruimte die de wet biedt.

Hieruit komt naar voren dat de openingstijden van winkels sinds 1996 flink zijn verruimd. Het gemiddelde aantal openingsuren per week neemt toe naarmate het aantal werkzame personen toeneemt.

In zijn huidige vorm lijkt de Winkeltijdenwet voldoende ruimte te bieden voor winkeliers om te kunnen ondernemen. En een ruime meerderheid van de winkeliers heeft er geen behoefte de huidige tijden te wijzigen.

Gemeenten maken steeds meer gebruik van de mogelijkheid koopzondagen toe te kennen. Gemeenten zijn in meerderheid ook tevreden met de openstellingsmogelijkheden zoals die nu gelden. Iets meer dan één vijfde van de gemeenten vindt het maximum aantal toegestane koopzondagen echter niet voldoende. Meerderheid van dit segment zit momenteel al aan het maximum van 12. 53 Procent van de gemeenten vindt overigens dat zij geheel vrij zouden moeten zijn in het vaststellen van het aantal koopzondagen.

3

RUIMTE VOOR VERANDERENDE ARBEIDS- EN LEEFPATRONEN

Belangrijke beleidsdoelstelling van de Winkeltijdenwet 1996 is dat de openingstijden van winkels beter afgestemd kunnen worden op moderne arbeids- en leefpatronen dan het geval was onder de Winkelsluitingswet 1976¹⁷. Ook zou de wet meer ruimte moeten bieden in relatie tot de diversificatie in de samenleving. Hiermee wordt vooral bedoeld dat etnische groepen die vanuit de eigen cultuur gewend zijn later op de avond boodschappen te doen, daartoe ook in staat gesteld zouden moeten worden.

In de parlementaire behandeling van de wet hebben verschillende partijen zorgpunten geuit ten aanzien van eventuele minder gunstige effecten van de nieuwe wet binnen de Nederlandse samenleving.

Kort samengevat gaat het hier om het volgende:

- Resulteren de ruime mogelijkheden om op zondag winkels toe te staan hun deuren te openen niet in een uitholling van de zondagsrust, die wij zo lang reeds koesteren in de samenleving?
- Leiden langere openingstijden, vooral in de avonduren, niet tot meer criminaliteit en overlast?
- Zorgt de verruiming van winkeltijden niet voor een te grote versnippering van werktijden van de werknemers in de detailhandel?

In dit hoofdstuk wordt gezien in hoeverre de bovengenoemde doelstellingen zijn verwezenlijkt, maar ook hoe het staat met de maatschappelijke keerzijde van de doorgevoerde verruiming.

3.1 GEWIJZIGDE ARBEIDS- EN LEEFPATRONEN, DE TREND ZET ZICH VOORT

Veranderingen in arbeids- en leefpatronen zijn - zoals ook eerder gesteld - een belangrijke onderbouwing geweest om de Winkelsluitingswet grondig te herzien. De destijds gesignaleerde maatschappelijke ontwikkelingen blijken ook nu nog te gelden.

SAMENSTELLING HUISHOUDENS

De gemiddelde omvang van de Nederlandse huishoudens neemt jaar op jaar af. Dit heeft vooral te maken met toename van het aantal eenpersoonshuishoudens. Het CBS voorspelt zelfs dat het aantal huishoudens dat Nederland telt (7 miljoen in 2003) tussen nu en 2035 zeer sterk zal toenemen (tot zo'n 8,3 miljoen) en dat deze groei bijna

---

¹⁷ Memorie van Toelichting Winkeltijdenwet, p.1.

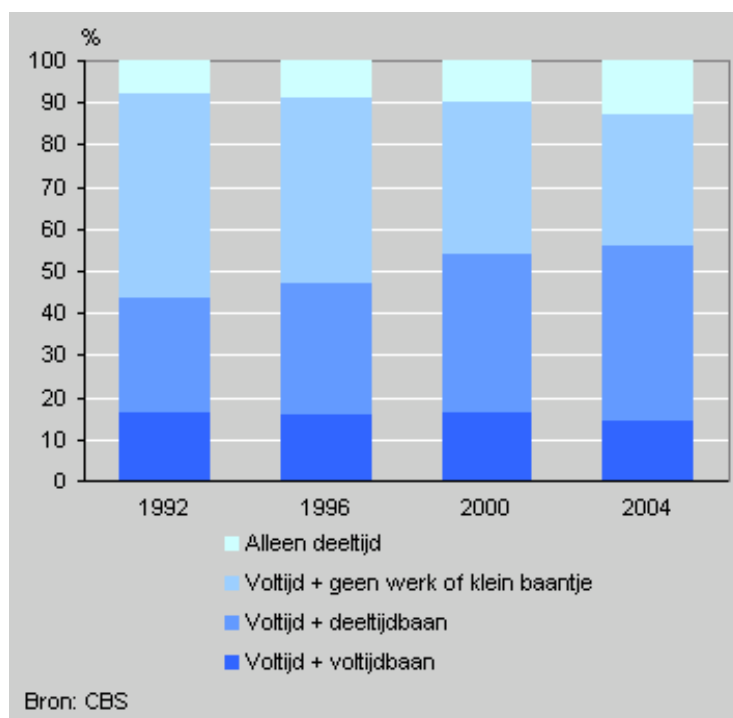
volledig voor rekening van de alleenstaanden zal komen (nu 2,5 miljoen, voorspelling dat dit aantal in 2040 met een miljoen zal zijn toegenomen).

Dit zijn niet alleen jongeren die langer ‘alleen’ blijven, maar ook huishoudens die op ‘middelbare leeftijd’ opsplitsen en oudere echtparen waarvan man of vrouw eerder sterft.¹⁸

ARBEIDSPARTICIPATIE

De arbeidsdeelname van paren is de afgelopen jaren gestegen. Vooral de combinatie waarbij een van beide partners voltijd werkt en de ander deeltijd komt vaker voor dan enkele jaren geleden (van 27% in 1992 naar 41% in 2004).

Figuur 3.1 Bron: CBS Arbeidsdeelname paren 1992- 2004.

Bij jongere paren komt het relatief vaak voor dat beide personen een voltijd baan hebben. Vooral vrouwen gaan na hun 30ste weer minder werken.¹⁹ De werkdruk die vooral vrouwen in de leeftijdscategorie 20 tot 30 jaar ervaren door de combinatie van werk en zorgtaken thuis is nog niet afgenomen.

¹⁸ CBS, *De Nederlandse samenleving 2004*, pp. 18-19.

¹⁹ CBS, *De Nederlandse samenleving 2004*, pp. 180-181.

ANDERE CULTUREN

Nederland wordt steeds meer gekleurd. Deze stelling poneert het CBS op grond van haar statistieken en de laatste *Allochtonenprognose*. In 2020 zal het aantal niet-westerse allochtonen zijn toegenomen tot 2,4 miljoen. Bijna tweederde van deze toename betreft de tweede generatie. Snelle bevolkingsgroei onder allochtonen steekt scherp af tegen de toenemende vergrijzing onder de autochtone bevolking. Hiermee zal in het jaar 2020 14 procent van de Nederlandse bevolking niet-westerse allochtoon zijn.²⁰

Op grond van bovenstaande statistieken mag duidelijk zijn dat argumentatie op dit aspect die destijds werd gebruikt om verruiming van winkeltijden te onderbouwen, niet aan kracht heeft ingeboet. Er zijn steeds minder traditionele huishoudens waarbij (meestal) de vrouw overdag tijd heeft om boodschappen te doen. De arbeidsparticipatie van vrouwen neemt nog altijd toe. En steeds meer inwoners van Nederland zijn afkomstig uit een niet-westerse cultuur.

3.2 GEBRUIK VAN DE VERRUIMDE OPENSTELLINGSTIJDEN DOOR CONSUMENTEN

In deze paragraaf wordt belicht op welke wijze consumenten gebruik maken van de winkelopenstelling op zondagen (paragraaf 3.2.1.) en avonden (paragraaf 3.2.2.).

3.2.1 DE KOOPZONDAG

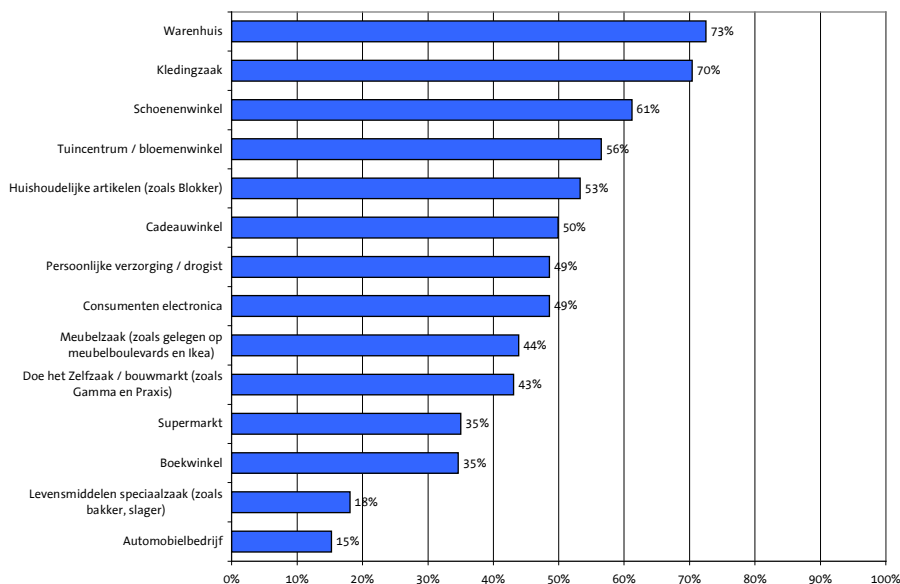
55,4 Procent van de Nederlandse bevolking bezoekt wel eens een winkel op zondag. Bij de eerste evaluatie van de Winkeltijdenwet in 1998 was dit ongeveer 40 procent.²¹ Op zondag worden het meest warenhuizen, kledingzaken, schoenenwinkels en tuincentra bezocht: zie figuur 3.2.

---

²⁰ CBS, *De Nederlandse samenleving 2004*, pp. 26-27.

²¹ KPMG, *Effecten van de Winkeltijdenwet, 1998*.

Figuur 3.2 Omvang winkelbezoek - soms, regelmatig, vaak - op zondag naar branches, in procenten van de totale consumentenpopulatie.

PROFIEL VAN DE CONSUMENT OP ZONDAG

Zoals ook in de meting van 1998 naar voren kwam, zijn het volgens tabel 3.1. vooral jongere, hoger opgeleide consumenten in de stedelijke gebieden die gebruik maken van de koopzondag. Studenten en mensen met een baan maken meer gebruik van de zondagopenstelling dan mensen zonder baan. Ook gezinnen met kinderen maken meer gebruik van de koopzondag dan gezinnen zonder kinderen.²²

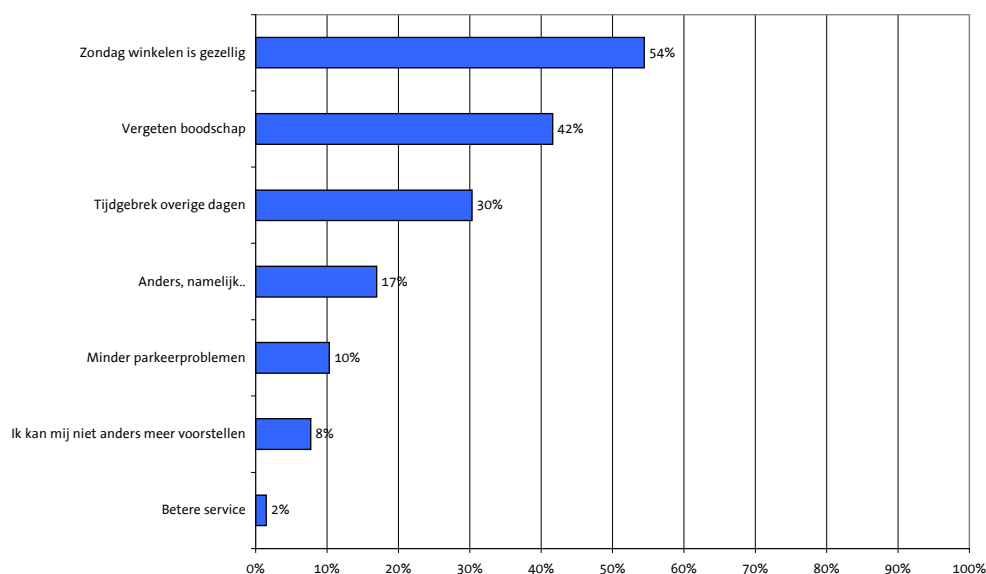
²² KPMG, *Effecten van de Winkeltijdenwet*, 1998, p.45.

Tabel 3.1 Winkelbezoek op zondagen naar persoonskenmerken ('Bezoekt u wel eens op zondag een winkel?'), in procenten ja/nee.

	Ja	Nee
Leeftijd		
18-24 jaar	80	20
25-34 jaar	79	21
35-49 jaar	63	37
50-64 jaar	55	45
65 jaar en ouder	36	64
Hoogst genoten opleiding		
BAO/LBO	39	61
MAVO/MBO	55	45
HAVO/VWO/HBD	68	32
WO	64	36
Stedelijkheid		
niet stedelijk	48	52
weinig stedelijk	48	52
matig stedelijk	53	47
sterk stedelijk	51	49
zeer sterk stedelijk	72	28
Beroepssituatie		
wel baan	65	35
geen baan	45	55
studerend	96	4
Gezinsituatie		
gezin met kinderen	65	35
gezin zonder kinderen	51	49
alleenstaanden	56	44
Geslacht		
man	49	51
vrouw	61	39

ZONDAG, VOORAL LEKKER SHOPPEN

Gezelligheid wordt door de meeste consumenten als reden opgegeven om op zondag te winkelen. Daarnaast gaan mensen op deze dag ook nog wel eens naar de winkel voor een vergeten boodschap. Als derde reden om te winkelen op zondag noemt men 'tijdgebrek op andere dagen'. Figuur 3.3. bevat het volledige overzicht van redenen.

Figuur 3.3 Door consumenten opgegeven redenen voor zondags winkelbezoek, in procenten.

Consument, vrouw 23 jaar, centrum Den Haag

Ik kom niet uit de stad. Soms, als ik bij een vriendin ben blijven slapen ga ik hier wel eens winkelen op zondag. Maar liever ga ik naar Rijswijk of Amstelveen, daar heb je goede parkeergelegenheid en andere winkels.

De supermarkt, daar maak ik 's avonds veel gebruik van. Maar daarbuiten besteed ik niet meer tijd aan shoppen. Verder ben ik eigenlijk wel tevreden met de tijden.

Consument, man 25 jaar, Den Haag

1 keer in de maand ga ik naar Utrecht om op zondag te winkelen. Daar ken ik nog veel vrienden van vroeger. Na 18.00 uur naar de supermarkt vind ik wel prettig, want dan is het tenminste een beetje rustig.

Consument, man 28 jaar

Zondag rustig cd'tjes luisteren is wel zo relaxed. Ik geef ook meer geld uit op zondag. Het zijn die luxe-artikelen, ik ben te snel verkocht.

MAAR ONDUIDELIJK IS WANNEER EN WAAR

Consumenten zijn niet altijd goed geïnformeerd over de koopzondag. 45 procent van de consumenten zegt niet te weten wat de openingstijden van winkels op zondag zijn. En 54 procent weet niet op welke zondagen in het jaar de winkels in hun woonplaats open zijn: tabel 3.2.

Tabel 3.2 Zijn de consumenten bekend met zondagse openingstijden? In procenten.

	Ja	Nee
Welke zondagen de winkels open zijn	46	54
De openingstijden van de winkels op zondag	55	45

Medewerkster Hunkemöller centrum Den Haag

Op zondag is er ander publiek. Klanten kopen dan makkelijker, dat kun je echt merken. Ik heb altijd weer hele verschillende werktijden en dat vind ik heerlijk, veel variatie. Alleen 's avonds werk ik niet. De band hier onderling is goed, dat heeft verder niks met winkeltijden te maken.

Waar ik last van heb is dat alle winkels verschillend sluiten. Dan blijven er maar klanten binnenkomen die denken dat wij ook nog wel even doorgaan. En wat dat betreft: er zullen altijd wel mensen zijn die nog later op de avond willen winkelen. Als je daar op af moet gaan kan je nooit dicht.

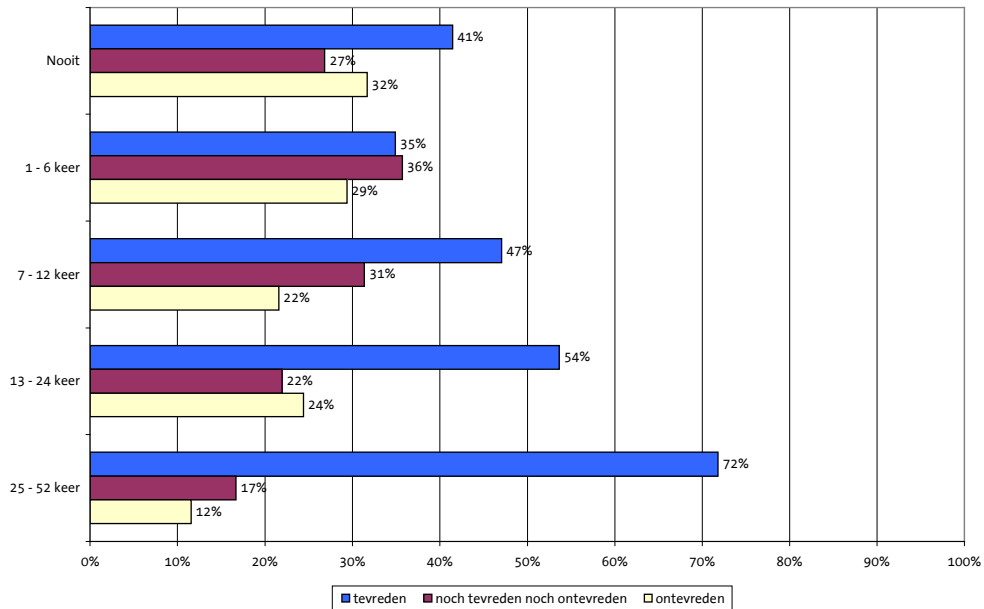
DAT SMAAKT NAAR MEER?

Een kleine meerderheid van de Nederlandse bevolking (57%) vindt niet dat alle zondagen koopzondag zouden moeten zijn. 22 procent staat hier neutraal tegenover. En bijna 20 procent vindt wel dat op elke zondag de winkels geopend zouden moeten zijn.

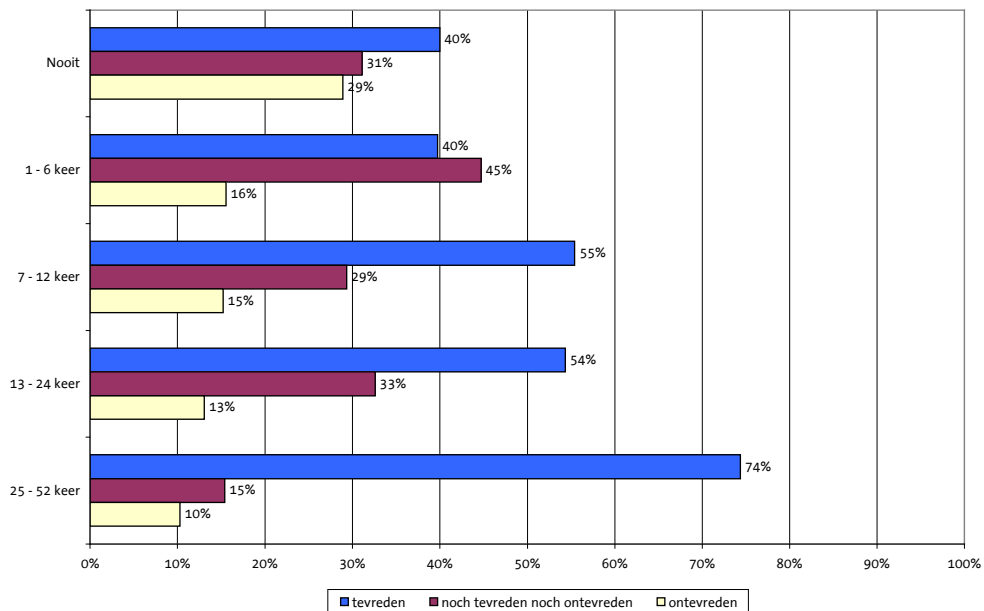
Mensen die in de eigen gemeente al veel koopzondagen hebben (25 - 52) zijn het vaker eens met de stelling dat alle zondagen koopzondag zouden moeten zijn dan mensen woonachtig in gemeenten met minder koopzondagen. Consumenten die in een gemeente wonen waar geen enkele koopzondag is, zien juist "elke zondag koopzondag" wel weer relatief vaak als een wenkend perspectief (17% van deze groep is voorstander van het vrijgeven van de koopzondag).

In het algemeen geldt dat consumenten significant meer tevreden zijn met de openingstijden van winkels bij hen in de buurt op zondag naarmate er binnen de gemeente meer koopzondagen zijn. Dit wordt in de twee navolgende figuren in beeld gebracht, voor supermarkten en overige winkels.

Figuur 3.4 Mate van tevredenheid over de openingstijden van supermarkten in de buurt op zondag, naar het aantal koopzondagen, in procenten.

Figuur 3.5 Tevredenheid met de openingstijden van overige winkels in de buurt op zondag, uitgesplitst naar hoe vaak per jaar in uw gemeente de winkels open zijn, in procenten.

Dit wil niet zeggen dat consumenten koste wat kost de openingstijden gewijzigd zouden willen zien. 66 procent van de consumenten zegt over de openingstijden van supermarkten op zondag 'houden zo, is perfect'. 70 procent vindt hetzelfde ten aanzien van de openingstijden van de overige winkels op zondag.

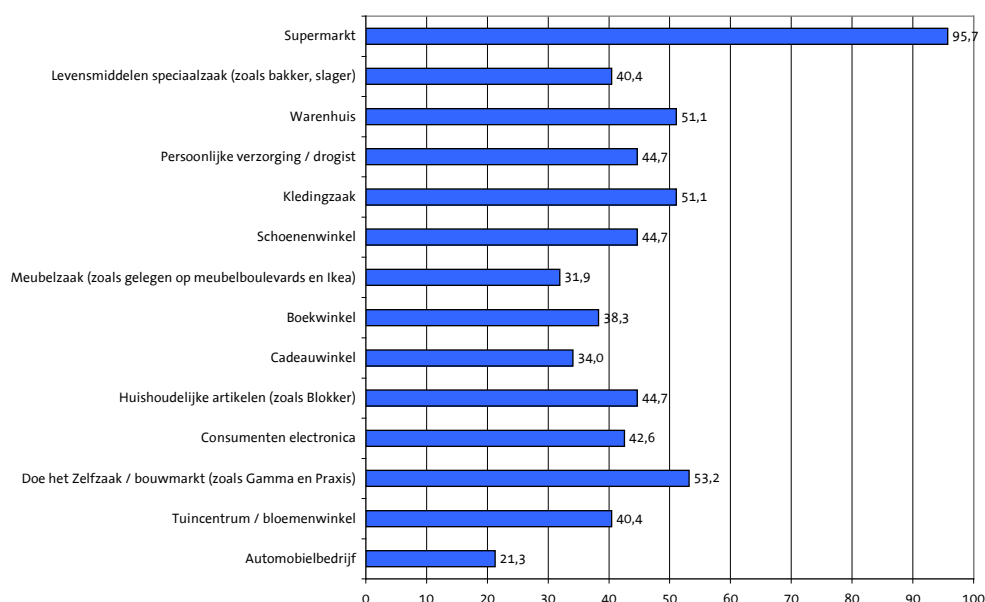

Consument (vrouw, 40 jaar) Zeeheldenkwartier Den Haag
Ik winkel nooit 's avonds en ook niet op zondag. Dan ben ik vrij en zit ik liever met een rosétje op de bank.

3.2.2 AVONDOPENSTELLING

71 Procent van de consumenten geeft aan wel eens tussen 18.00 en 22.00 uur een winkel te bezoeken. Na 22.00 uur is 5 procent wel eens in een winkel te vinden. Het zijn vooral supermarkten en in vervolgens bouwmarkten, warenhuizen en kledingzaken die 's avonds na zessen nog klanten krijgen - zie figuur 3.6.

Figuur 3.6 Aantal consumenten dat 's avonds (tussen 18.00 en 22.00) (soms, regelmatig, vaak) winkels bezoekt, naar branches, in procenten

PROFIEL VAN DE WINKELBEZOEKER NA 18.00 UUR

Het profiel van de consument die gebruik maakt van de avondopenstelling van winkels wijkt niet veel af van het profiel beschreven onder de koopzondag (zie boven): tabel 3.3. Wel valt op dat winkelen in de avonduren niet meer sterk samenhangt met de mate van stedelijkheid. In 1998 was dit nog wel het geval.²³

²³ KPMG, *Effecten van de Winkeltijdenwet*, 1998, p.44.

Tabel 3.3 Winkelbezoekers 's avonds (na 18.00 uur) naar persoonskenmerken, in procenten ja/nee.

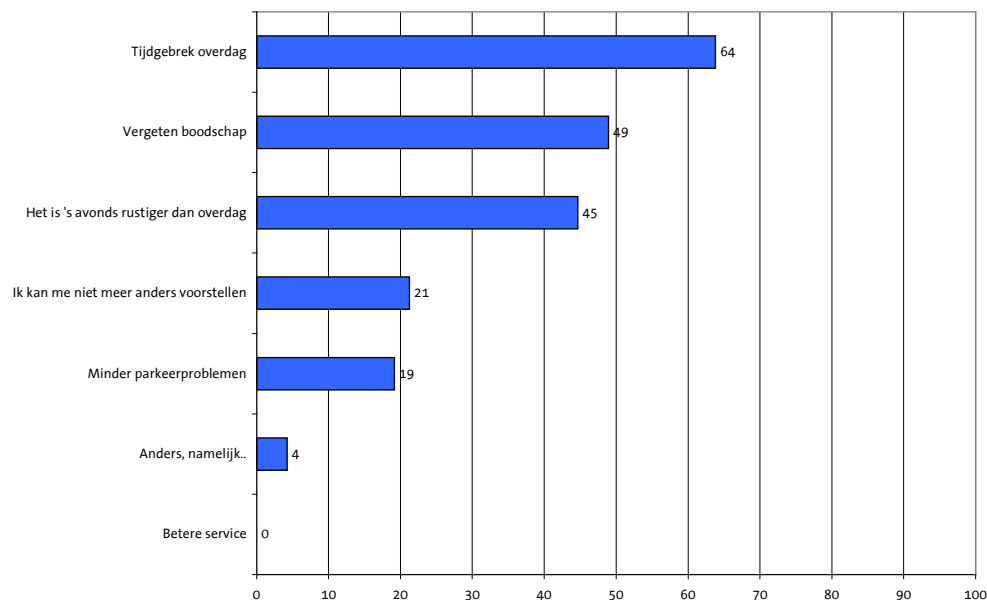
	Ja	Nee
Leeftijd		
18-24 jaar	88	13
25-34 jaar	86	14
35-49 jaar	85	15
50-64 jaar	70	30
65 jaar en ouder	49	51
Hoogst genoten opleiding		
BAO/LBO	59	42
MAVO/MBO	67	33
HAVO/VWO/HBD	85	15
WO	89	11
Stedelijkheid		
niet stedelijk	79	21
weinig stedelijk	68	32
matig stedelijk	78	22
sterk stedelijk	71	29
zeer sterk stedelijk	66	34
Beroepssituatie		
wel baan	83	17
geen baan	60	40
studerend	81	19
Gezinssituatie		
gezin met kinderen	80	20
gezin zonder kinderen	64	36
alleenstaanden	76	24
Geslacht		
man	63	37
vrouw	78	22

De accenten liggen bij de leeftijdsgroep tot 50 jaar, hoger opgeleiden, werkend of studerend, gezinnen met kinderen en alleenstaanden, en vrouwen. Het betreft accenten; voor alle categorieën geldt dat de helft of meer gebruik maakt van de avondopenstelling.

'S AVONDS WINKELLEN, VOORAL UIT TIJDGEBREK

Consumenten geven aan dat de belangrijkste reden om na zes uur naar de winkel te gaan ligt bij het gebrek aan tijd overdag. Verder is de avondopenstelling ook handig voor een vergeten boodschap en stelt men het op prijs dat het 's avonds beduidend rustiger is in de winkel: zie figuur 3.7.

Figuur 3.7 Door consumenten opgegeven redenen om na 18.00 uur naar de winkel te gaan, in procenten.

Aan consumenten is de vraag voorgelegd of zij meer vrije tijd in het weekend hebben, nu 's avonds de winkels langer open zijn. Vrouwen beamen dit, mannen juist niet, volgens onderstaande tabel.

Tabel 3.4 Stelling: Omdat ik in de avonduren vaker boodschappen kan doen, heb ik meer vrije tijd in het weekend; opvatting winkelbezoekers naar geslacht, in procenten.

	Man	Vrouw	Totaal
Mee oneens	34	29	32
Neutraal	33	28	30
Mee eens	33	43	38

De ruime meerderheid van de consumenten (73%) weet (anders dan bij de koopzondagen) wanneer 's avonds de winkels open zijn.

GENOEG WINKELS OPEN IN DE AVOND?

71 Procent van de consumenten is tevreden met de openstelling van supermarkten bij hen in de buurt. Minder tevreden is men met de openstelling van overige winkels in de buurt tussen 18.00 en 22.00 uur: 41 procent is tevreden.

Consumenten geven in meerderheid aan dat er niets hoeft te veranderen in de openingstijden van winkels, maar anders dan bij de zondagopenstelling is het percentage mensen dat aangeeft te wensen dat winkels eerder zouden sluiten groter dan het percentage dat wenst dat winkels in de avond langer open blijven - tabel 3.5.

Tabel 3.5 Zouden de openingstijden van supermarkten bij u in de buurt in de avond moeten veranderen? In procenten.

Langer open	9
Eerder sluiten	20
Geen verandering, is perfect zo	71

Tabel 3.6 Zouden de openingstijden van overige winkels bij u in de buurt in de avond moeten veranderen? In procenten.

Langer open	18
Eerder sluiten	22
Geen verandering, is perfect zo	60

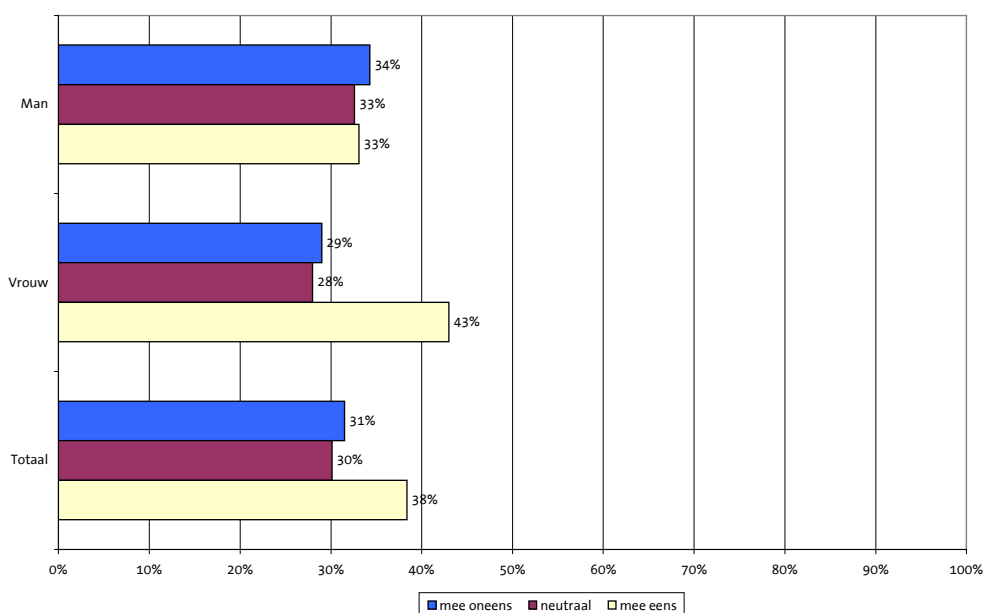
Vooraf jongeren, nu ook al de grootste gebruikers van de avondopenstelling, zijn voorstander van ruimere avondopenstelling van winkels in de buurt. Het betreft vooral de ‘overige winkels’, dus niet de supermarkten.

3.3 RUIMERE OPENINGSTIJDEN EN HET COMBINEREN VAN TAKEN

Langer en vaker de winkels open zou een positieve bijdrage moeten leveren aan het combineren van arbeid en zorg. Hierover is de volgende stelling aan consumenten en werknemers in de detailhandel voorgelegd: “Doordat de winkels vaker open zijn, kan ik werk en privé leven beter met elkaar combineren”

Dit leverde onder consumenten geen brede instemming op maar wel een duidelijk verschil tussen de seksen: vrouwen zien vaker de voordelen van ruimere openingstijden dan mannen als het gaat om de combinatie tussen werk en privé: zie figuur 3.8.

Figuur 3.8 Stelling: Doordat de winkels vaker open zijn kan ik werk en privé-leven beter met elkaar combineren; opvatting consumenten, naar geslacht, in procenten.

Vrouw, in de dertig, aan het winkelen in Enkhuizen

Hier is alles dood op zondag. Volgens mij heeft het te maken met het geloof. Voor mij was het wel even schrikken, want ik kom uit Den Helder en daar was alles open.

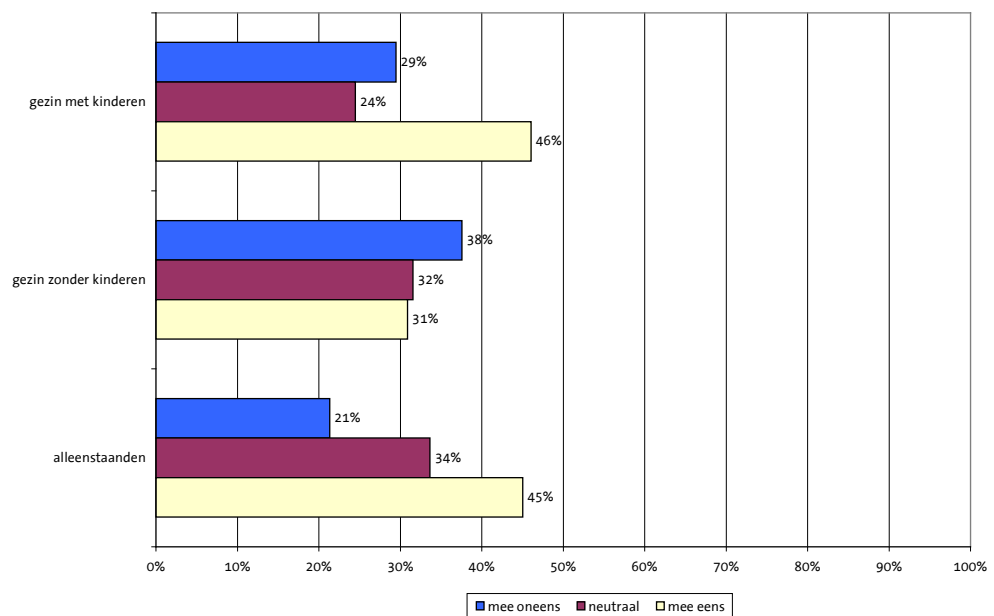
Zonde ook dat ze voor de toeristen zo weinig doen. Die moeten in het weekend toch ook aan hun boodschappen komen. Enkhuizen is nu dicht terwijl andere plaatsen open zijn. Daar is het veel gezelliger, dus daar gaat iedereen naar toe!

Dat de supermarkten tegenwoordig tot 20.00 of 21.00 uur open zijn, vind ik prettig.

Omdat ik zelf in de horeca werk ben, ik blij als ik ook 's avonds kan winkelen. Bovendien kan ik in de avond de auto van mijn man gebruiken en hoef ik minder te sjouwen.

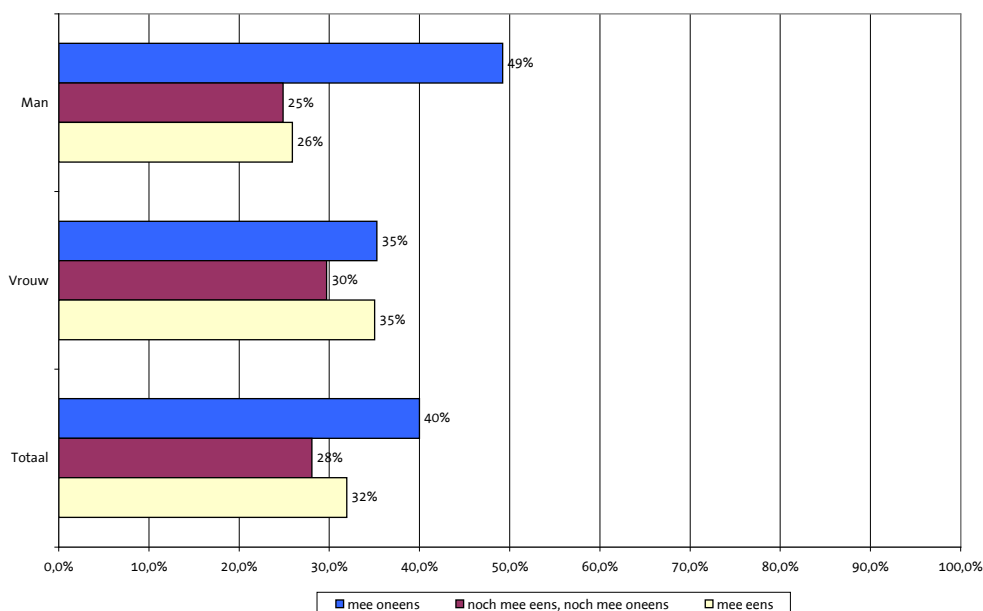
Verder blijkt het verschil tussen huishoudens met kinderen en huishoudens zonder kinderen significant te zijn: huishoudens met kinderen hechten meer aan de avondopenstelling dan huishoudens zonder kinderen: zie figuur 3.9.

Figuur 3.9 Stelling: Doordat de winkels vaker open zijn kan ik werk en privé-leven beter met elkaar combineren; opvatting consumenten naar gezinnen met/zonder kinderen, in procenten.

Werknemers in de detailhandel reageren zoals blijkt uit figuur 3.10 uiteenlopend op de stelling. De helft van de mannen vindt niet dat werk en privé beter zijn te combineren nu de winkels vaker open zijn, een kwart vindt dat dat wel het geval is. Onder de vrouwen zijn evenveel respondenten te vinden die voor de stelling zijn als tegen de stelling.

Figuur 3.10 Stelling: Doordat de winkels vaker open zijn kan ik werk en privé-leven beter met elkaar combineren; opvatting werknemers naar geslacht, in procenten.

3.4 ZORGPUNT ZONDAGSRUST

De Zondagswet, die oorspronkelijk stamt uit 1815²⁴ is nog altijd van kracht. Over nut en noodzaak van deze wet wordt verschillend gedacht. De confessionele partijen spraken bij de behandeling van het wetsontwerp van de Winkeltijdenwet hun zorg over het verdwijnen van de rust op zondag. Ook enkele jaren later is het onderwerp weer in de Tweede Kamer ter sprake gebracht:

- Op 20 november 2002 dienden de Kamerleden Van Dijke (CU), Van der Vlies (SGP) en Ten Hoopen (CDA) een motie in met het verzoek aan de regering het aantal koopzondagen terug te dringen.
- Het Kamerlid Van Dijke heeft bovendien samen met Bussemaker (PvdA) een wetsvoorstel ingediend (dat inmiddels is aangenomen) dat werknemers het recht geeft om op zondag werk te weigeren.

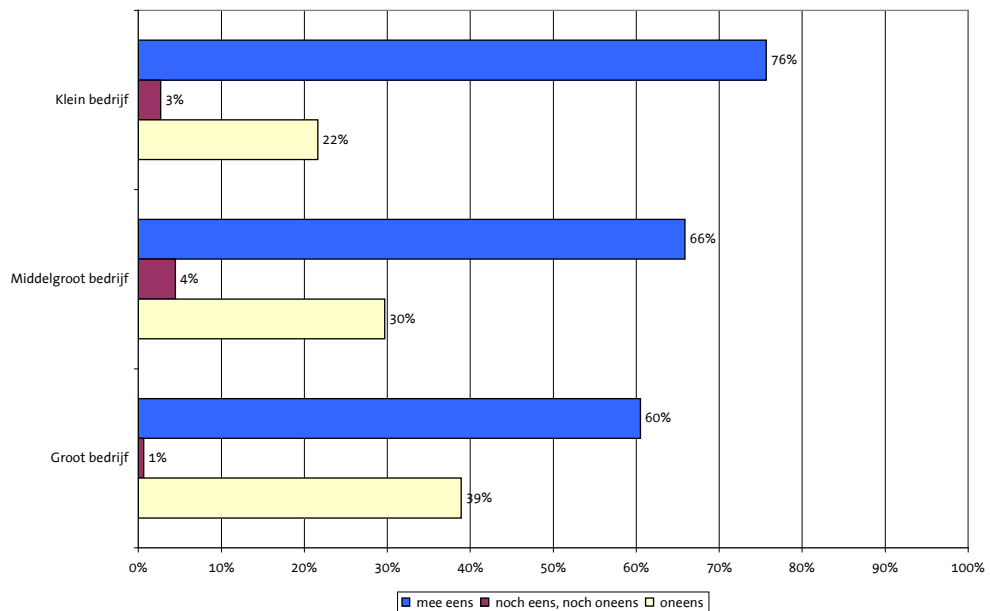
Voor een kleine minderheid van consumenten geldt dat zij - vanuit geloofsoverwegingen - bezwaar hebben tegen openstelling van winkels op zondag. De stelling: "Ik vind het vervelend wanneer winkels op zondag open zijn, omdat het in strijd is met mijn geloof" wordt door 7 procent van de consumenten bevestigd.

In paragraaf 3.6 zal blijken dat er een grote groep werknemers is die geen problemen heeft met arbeid op zondag en dat een zeer beperkt percentage zich vanwege zijn of haar geloof nog zou laten weerhouden om op deze dag te werken.

²⁴ De huidige wet is van 1953.

Winkeliers waarderen zondagsrust anders. Tweederde van de geënquêteerde winkeliers acht de zondagsrust te belangrijk om op die dag de winkel te openen. Winkeliers in het kleine segment hechten significant meer aan de vrije zondag dan winkeliers in het grootwinkel-segment: zie figuur 3.11.

Figuur 3.11 Stelling: Ik vind zondagsrust te belangrijk om op zondag mijn winkel te openen; opvattingen winkeliers naar grootteklassen, in procenten.

Fietsenmaker in het Zeeheldenkwartier, Den Haag

We werken hier met 3 broers en elke dag zijn we open van acht tot zes, als vanouds. En ik ben altijd weer blij dat het zondag is!

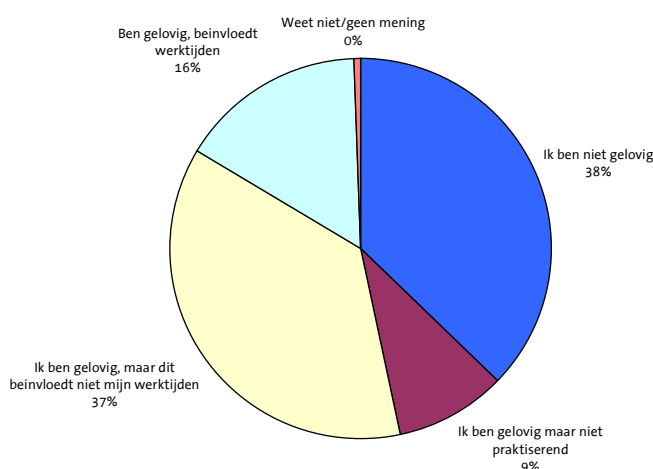
Fair Trade shop, centrum Den Haag

Winkeltijden, daar moet je zo soepel mogelijk mee om kunnen gaan. Als er klanten zijn, wil ik die kunnen bedienen, ongeacht het tijdstip. Mijn omzet is -sinds ik ruimer open ben- gestegen, maar dat heeft ook forse consequenties voor mijn privé-leven. Maar als ik langer open kán, doe ik dat ook.

Medewerkster De Tuinen, centrum Den Haag

Op zondag werken? Alleen onder dwang. Mijn man werkt onregelmatig en ik kan daar niet op afstemmen. Verdere verruiming lijkt me geen goed idee.

De zondagsrust blijkt bij winkeliers niet zozeer een religieuze achtergrond te hebben: 16 procent van alle ondervraagde winkeliers geeft aan dat geloofsovertuiging de tijden beïnvloedt waarop men de winkel opent c.q. zou willen openen. Voor de overigen is geloof niet van invloed: zie figuur 3.12.

Figuur 3.12 De mate waarin geloofsovertuiging de werktijden beïnvloedt, in procenten.

Veenendaal, zondag rustdag

In het midden des lands, op de Utrechtse Heuvelrug, ligt de gemeente Veenendaal (60.000 inwoners). Met twee wethouders van de Christenunie en een wethouder van CDA-huize is Veenendaal te bestempelen als een gemeente met een christelijke inslag. De aantrekkingskracht van het centrum van Veenendaal voor de regio is behoorlijk groot. Vooral mensen uit de Betuwe, maar ook vanuit omgeving Ede en Amersfoort bezoeken de stad om te winkelen. De meeste bekende winkelketens, inclusief bijvoorbeeld V&D, zijn vertegenwoordigd in het centrum.

Rust op zondag

Direct na in werking treden van de Winkeltijdenwet heeft de gemeente een verordening opgesteld om nadere invulling te geven aan het winkeltijdenbeleid. In deze verordening is vastgelegd dat de gemeente geen koopzondagen kent. Een behoorlijk restrictief beleid dus. Anderzijds is het sinds de komst van de nieuwe wet op behoorlijk wat feestdagen (zoals tweede paasdag en Koninginnedag) wel toegestaan om winkels te openen. Veenendaal heeft ook geen gebruik gemaakt van de mogelijkheid om landelijke vrijstellingen die verkoop op zondag betreffen (bijvoorbeeld voor de verkoop bij benzinstations of verkoop van bloemen bij ziekenhuizen) ongedaan te maken.²⁵

Voor de gemeente Veenendaal heeft de verordening in feite duidelijkheid en rust gebracht. Was het voor 1996 gebruikelijk dat jaarlijks meerdere verzoeken van vooral grootwinkelbedrijf binnenkwamen om op enkele zondagen de deuren te mogen openen, na 1996 komt dat nauwelijks meer voor (alleen bouwmarkten en keukencentra buiten het centrum doen nog wel eens een tevergeefse poging).

Naar verwachting zal de consument in deze gemeente ook geen prijs stellen op de koopzondag. Het feit dat de openstelling op feestdagen de laatste jaren eerder minder dan meer publiek trekt verstevigt dit vermoeden. Mede hierom is zondagopenstelling voorlopig ook geen issue in het reguliere overleg met de winkeliers.

²⁵ Deze mogelijkheid bestaat op grond van artikel 5 lid 1 van de winkeltijdenwet.

En in de avond...

De winkeltijdenwet lijkt ook in de avonduren voldoende ruimte te bieden. Het zijn alleen de bouwmarkten die elke avond - conform landelijk beleid van de betreffende keten - hun deuren tot 20.00 uur, soms tot 22.00 uur, geopend houden. Verder hebben de winkeliers gezamenlijk afgesproken het op één koopavond in de week te houden. Slechts heel incidenteel wordt een extra koopavond ingelast, altijd gezamenlijk en in goed overleg met de gemeente.

Naar het vermoeden van de gemeente worden de wettelijk vastgestelde openingstijden in Veenendaal niet overschreden. De enkele consument die later op de avond nog een boodschap wil doen, kan terecht bij de benzinepomp. Verder staat niemand te springen om na 22.00 uur geopend te zijn en anders is er altijd nog een vrij sterke sociale controle onder de winkeliers die overtreding van de wet voorkomt.

ZONDAGSRUST EN GROOTWINKELBEDRIJF

Ook in het deelonderzoek onder directies grootwinkelbedrijven is het onderwerp 'zondagsrust' aan de orde gekomen. Op grond van religieuze overtuiging pleit één respondent voor een algeheel verbod op zondagopenstelling. Een ander pleit voor beperking van de koopzondagen in de grote steden tot één maal per maand om wat meer rust in het leven te creëren.²⁶

Aan de gehele populatie in het grootwinkelbedrijf is de stelling voorgelegd "alle zondagen zouden in principe koopzondag moeten kunnen zijn". De meningen zijn wat dit betreft precies gelijk verdeeld.

Tabel 3.7 Stelling onderzoek grootwinkelbedrijf: Alle zondagen zouden koopzondagen moeten kunnen zijn, in procenten.

Eens	noch mee eens, noch mee oneens	oneens
48	4	48

3.5 ZORGPUNT: VEILIGHEID

Bij de behandeling van het voorstel van de Winkeltijdenwet door de Tweede Kamer was veiligheid een thema van gewicht; veiligheid werd de belangrijkste reden genoemd om het nachtrecht in te laten gaan om 22.00 uur in plaats van het oorspronkelijk voorgestelde tijdstip van 24.00 uur. Dit ging bijvoorbeeld in tegen de wens van de VNG die destijds in principe middernacht zou willen hanteren.

Winkeliers ervaren dat openstelling in de avonduren de winkel onveiliger maakt, zoals blijkt uit tabel 3.8.

²⁶ Beide laatstgenoemde antwoorden zijn afkomstig uit de laatste vraag: 'Heeft u nog aanvullende opmerkingen over dit onderwerp of over het onderzoek?'

Tabel 3.8 Stelling: Openingstijden in de avonduren en 's nachts maken de winkel onveilig; opvatting winkeliers naar food/non-food, in procenten.

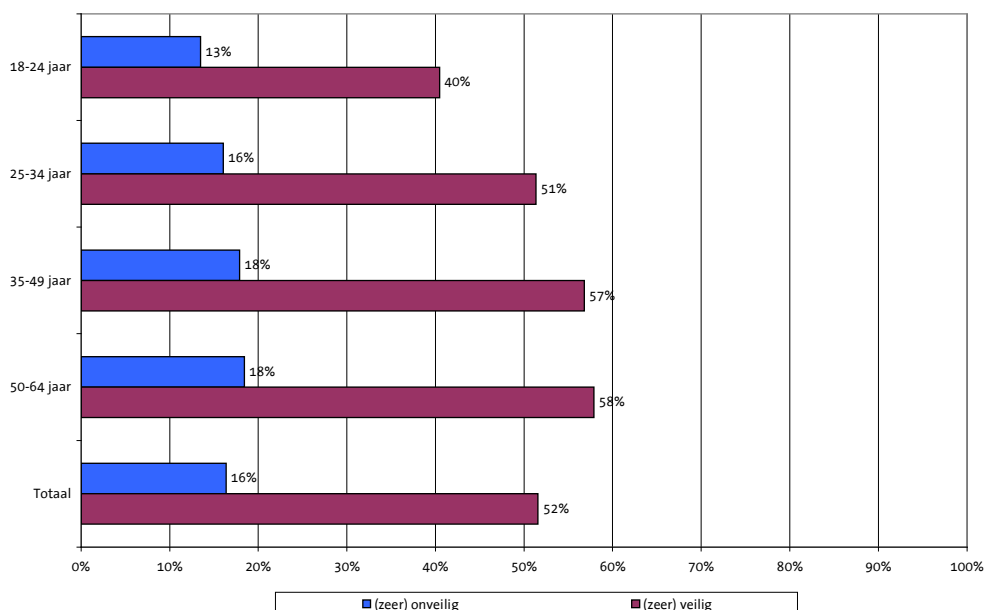
	Non-food detailhandel	Food detailhandel	Totaal
Mee eens	88	92	90
Noch eens, noch oneens	2	2	2
Mee oneens	10	7	8

Winkeliers die wel gebruik maken van avondopenstelling beantwoorden deze vraag niet anders dan winkeliers die hier geen gebruik van maken.

Het Hoofd Bedrijfschap Detailhandel (HBD) noemt winkelcriminaliteit als één van de ernstige problemen waar de detailhandel mee worstelt. De kosten van dit probleem worden geschat op ruim 1 miljard euro op jaarbasis. Het HBD geeft in haar trendanalyse van 2005 aan dat in het algemeen agressie en het gebruik van geweld in de detailhandel toenemen en dit geweld staat in toenemende mate los van diefstal en overvallen. Winkeldiefstal lijkt de laatste jaren stabiel te zijn of licht toe te nemen. Overvallen in de detailhandel lijken licht af te nemen.

De aandacht voor het onderwerp binnen de detailhandel is groot en al met al is het niet verwonderlijk dat de detaillisten in ons onderzoek aangeven dat de onveiligheid is toegenomen. Het zou nader onderzoek vergen om te achterhalen wat naar de mening van winkeliers precies de relatie is tussen ruimere openingstijden en toegenomen onveiligheid en of deze relatie ook met criminaliteitsstatistieken is te staven. Werknemers zien een minder sterk verband tussen langere openingstijden en onveiligheid: zie figuur 3.13.

Figuur 3.13 Werknemers over (on)veiligheidsgevoelens in relatie met werken tussen 18.00 en 22.00 uur, naar leeftijd in procenten.

In de juwelierszaak (werknemer, Enkhuizen), Vrouw, 41 jaar

Gelukkig gaat mijn baas uit principe op zondag niet open. Dat houdt niemand toch vol. Je kan niet zeven dagen in de week aardig blijven. Er moet ook rust zijn!

De openingstijden zijn ruim genoeg. Zelf haat ik winkelen en al helemaal op zondag. Mensen weten tegenwoordig niet meer wat een bos is, of gewoon een stukje fietsen. Ze slenteren maar wat door de stad, zo weinig creativiteit.

In Enkhuizen proberen we verder wel gezamenlijke openingstijden te hanteren. Nu is bijvoorbeeld niet iedereen tussen de middag open en dat is storend voor je stad. Het publiek wordt dan verjaagd naar een andere stad.

Of het door de verruiming 's avonds onveiliger is geworden? Dan werk ik eigenlijk nooit. Maar er komen hier zeker vreemde snuiters langs. Maandagmiddag na het weekend, laten ze allerlei rare sieraden taxeren, gestolen spul. Ik sta nu ook alleen en dat is niet prettig. Voor de verzekering mag het ook niet.

Aan de consumenten die tussen 18.00 en 22.00 uur wel eens een winkel bezoeken, is gevraagd of zij zich op dat moment onveilig voelen. 4 Procent voelt zich onveilig tot zeer onveilig. Na 22.00 uur stijgt dit percentage licht: 7 procent heeft dan last van onveiligheidsgevoelens. Tussen mannen en vrouwen is er geen significant verschil. Ook aan gemeenten is de vraag voorgelegd of er een relatie is tussen de veiligheid in de gemeente en langere openingstijden van winkels. 40 Procent is van mening dat de winkelopening de veiligheid niet negatief beïnvloedt; 36 procent vindt van wel en 24 procent heeft hier geen uitgesproken mening over.

3.6

ZORGPUNT: HET WERKPLEZIER VAN WERKNEMERS

Tijdens de behandeling van het wetsontwerp van de Winkeltijdenwet in 1996 werd gevreesd dat ruimere winkeltijden een negatief effect zouden hebben op de positie van werknemers in de detailhandel. In het onderzoek is de positie van deze groep op drie thema's onderzocht: werken op zondag, werken in de avonduren en versnippering van werktijden.

3.6.1

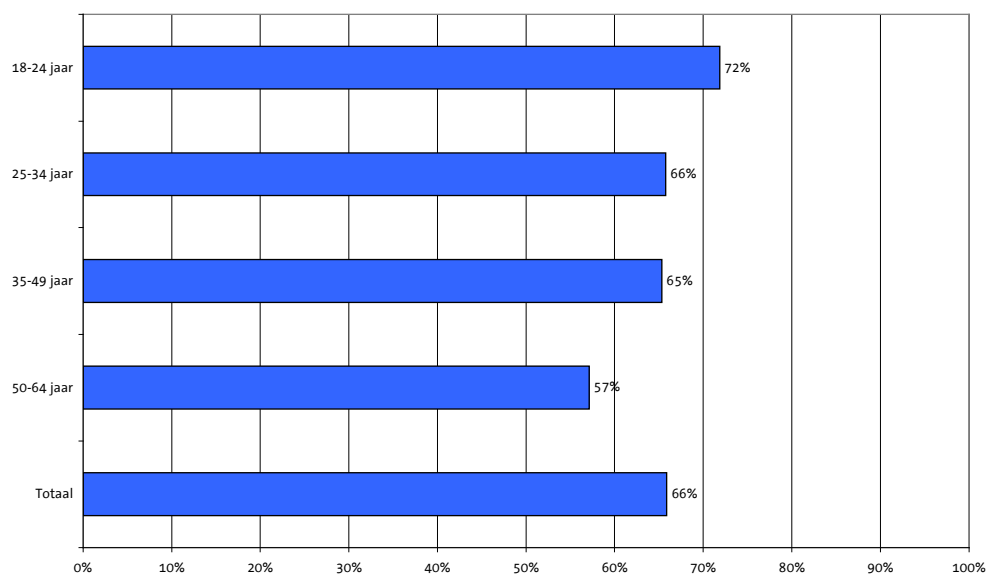
WERKEN OP ZONDAG: OMDAT HET MOET?

Het grootste deel van de werknemers in de detailhandel werkt nooit op zondag (64%). Een vrij grote groep werkt incidenteel op zondag, bijvoorbeeld tijdens de feestmaand december (16%), 8 procent werkt één maal per maand op zondag en 3 procent twee maal per maand; 1 procent van de werknemers staat iedere elke zondag in de winkel. Als groot voordeel van werken op zondag ziet men dat het financieel meer oplevert, maar de prijs die daarvoor betaald moet worden is dat het minder goed te combineren is met het privé-leven.

In principe is er een behoorlijke groep die geen probleem heeft met werken op zondag (32%), maar bijna 66 procent van de werknemers wil dit alleen als er een toeslag

tegenover staat. 21 procent van de werknemers vindt de toeslag niet noodzakelijk. Jongeren hechten meer belang aan de toeslag dan ouderen: zie figuur 3.14.

Figuur 3.14 Stelling: Ik wil alleen werken op zondag als daar een toeslag tegenover staat; opvatting werknemers, naar leeftijd, in procenten.

Medewerkster kledingzaak Enkhuizen, Vrouw, fulltime, 21 jaar
 Ik werk graag op zondag! Het zijn goede tijden van 12.00 tot 17.00 uur en je krijgt dubbel uitbetaald. Wat mij betreft zou het best vaker op zondag open mogen. Dat doen ze in Hoorn en Alkmaar ook. Ik had ook begrepen dat het zou gebeuren, maar tot nu toe heb ik het nog niet meegemaakt.

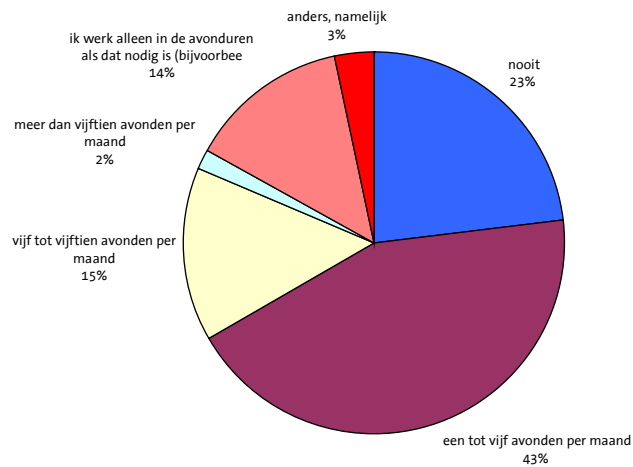
Geloofsovertuiging is voor een kleine groep werknemers de beperkende factor voor de zondagsarbeid: 7 procent is het eens met de stelling “ik wil niet werken op zondag omdat dit in strijd is met mijn geloof”.

Dat alle zondagen koopzondag zouden moeten zijn gaat voor de grote meerderheid van werknemers in de detailhandel te ver. 79 Procent kan zich hier niet vinden. Vooral ouderen zijn minder voorstander van de frequente koopzondag dan jongeren.

3.6.2 WERKEN IN DE AVONDUREN: VRIJWILLIG OF NIET?

WERKEN TUSSEN 18.00 EN 22.00 UUR

Uit figuur 3.15 blijkt dat 23 procent van alle werknemers nooit in de avonduren (tussen 18.00 en 22.00 uur) werkt.

Figuur 3.15 Werknemers naar mate van werken tussen 18.00 en 22.00, in procenten.

Jongeren (in de leeftijdscategorie 18-24 jaar) zijn relatief vaker in de avonden aan de slag dan de overige werknemers.

Het merendeel van de werknemers (die 's avonds werken) ziet niet direct voordelen van werken in de avonden. De meeste mensen noemen als specifiek nadeel van werken in de avonden dat het slecht valt te combineren met werk- en privé-leven.

WERKEN NA 22.00 UUR

87 Procent van alle werknemers werkt nooit in de avonden na 22.00 uur. Dit betreft vermoedelijk overigens veelal werk na sluitingstijd, zoals opruimen en vakken vullen. Zoals ook blijkt uit bijlage 4 is het aantal winkels dat open is na 22.00 uur zeer beperkt.

Als belangrijk nadeel van werken na 22.00 uur wordt genoemd dat het slecht valt te combineren met het privé leven. De meeste werknemers vinden dat er geen voordelen aan werken laat op de avond verbonden zijn.

WIE WIL ER 'S AVONDS WERKEN?

De stelling "als ik zelf mag kiezen, ga ik niet in de avonden werken" wordt door een meerderheid (58%) van alle werknemers bevestigd. Maar bij verdere analyse blijkt dat juist de mensen die nooit 's avonds werken hier ook niet voor zouden kiezen (76%) en dat de groep die meer dan 15 avonden per maand werkt hier juist bewust voor kiest. 80 Procent van de groep die 15 avonden of meer per maand werkt is het namelijk *niet* eens met de stelling dat men niet 's avonds zou willen werken als men zelf zou kunnen kiezen.

Gamma Veenendaal, industrieterrein, Assistent bedrijfsleider

Inter Gamma bepaalt voor ons wanneer de winkel open is. Nu betekent dat dat we iedere dag tot 21.00 uur geopend zijn. Dat is zeker rendabel, want mensen die tot 18.00 uur werken kunnen nu toch nog even langskomen om spullen te halen. Zondag hoeven we hier niet open te gaan, dan komt er toch niemand.

Sinds we dagelijks zo lang open zijn, werken we in ploegen. Die avond is niet altijd leuk. Mijn gezin ziet me maar weinig. Het is wel zo dat we met een vaste planning werken dus we weten waar we aan toe zijn.

Werknemer Gamma

Zo'n 12 avonden in de maand werk ik 's avonds. Dat is gezelliger dan overdag. Als ik 's avonds werk, hoef ik pas om 13.00 uur te beginnen, dus kan ik eerst goed uitslapen na een avondje stappen. Aan de andere kant heb je natuurlijk maar weinig aan je avond als je pas om 21.00 uur klaar bent.

Of de band met collega's minder goed is geworden? Dat heeft niks met openingstijden te maken. We werken in vaste ploegen.

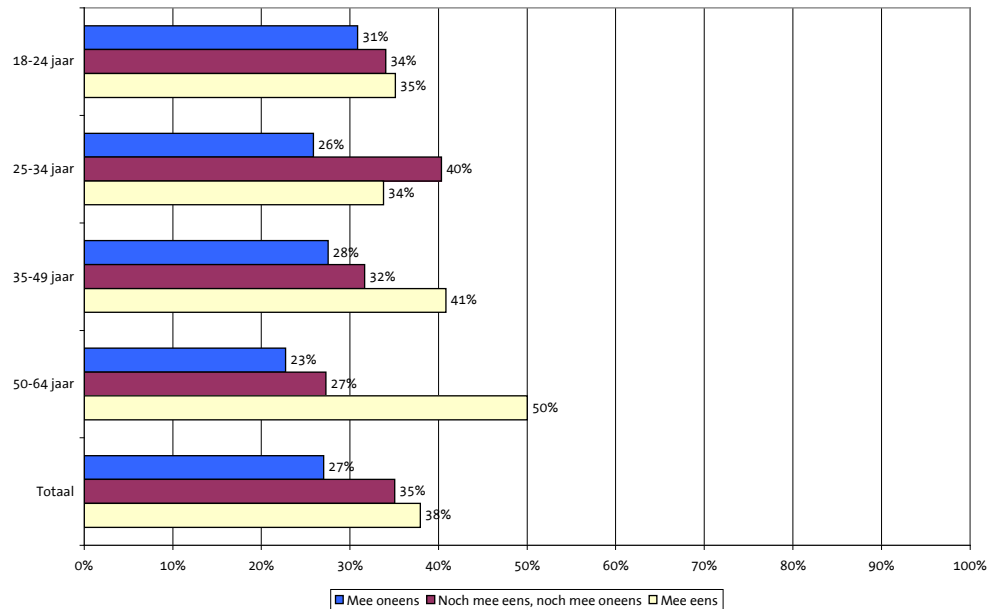
3.6.3

VERSNIPPERING VAN WERKTIDEN

In ons onderzoek geeft 10 procent van de werknemers in de detailhandel aan dat men (afgezien van reguliere pauzes) op één dag niet aaneengesloten - oftewel versnipperde - werktijden heeft.

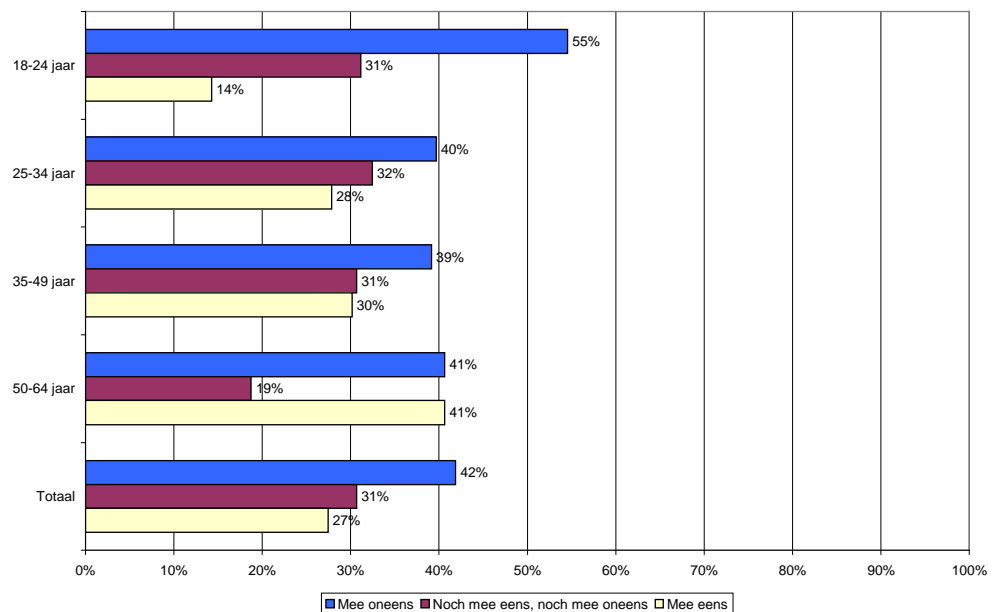
38 Procent van de werknemers is het eens met de stelling dat ruimere openingstijden nadelig zijn "omdat hierdoor werktijden versnipperen". Naarmate de leeftijd vordert vinden de respondenten dit vervelender: zie figuur 3.16. Er is geen significant verschil in beantwoording van de stelling tussen werknemers die geen versnipperde werktijden hebben en werknemers die hier wel mee te maken hebben.

Figuur 3.16 Stelling: Ruimere openingstijden zijn negatief voor werknemers, want hun werktijden versnipperen; opvatting werknemers, naar leeftijd, in procenten.

Iets dergelijks geldt voor het nadeel dat door versnipperde werktijden de band met collega's minder goed is geworden. Ook hier zijn het vooral de werknemers die vallen in de hogere leeftijdscategorieën die dit als hinderlijk ervaren: figuur 3.17.

Figuur 3.17 Stelling: Door de versnipperde werkdagen is de band met mijn collega's minder goed geworden; opvatting werknemers, naar leeftijd, in procenten.

3.7 CONCLUSIES

In dit hoofdstuk zijn uiteenlopen maatschappelijke effecten van de Winkeltijdenwet beschreven.

In het vorige hoofdstuk zagen we dat winkels beduidend langer en vaker open zijn, sinds de openstellingsmogelijkheden wettelijk zijn verruimd. Dit lijkt in goede aarde te vallen bij de consument.

Ten opzichte van 1998 maakt een groter deel van de bevolking (thans meer dan de helft) gebruik van de zondagse openstelling; het betreft vooral jongere hoogopgeleide consumenten in stedelijke gebieden.

Er is betrekkelijk weinig vraag om uitbreiding van de openstelling op zondag. Punt van aandacht is wel de (on)bekendheid bij veel consumenten over de momenten van openstelling op zondagen.

Consumenten zijn tevreden over de avondopenstelling, vooral voor de avondboodschappen in de supermarkt na het werk.

Het profiel van de winkelbezoekers 's avonds is vergelijkbaar met dat van de zondagen. Vooral jongere consumenten pleiten voor meer avondopenstellingen door ook andere winkels dan supermarkten.

Vooraf vrouwen en huishoudens met kinderen waarderen in meerderheid de openstelling van winkels op zondag en in de avond positief op het punt van de combinatie van werk en privé.

Slechts kleine groepen consumenten hebben (principiële) bezwaren tegen de zondagse openstelling. Tweederde deel van de winkeliers hecht aan de zondagsrust; bij een klein deel van deze groep is dat ingegeven door religieuze motieven, bij het grootwinkelbedrijf speelt dit onderwerp vrijwel niet.

Winkeliers ervaren toegenomen onveiligheid in de winkel bij avondopenstelling. Dat geldt in mindere mate bij (vooral jongere) consumenten en werknemers.

Het overgrote deel van de werknemers heeft geen principiële bezwaar tegen werken op zondagen en werken in de avonden; wel worden nadelen genoemd in de sfeer van de combinatie met privé-activiteiten. Voor de meerderheid vormt de financiële compensatie een belangrijk voordeel. Het lijkt erop dat het werken op zondagen en avonden vrijwillig geschiedt.

4

MARKTWERKING EN ECONOMISCHE EFFECTEN

Dit hoofdstuk handelt over de marktwerking en de economische effecten van de Winkeltijdenwet. Directe en indirecte effecten hebben betrekking op de keuzevrijheid van consumenten respectievelijk winkeliers, op omzet- en werkgelegenheidsontwikkeling, en op marktwerking. Deze onderwerpen komen in het vervolg van dit hoofdstuk aan de orde. Daarmee worden twee onderzoeksvragen beantwoord:

- Heeft de WTW door de toegekende vrijheden (deregulering) bijgedragen aan meer marktwerking, en daardoor een sterkere marktsector?
- Wat zijn de sociale en economische effecten van de WTW?

Het Centraal Planbureau onderzocht in 1995 ex ante de effecten op de marktwerking en de economische effecten van de Winkeltijdenwet. Het onderzoek leidde tot de volgende conclusies:

- De verruiming van de openstellingstijden van winkels pakt gunstig uit voor de consumenten; er zal sprake zijn van kwaliteitsverbetering gepaard met een slechts geringe marginale prijsverhoging, en winkeliers zullen de openingstijden afstemmen op de consumentenvraag.
- Een positief werkgelegenheidseffect van 11.000 arbeidsjaren (centrale variant) behoort tot de mogelijkheden.
- De effecten op de omzet in de detailhandel zullen bescheiden zijn (0,4%)
- Liberalisering van de winkeltijden zal het schaalvergrotingsproces doen versnellen.
- De winstgevendheid van de totale detailhandel zal nauwelijks veranderen door de verruiming van de winkeltijden.

Het CPB verwachtte vergroting van de marktdynamiek. Er kan sprake zijn van nieuwe toetreders in de nieuwe urensegmenten en van nieuwe producten. Op bedrijven in een afgeschermd positie (zoals avondwinkels) wordt de (concurrentie)druk opgevoerd.

In het algemeen verwacht het CPB een drukkend effect op de prijzen en een positief effect op het omzetvolume.

In dit hoofdstuk wordt nagegaan in welke mate bovenstaande toekomstverwachtingen zijn uitgekomen. Echter, in de dynamische context van de detailhandel is identificatie van de specifieke gevolgen van de Winkeltijdenwet lastig zo niet onmogelijk. In de periode sinds 1995 hebben zich ingrijpende processen voltrokken zoals de economische recessie, branchevervaging, schaalvergroting, automatisering en recent in de foodsector de prijzenoorlog. Identificatie van de specifieke gevolgen van de Winkeltijden temidden van deze en andere dynamieken is niet goed mogelijk.

Enerzijds is het negen jaar na invoering van de wet voor winkeliers niet goed mogelijk te herleiden welke ontwikkelingen zich hebben voorgedaan in de bovengenoemde indicatoren die oorzakelijk verbonden zijn aan de gevolgen van de invoering van de wet. Anderzijds zijn er beperkingen op het vlak van de statistische informatievoorziening. Beantwoording van bovenstaande vereist goede statistische informatie over de periode vanaf 1995 (of zo mogelijk eerder). Echter, voor toetsing van bovenstaande verwachtingen zijn slecht beperkt data - van voldoende kwaliteit en continuïteit - beschikbaar.

Dit hoofdstuk bevat dan ook weinig met gegevens goed onderbouwde conclusies, maar vooral indicaties en veronderstellingen.

In paragraaf 4.1. beschrijven we de feiten van de openingstijden van winkels in termen van marktwerking. In de daarop volgende paragrafen wordt ingegaan op een aantal andere economische effecten: omzet (4.2.), werkgelegenheid (4.3.), concentratiegraad (4.4.), assortimentsontwikkeling (4.5.), verkoopformules (4.6.), en bedrijfsprocessen (4.7.).

4.1   **MARKTWERKING**

Marktwerking houdt - in termen van de Winkeltijdenwet - in dat winkeliers (vanuit concurrentieoverwegingen) hun openingstijden aanpassen aan consumentenvoorkeuren.

In hoofdstuk twee is gebleken hoe de daadwerkelijke openingstijden van winkels verruimd zijn ten opzichte van de situatie voordat de Winkeltijdenwet van kracht was. Het gemiddelde aantal openingsuren per week is toegenomen en meer dan destijds zijn winkels geopend op zondagen en avonden.

Bezien vanuit de positie van consumenten betekent dit dat de keuzevrijheid is toegenomen voor momenten van winkelbezoek. In hoofdstuk drie is uiteengezet dat van deze keuzemogelijkheden gebruik gemaakt wordt; globaal is het profiel aangegeven van de consumenten die verhoudingsgewijs veel gebruik maken van de openstellingstijden op zondagen en avonden. Het consumentenonderzoek wijst uit dat consumenten tevreden zijn over de openstellingstijden.

Bezien vanuit de positie van winkeliers heeft de Winkeltijdenwet het mogelijk gemaakt om de openingstijden te verlengen om daarmee aan te sluiten bij consumentenvoorkeuren.

4.2   **OMZET**

Het CPB voorspelde in 1995 een bescheiden effect op de detailhandelsomzet van ongeveer 0,4 procent, waarbij zowel de prijzen als het omzetvolume met ongeveer 0,2 procent zou stijgen. De omzetontwikkeling categoriseerde men langs drie lijnen:

- Substitutie binnen de detailhandel (bijvoorbeeld meer omzet voor winkels die hun tijden beter weten af te stemmen op de wensen van consumenten ten koste van winkels die dit minder goed doen);
- Substitutie met andere bedrijfstakken (bijvoorbeeld meer omzet voor supermarkten ten koste van horeca);
- Autonome omzetgroei (mensen die meer geld aan winkelen gaan uitgeven, nu zij hier meer tijd voor hebben - funshoppen).

Uit onderzoek²⁷ uitgevoerd in 1998 - twee jaar na invoering van de Winkeltijdenwet - in opdracht van het HBD bleek dat vooral winkeliers in de niet-gespecialiseerde branche (warenhuizen, supermarkten) positieve omzeteffecten signaleerden als gevolg van verruiming van winkeltijden. Destijds namen vooral voedingspecialzaken negatieve effecten van verruimde openstelling waar. De woonbranche en doe-het-zelf branche zagen hun omzet stijgen in de niet-traditionele uren (in de avond en op zondag), maar dalen op de oude tijden (doordeweeks).

Uit onderzoek van KPMG²⁸ uit 1997 bleek dat in de periode 1994 tot en met 1997 in de detailhandel als geheel geen echte trendbreuk valt te constateren in de omzetonwikkeling. KPMG constateert wel dat de omzet van supermarkten groeide en dat de omzet van levensmiddelspecialzaken een daling te zien gaf. KPMG achtte het aannemelijk dat de winst van marktaandeel voor de supermarkten deels terug viel te leiden naar het gebruik van ruimere openingstijden door supermarkten en het vasthouden aan de oude tijden door levensmiddelspecialzaken.

In de doe-het-zelf branche constateert KPMG in 1997, een jaar na de invoering van de Winkeltijdenwet, een versnelling van de omzet voor de bouwmarkten en relateert dit aan ruimere openstelling in de avonduren. Omzetgroei bij bouwmarkten was echter sowieso al aan de orde (vooral marktwinst ten opzichte van specialzaken) en het is onduidelijk in hoeverre de effecten ook met de destijds geldende hoogconjunctuur verbonden zijn.

KPMG heeft het verder aannemelijk geacht dat verlenging van winkeltijden omzetgroei van de supermarkten ten opzichte van de horeca heeft bewerkstelligd (het kant-en-klaar segment heeft terrein gewonnen ten opzicht van de snackbar en de pizzakoerier). In 1998 maakte de horeca als geheel echter ook een omzetgroei door en duidelijke toerekening van effecten van de wet was en is niet mogelijk.

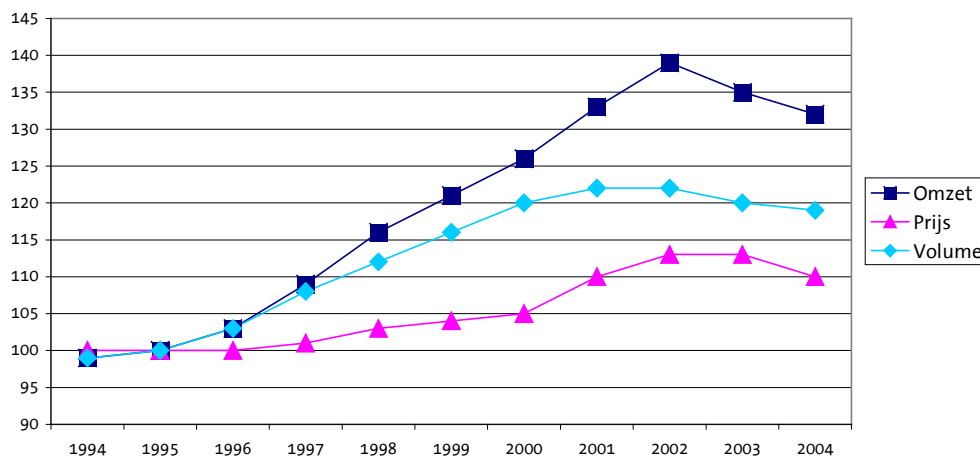
---

²⁷ D. Beeckman, e.a. (1998), Effecten nieuwe Winkeltijdenwet op de detailhandel. Leiden: RvB.

²⁸ KPMG (1997), Effecten van de Winkeltijdenwet.

Onderstaande grafiek bevat in indexcijfers de tijdreeks van de omzetontwikkeling in de periode 1995 - 2004:

Figuur 4.1 Indexcijfers omzet-, prijs- en volumeontwikkeling 1994 - 2004, 1995 = 100

Bron: CBS

De grafiek laat een stijging zien tot en met 2002, waarna in 2003 en 2004 de index daalt. De prijs- en volumeontwikkeling (omzet gecorrigeerd voor inflatie) laten een vergelijkbaar beeld zien.

In de winkeliers-enquête zijn drie vragen gesteld in relatie tot de omzetontwikkeling.

In de eerste plaats is de vraag gesteld of de onderneming de afgelopen jaren gegroeid²⁹ is ten gevolge van de invoering van de Winkeltijdenwet, in casu ten gevolge van verlenging van de openingstijden. Het merendeel van de winkeliers (71%) is van mening dat dat niet het geval is.

Tabel 4.1 Stelling: Het feit dat sinds 1996 winkels langer open mogen zijn, heeft gezorgd voor groei van mijn bedrijf, winkeliers naar grootteklassen, in procenten.

	Mee eens	Noch mee eens, noch mee oneens	Mee oneens
Klein	11	3	86
Middel	25	3	72
Groot	64	5	31
Totaal	26	4	71

Er is een rechtstreeks verband tussen de reactie op de stelling en de grootteklassen: de grotere bedrijven hebben het bedrijf zien groeien als gevolg van de mogelijkheid tot verruiming van de openingstijden.

²⁹ In de vraagstelling is het begrip groei niet nader gedefinieerd.

Ook aan directies van grootwinkelbedrijven is de stelling voorgelegd: “het feit dat sinds 1996 winkels langer open mogen zijn, heeft gezorgd voor groei van de onderneming”. 38 procent beantwoordt deze stelling bevestigend. Het gaat hier relatief vaak om ondernemingen in het food-segment. Een aanzienlijk deel van de respondenten (33 procent) is het juist niet eens met de stelling en bijna eenderde (29 procent) heeft geen uitgesproken mening op dit punt.

Winkeliers die daadwerkelijk ervaring hebben met zondagopenstelling antwoorden identiek, behalve in het segment klein: van deze groep winkeliers stemt 20 procent in met de stelling, dus iets meer dan de groep kleine winkeliers die geen ervaring heeft met zondagopenstelling, maar nog wel een duidelijke minderheid. Bedrijfsgroei heeft - volgens de beantwoording van de stelling - vooral plaatsgevonden bij supermarkten: bijna 50 procent van de respondenten in deze categorie stemt in met de stelling. In de non-food detailhandel is dit 19 procent, in het segment overige levensmiddelen is dit 9 procent. Naar ondernemingscategorieën³⁰ bezien beantwoorden vooral de zelfstandige winkeliers de stelling negatief (19%). Het percentage instemmende reacties neemt af bij stijgende leeftijd van de winkelier (18 - 24 jaar: 55%; 50 - 64 jaar: 17%).

In de tweede plaats: winkeliers hebben zich uitgesproken over de stelling ‘Het zou voor mijn bedrijf extra omzet opleveren als ik mijn winkel langer zou mogen openhouden’. De uitkomsten zijn opgenomen in onderstaande tabel.

Tabel 4.2 Stelling: Het zou voor mijn bedrijf extra omzet opleveren als ik mijn winkel langer zou mogen openhouden, winkeliers naar grootteklassen, in procenten.

	Mee eens	Noch mee eens, noch mee oneens	Mee oneens
Klein	12	2	86
Middel	16	3	82
Groot	24	5	71
Totaal	16	3	82

De overgrote meerderheid van de winkeliers (ruim 80%) is van mening dat verlenging van de openingstijden niet tot extra omzet zal leiden. Deze beoordeling geldt voor elk van de drie grootteklassen, het minst bij het segment van de grotere winkels. Winkeliers in de segmenten klein en groot die ervaring hebben met zondagopenstelling antwoorden duidelijk positiever op deze stelling, vooral in het grootwinkelbedrijf (46 in plaats van 24%). Naar branche bezien - non-food detailhandel, supermarkt en overige levensmiddelen - lopen de meningen weinig uiteen. Naar winkelierscategorie bezien ontlopen de beantwoordingen elkaar weinig. Het percentage instemmende reacties neemt af bij stijgende leeftijd van de winkelier (18 - 24 jaar: 28%; 50 - 64 jaar: 14%).

³⁰ De vragenlijst bevatte de categorieën: zelfstandig winkelier, franchise onderneming, hoofdvestiging van een filiaalbedrijf, filiaalbedrijf, anders.

Onder directies van grootwinkelbedrijven zijn de meningen gelijk verdeeld over de vraag of verdere verlenging van openingstijden tot meer omzet zou leiden:

Tabel 4.3 Stelling enquête grootwinkelbedrijf: Het zou voor mijn bedrijf extra omzet opleveren als de winkels langer zouden mogen openen, in procenten.

eens	noch mee eens, noch mee oneens	oneens
37,5	25	37,5

In de derde plaats: specifiek rond de zondagopenstelling van winkels is winkeliers de volgende stelling voorgelegd: 'Op zondagen wordt minder gekocht en meer gekeken'. De reacties van winkeliers op deze stelling zijn opgenomen in onderstaande tabel.

Tabel 4.4 Stelling: Op zondagen wordt minder gekocht en meer gekeken, winkeliers naar grootteklassen, in procenten.

	Mee eens	Noch mee eens, noch mee oneens	Mee oneens
Klein	78	4	17
Middel	71	7	23
Groot	55	5	40
Totaal	72	6	23

Bijna driekwart van de respondenten stemt in met de stelling, kleine winkeliers aanzienlijk meer dan grote winkeliers.

Winkeliers die ervaring hebben met zondagopenstelling zijn het beduidend minder eens met deze stelling. In het segment groot is 26 procent van de winkeliers het met de stelling eens (tegenover 55% in de gehele groep) en 71 procent oneens, in het midden-segment 63 procent (tegenover 71%) en in het segment klein 65 procent.

Winkeliers in de drie branches - non-food detailhandel, supermarkt en overige levensmiddelen - stemmen in meerderheid in met de stelling, vooral in de branche 'overige levensmiddelen', het minst in de branche 'non-food detailhandel'³¹. Warenhuizen springen hier significant uit en zijn het in meerderheid oneens (56%) met de stelling dat er op zondag minder gekocht en meer gekeken wordt. Ook kleding en textielzaken wijken in hun mening sterk af van het gemiddelde: 40 procent is het oneens met de stelling.

Vooraf zelfstandig winkeliers en franchiseondernemingen zijn het eens met de stelling (respectievelijk 78 en 72%).

Winkeliers ouder dan 35 jaar zijn het meer eens met de stelling (> 70%) dan winkeliers jonger dan 35 jaar (circa 55%).

³¹ Uit de wijze waarop op deze stelling beantwoord is kan afgeleid worden dat in ieder geval een deel van de respondenten de stelling in algemene zin heeft opgevat, zodat men niet alleen het bezoek aan de eigen winkel heeft gekarakteriseerd.

Kruidvat Veenendaal, Bedrijfsleider 39 jaar

Bij ons bepaalt het hoofdkantoor bijna alles. Maar we passen ons met de openingstijden ook aan aan de omgeving. Hier in de straat overleggen we bijvoorbeeld over speciale koopavonden. De zondag wordt door een groot publiek in deze streek niet op prijs gesteld. En persoonlijk vind ik zes dagen in de week kopen ook genoeg. Gun mensen hun vrijheid.

Voor de omzet hebben de extra koopavonden weinig betekend. Eigenlijk is de normale koopavond zelfs niet meer wat het geweest is. Het lijkt wel of mensen meer tijd hebben gekregen om bijvoorbeeld op woensdagmiddag of vrijdagmiddag boodschappen te doen en dan komen ze niet meer op vrijdagavond. En verder blijft de zaterdag de echte koopdag.

4.3

WERKGELEGENHEID

Het CPB heeft in haar studie *Economische effecten liberalisering van de winkeltijden in Nederland* verschillende theorieën aangehaald over de effecten op werkgelegenheid en arbeidsproductiviteit. Op grond van enkele van deze theorieën voorspelde het CPB een groei van de werkgelegenheid en een daling van de arbeidsproductiviteit wanneer collectief winkels langer zouden open gaan. De groei van de werkgelegenheid zou minder sterk zijn naarmate de flexibiliteit van de arbeidsinzet hoger zou zijn. De groei van werkgelegenheid zou vooral ten goede komen aan flexibel in te zetten arbeidskrachten en lager geschoold goedkoop in te zetten personeel.

De gunstige CPB-voorspellingen werden overigens getemperd door onderzoeksbureau EIM³² dat verwachtte dat avondopenstelling zou leiden tot een kleine daling van werkgelegenheid (dit doordat vooral supermarkten het verkoopproces en het logistieke proces efficiënter zouden kunnen organiseren). Die daling zou per saldo wel weer gecompenseerd worden door toename van werkgelegenheid op zondag. Gunstige effecten werden vooral voorspeld bij grote (non-food) bedrijven. De afname zou zich vooral concentreren bij de eenmanszaken.

Onderzoek van EIM uit 1997 bevestigde het beeld dat de werkgelegenheid in de detailhandel niet evenredig zou toenemen met de verruiming van openingstijden. Het onderzoek wees uit dat de werkgelegenheid bij supermarkten en bouwmarkten was toegenomen en dat er vooral meer parttimers en hulpkrachten waren bijgekomen³³.

Ook onderzoek van Research voor Beleid uit 1998 wees uit dat werkgelegenheidsgroei vooral geconcentreerd was bij grote niet-gespecialiseerde winkelbedrijven en bij de bouwmarkten in de doe-het-zelf branche³⁴. Deze winkels, die daadwerkelijk hun openingstijden verruimd hadden, maakten een aanzienlijke groei door in termen van omzet en werkgelegenheid. Het onderzoek kon niet tot uitspraken leiden over overige werkgelegenheidseffecten, omdat die te diffuus en moeilijk te isoleren waren.

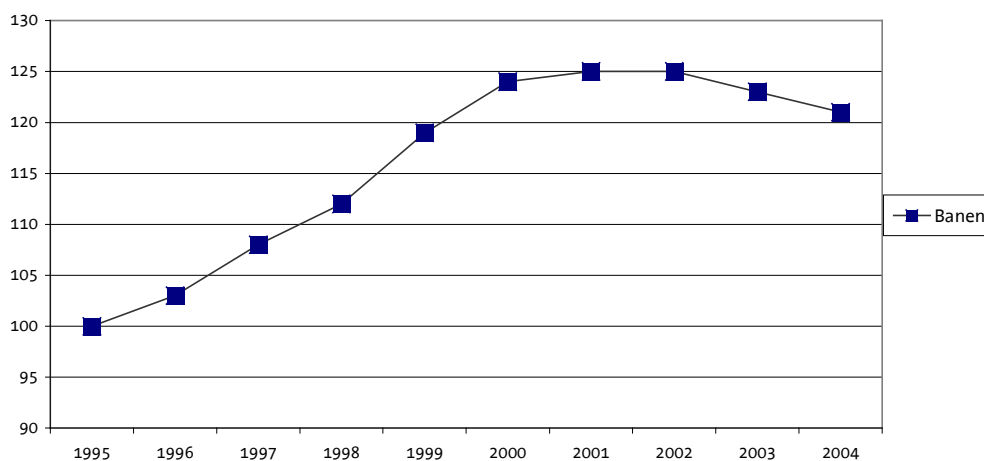
³² EIM, *Verruiming Winkelsluitingswet: plussen en minnen zakelijk bekeken*, Zoetermeer, 1995.

³³ EIM, *Nieuwe winkeltijden in Nederland, gevolgen voor de werkgelegenheid*, Zoetermeer, september 1997.

³⁴ Research voor Beleid, *Effecten nieuwe winkeltijdenwet op de detailhandel*, Leiden, juni 1998.

Onderstaande grafiek bevat een tijdreeks over de werkgelegenheidsontwikkeling voor de periode 1995 - 2004.

Figuur 4.2 Ontwikkeling aantal banen in de detailhandel in indexcijfers, 1995 - 2004 (1995 = 100)

Bron: CBS, eigen indexering

De ontwikkeling van het aantal banen verloopt nagenoeg parallel aan de volumeontwikkeling (zie eerdere grafiek): stijging tot 2001 / 2002, gevolgd door daling in 2003 en 2004. De cijfers laten geen conclusie toe over de specifieke gevolgen van de Winkeltijdenwet.

In de winkeliers-enquête is de stelling voorgelegd: Ruimere openingstijden zorgen voor meer banen in de detailhandel. De onderstaande tabel bevat het overzicht van de gegeven antwoorden.

Tabel 4.5 Stelling: Ruimere openingstijden zorgen voor meer banen in de detailhandel, winkeliers naar grootteklassen, in procenten.

	Mee eens	Noch mee eens, noch mee oneens	Mee oneens
Klein	30	5	65
Middel	36	2	62
Groot	39	3	58
Totaal	34	3	63

Invoering van de Winkeltijdenwet heeft naar het oordeel van 34 procent van de winkeliers geleid tot groei van de werkgelegenheid; 63 procent van de winkeliers is van opvatting dat er geen groei heeft plaatsgevonden.

Het valt op dat hier het beeld in de enquête onder het grootwinkelbedrijf sterk afwijkt: een meerderheid van 62 procent is juist wel van mening dat verruiming van openingstijden leidt tot meer banen. 15 procent van deze populatie is neutraal ten aanzien van de stelling, terwijl 23 procent het niet eens is.

Winkeliers die ervaring hebben met zondagopenstelling oordelen positiever over deze stelling: 40 procent (tegenover 34%) is het eens met de stelling.

Verhoudingsgewijs stemmen winkeliers in de non-food detailhandel het meeste (38%) in met deze stelling, winkeliers in de overige levensmiddelen met minst (27%)

Bezien naar ondernemingscategorieën ontlopen de beantwoordingen elkaar weinig. Het percentage instemmende reacties neemt af bij stijgende leeftijd van de winkelier (18 - 24 jaar: 46%; 50 - 64 jaar: 29%).

Voorts blijkt uit antwoorden op open vragen in de winkeliers-enquête dat er sprake is van enkele kwalitatieve verschuivingen. Veel³⁵ winkeliers geven aan dat men in de avonden kiest voor een personeelsbezetting met veel jeugdige medewerkers. En ook is er in de antwoorden een patroon zichtbaar waarbij winkeliers hebben gekozen voor een andere balans tussen full- en parttimers: het (relatieve) aantal parttimers neemt toe. In een aantal gevallen geven winkeliers aan dat er weliswaar sprake is van een gelijk aantal in te zetten personeelsuren maar dat deze meer dan voorheen worden ingevuld door medewerkers vanuit een flexibele arbeidspool.

In dit verband meldden winkeliers in enige mate problemen bij het vinden van personeel voor de koopzondagen. Onderstaande tabel bevat de reacties van winkeliers op de stelling: 'Op zondag is het moeilijk om medewerkers te vinden die bereid zijn te werken'.

Tabel 4.6 Stelling: Op zondag is het moeilijk om medewerkers te vinden die bereid zijn te werken, winkeliers naar grootteklassen, in procenten.

	Mee eens	Noch mee eens, noch mee oneens	Mee oneens
Klein	73	1	26
Middel	56	2	42
Groot	44	2	53
Totaal	61	2	38

De meerderheid vindt het lastig om medewerkers te vinden voor de zondag. Winkels in het segment groot hebben daar het minste last van.

Ook hier wijkt het beeld bij de enquête onder grootwinkelbedrijf sterk af: men is in meerderheid van mening dat het geen probleem is om voor de zondag voldoende medewerkers bereid te vinden tot werken:

Tabel 4.7 Stelling enquête grootwinkelbedrijf: Op zondag is het moeilijk medewerkers te vinden die bereid zijn te werken, in procenten.

eens	noch mee eens, noch mee oneens	oneens
29	16	55

³⁵ Aangezien het open antwoorden betreft zijn de opmerkingen niet gekwantificeerd.

Winkeliers die ervaring hebben met zondagopenstelling hebben minder problemen om voor de zondagen personeel te vinden: 59 procent is het oneens met de stelling (tegenover 38%), vooral in het grootwinkelbedrijf (88%).

Winkeliers in het segment overige levensmiddelen zijn het meer eens met de stelling (77%) dan winkeliers in de andere segmenten (circa 55%).

Het zijn vooral de zelfstandige winkeliers (77%) die van mening zijn dat het moeilijk is om op zondag medewerkers bereid te vinden tot werken.

4.4 CONCENTRATIEGRAAD

Verondersteld kan worden dat grotere detailhandelsbedrijven zich beter kunnen aanpassen dan kleinere bedrijven aan verruiming van de openingstijden, met als mogelijk gevolg verschuiving van omzet van kleinere naar grotere segmenten, en mogelijk een dynamiek in de sectorstructuur naar grootteklassen.

De macrogegevens over de ontwikkeling van de omzet naar grootteklassen is opgenomen in onderstaande tabel.

Tabel 4.8 Omzetontwikkeling in mld. € in de detailhandel naar grootteklassen, food en non-food, 1995 - 2003

	Food			Non-food		
	Klein	Middel	Groot	Klein	Middel	Groot
1995	5,6	4,7	11,7	15,8	5,9	10,6
1996	5,4	4,7	12,1	16,1	6,1	11,1
1997	5,4	5,2	12,7	17,2	6,6	11,7
1998	5,4	5,3	13,0	18,2	7,2	12,9
1999	5,3	5,4	13,2	18,9	7,5	13,6
2000	5,4	5,9	14,4	20,5	8,1	14,6
2001	5,0	6,2	15,4	19,4	9,4	16,4
2002	5,2	6,5	16,2	19,9	9,6	16,7
2003	5,3	6,3	16,2	20,4	9,7	17,6

Bron: Rabo (EIM), Cijfers & trends

De tabel laat zien dat in de foodsector sinds 1995 omzetgroei vooral in het segment groot heeft plaatsgevonden; de omzet in het segment kleine winkels is nauwelijks veranderd. Ook in de sector non-food vindt de omzetgroei grotendeels plaats binnen het grootwinkelbedrijf, hoewel ook in het midden- en kleinbedrijf van enige omzetgroei sprake is. In combinatie met de onder 'omzet' gepresenteerde gegevens mag aangenomen worden dat de verruiming van de openingstijden hierop van invloed is geweest maar dat de mate van invloed niet bepaald kan worden.

In het verlengde hiervan volgen hieronder gegevens over de ontwikkeling van het aantal bedrijven in de detailhandel.

Tabel 4.9 Ontwikkeling aantal ondernemingen in de detailhandel (x 1.000), naar grootteklassen, food en non-food, 1995 - 2003

	Food			Non-food		
	Klein	Middel	Groot	Klein	Middel	Groot
1995	15,7	1,3	0,1	67,0	2,2	0,2
1996	15,3	1,3	0,1	68,3	2,2	0,2
1997	16,3	1,3	0,1	68,5	2,2	0,2
1998	16,9	1,4	0,1	68,0	2,2	0,2
1999	15,8	1,5	0,1	68,2	2,4	0,2
2000	13,1	1,5	0,1	67,1	2,5	0,2
2001	12,7	1,5	0,1	66,4	2,6	0,2
2002	12,6	1,5	0,1	66,4	2,6	0,2
2003	11,9	1,4	0,1	62,7	2,7	0,2

Bron: Rabo (EIM), Cijfers & trends

De tabel laat de afname zien van het aantal kleine winkels in de foodsector. Ook hier geldt dat - mede in combinatie met andere onderzoeksgegevens - verruiming van de openstellingstijden hierop van invloed is, maar de mate van invloed is niet vast te stellen.

Inzake de relatie tussen openstellingstijden en winkelgrootte is in de winkeliers-enquête de stelling voorgelegd: 'Voor grotere bedrijven is het aantrekkelijker langere openingstijden aan te houden dan voor kleinere winkels'. De reacties staan in onderstaande tabel.

Tabel 4.10 Stelling: Voor grotere bedrijven is het aantrekkelijker langere openingstijden aan te houden dan voor kleinere winkels, winkeliers naar grootteklassen, in procenten.

	Mee eens	Noch mee eens, noch mee oneens	Mee oneens
Klein	70	3	27
Middel	60	4	36
Groot	66	4	30
Totaal	65	4	32

Tweederde van de geënquêteerde winkeliers is het met deze stelling eens; kleinere bedrijven in meerdere mate dan middelgrote en grote bedrijven. Waarbij opvalt dat bedrijven in het middensegment minder instemmen met de stelling dan grote bedrijven.

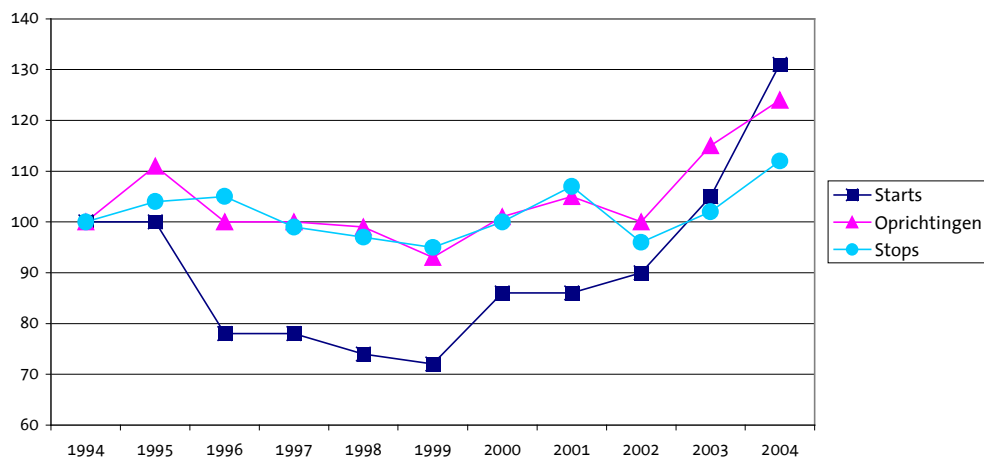
De oordelen over de stelling verschillen marginaal tussen winkeliers die wel respectievelijk geen ervaring hebben met zondagopenstelling.

De oordelen lopen weinig uiteen naar branche: non-food detailhandel, supermarkt en overige levensmiddelen.

Bezien naar winkeliërscategorieën zijn het vooral de zelfstandige winkeliërs die instemmen met de stelling (69%).

Denkbaar is dat de invoering van de Winkeltijdenwet gevolgen heeft gehad voor oprichting en sluiting van winkelbedrijven. Onderstaande grafiek bevat indexcijfers (1994 - 2004) over de aantallen starters, oprichtingen en bedrijfsbeëindigingen.

Figuur 4.3 Indexcijfers (1994 - 2004) over de aantallen starters, oprichtingen en bedrijfsbeëindigingen

Bron: KvK, eigen indexering

De grafiek laat zien dat na 1995 het jaarlijkse aantal nieuw opgerichte winkelbedrijven sterk daalt, en weer na 1999 een stijgende lijn laat zien. Het jaarlijkse aantal opgeheven bedrijven ligt in 1995 en 1996 duidelijk boven het niveau van 1994. Voor beide constateringën geldt dat niet (meer) kan worden nagegaan of en in welke mate er sprake is van een oorzakelijk verband met de invoering van de Winkeltijdenwet.

4.5 ASSORTIMENTSONTWIKKELING

Verondersteld kan worden dat verruiming cq. verandering van de openingstijden leidt tot aanpassing van assortimenten, omdat in bepaalde segmenten de consumentenvraag op verschillende momenten van de dag een andere kan zijn.

Uit de winkeliërs-enquête blijkt dat 14 procent van de winkeliërs het assortiment gewijzigd heeft als gevolg van veranderde openingstijden van de winkel. Hiervan is vooral sprake in het segment groot (39%).

Tabel 4.11 Aantal winkeliers dat het assortiment aangepast heeft in relatie tot verandering van openingstijden, naar grootteklasse, in procenten.

	Wel	Niet
Klein	6	94
Middel	12	88
Groot	39	61
Totaal	14	86

Uit de antwoorden op de open vragen is af te leiden dat assortimentsveranderingen vooral in de food-sector aan de orde zijn, namelijk meer ruimte voor kant-en-klaar maaltijden. Daarnaast wordt melding gemaakt van toename in versproducten en in serviceproducten zoals telefoonkaarten.

Van veranderingen in het assortiment is vooral sprake in de supermarkten (32%), tegenover 12 procent in segment overige levensmiddelen en 4 procent in de non-food detailhandel.

Bij zelfstandige winkeliers is minder sprake van aanpassingen in het assortiment (11%) dan in de andere ondernemingscategorieën.

Edah Veenendaal, Bedrijfsleider

Ik ga open wanneer ik de meeste omzet kan halen. Het hangt dus samen met de wensen van de klant. We zijn nu op maandag tot en met donderdag tot 21.00 uur open, op vrijdag tot 22.00 uur en op zaterdag sluiten we om 20.00 uur.

9 jaar geleden hebben we de tijden meteen verruimd; elke avond tot 22.00 uur. We kregen een verschuiving van omzet, maar elke avond zo lang open was overdreven dus dat hebben we teruggeschroefd.

Onze klantenkring is zeker veranderd. We hebben meer tweeverdieners in de winkel. Daar hebben we het assortiment ook op aangepast. Veel meer kant-en-klaar en eenpersoonsverpakkingen. We concurreren tegenwoordig met de Chinees en de friettent.

We hebben de personeelsplanningen iets aangepast. Voor mijzelf betekent het dat ik minimaal 1 avond in de week extra werk. Ik zie mijn vriendin hierdoor wel minder, maar daar ga ik niet over zeuren. Dan had ik dit vak maar niet moeten kiezen.

Op zondag open in Veenendaal? Dat moet je niet willen. Dan heb je maandag geen klant meer in je winkel!

Zo'n 12 procent van de ondernemingen in ons extra onderzoek onder grootwinkelbedrijven geeft aan dat ruimere openingstijden effecten hebben gehad op het assortiment dat men de klanten aanbiedt. Het blijkt hier vooral te gaan om winkels in de food-sector die een breder palet aan *convenience*-producten aanbieden. Verder worden (beide éénmaal) genoemd: aanbieden van maaltijden tijdens de avondopenstelling en extra aanbod van 'fun-producten' voor het winkelend publiek op de zondag.

4.6 VERKOOPFORMULES

Verondersteld kan worden dat ruimere openstellingsmogelijkheden aanleiding zijn tot het ontstaan van nieuwe typen winkels, cq. formules, hetzij door nieuwe toetreding hetzij door formuleaanpassing.

Deskundigen op het gebied van de detailhandel zijn van mening dat de nieuwe mogelijkheden die de Winkeltijdenwet biedt in de praktijk in zeer beperkte mate geleid hebben tot het ontstaan van nieuwe winkelformules. Wel is er door een aantal al aanwezige grootwinkelbedrijven ingespeeld op de nieuwe mogelijkheden en zijn hun verruimde openingstijden onderdeel geworden van hun verkoopformules. Dit verschijnsel is vooral zichtbaar in de levensmiddelen-, woon-, bouw- en electronicabranches. Er is een beperkt aantal specifieke avondwinkels bij gekomen met vooral een lokaal karakter en met een zogenaamd verschoven openingspatroon: openingstijden van 16.00 tot 24.00 uur.

Maar er zijn in de afgelopen jaren geen formules ontwikkeld die specifiek gebruik maken van de nieuwe ruimte in openingstijden om zich hiermee significant te onderscheiden van de concurrentie. De komst van zogenaamde 'local convenience stores' waarmee in de aanloop naar de besluitvorming rond de Winkeltijdenwet rekening werd gehouden is slechts beperkt zichtbaar in de vorm van experimenten met supermarktaanbod bij bijvoorbeeld benzinestations.

Op beperkte schaal starten kleine zelfstandige ondernemers winkels die aansluiten bij het fenomeen funshoppen. Dergelijke winkels adverteren in speciale funshop-gidsen en/of via aantrekkelijke eigen websites. Zij zijn niet gevestigd op traditionele A-locaties, maar in pittoreske (toeristische) gedeeltes van de (grote) steden en alleen geopend op typische winkeldagen: vrijdag, zaterdag en zondag.

Een enkele winkelier geeft - in open antwoorden in de winkeliers-enquête - wel aan dat hij binnen zijn formule meer is gebruik gaan maken van zelfbediening. Dit omdat hierdoor in de duurdere avonduren minder personeel nodig is.

4.7 BEDRIJFSPROCESSEN

Verondersteld kan worden dat veranderingen in openingstijden vragen om veranderingen van de logistieke processen in de winkel.

Winkeliers geven in hun reacties in het onderzoek aan dat de belangrijkste veranderingen in logistieke en bedrijfsvoeringprocessen zich achter de schermen hebben voltrokken. Een zeer grote groep van respondenten meldt dat er tengevolge van de Winkeltijdenwet geen veranderingen hebben plaatsgevonden in hun bedrijfsvoering. Daarnaast is een groep winkeliers die melding maken van veranderingen op het vlak van het personeelsmanagement. Deze veranderingen betreffen met name de planningsfunctie. Het anders moeten spreiden van hun personeelsinzet heeft in de praktijk geresulteerd in een planning waarin minder piekbezetting aanwezig is waardoor een meer gelijkmatige verdeling van het personeel over de dag is ontstaan. Veel winkeliers geven daarnaast aan dat zij, zoals reeds boven vermeld, meer parttimers en jeugdige personeelsleden zijn gaan inzetten ten opzichte van fulltimers en senioren, leidend tot grotere flexibiliteit en kostenvoordelen.

Omdat het management niet meer op alle tijden aanwezig kan zijn, geven sommige respondenten aan dat er nu meer zelfstandigheid van het personeel wordt verwacht. In de enquêtes komt niet naar voren dat dit tot problemen leidt.

Van specifieke gevolgen op andere aspecten van bedrijfsvoering - zoals ICT, bevoorradings, transport - is ten gevolge van verruiming van de openingstijden is vrijwel geen melding gemaakt. Ook deskundigen achten de invloed van de verruiming van openingstijden hierop minimaal.

Op het punt van verkoopformules en bedrijfsformules wijkt het beeld dat naar voren komt uit de enquête onder het grootwinkelbedrijf niet af van datgene wat beschreven is in bovenstaande paragrafen. Binnen deze onderzoeksgroep worden als belangrijkste wijzigingen vermeld: veranderingen in de personeelsplanning en veranderingen in de verhouding fulltimers - parttimers - hulpkrachten.

4.8

CONCLUSIES

Marktwerking houdt - in termen van de Winkeltijdenwet - in dat winkeliers (vanuit concurrentieoverwegingen) hun openingstijden aanpassen aan consumentenvoorkeuren. Aanpassing (uitbreiding) van openingstijden is in de Winkeltijdenwet mogelijk gemaakt. Winkeliers hebben op ruime schaal gebruik gemaakt van mogelijkheden die de wet biedt om openingstijden aan te passen aan consumentenvoorkeuren. In die zin heeft de invoering van de wet geleid tot versterking van de marktwerking. De keuzevrijheid voor consumenten én voor winkeliers is toegenomen en wordt benut.

Zoals in de inleiding van dit hoofdstuk al is aangegeven is het niet goed mogelijk om in de brede dynamiek van de detailhandel sinds 1995 de specifieke effecten van de Winkeltijdenwet te isoleren. Wel is de conclusie mogelijk dat een aantal ontwikkelingen congruent zijn aan voorspellingen en verwachtingen uit de periode waarin de wet is ingevoerd.

Zo zijn omzet en werkgelegenheid in de detailhandel in de periode 1995 - 2001/2 toegenomen; het CPB voorspelde in 1995 een (bescheiden) stijging van omzet en werkgelegenheid. Waarna terugloop volgde in samenhang met de bredere economische recessie en ook met de prijsontwikkeling in de sector supermarkten. Ondernemers in het grootwinkelbedrijf zijn in meerderheid (62%) van mening dat de Winkeltijdenwet heeft geleid tot groei van de werkgelegenheid in de sector; winkeliers in de kleinere segmenten zijn het hier in meerderheid niet mee eens. Het proces van schaalvergroting is sinds 1995 voortgegaan, waarbij verwezen kan worden naar opvattingen van winkeliers dat grote winkels beter in staat zijn zich aan te passen aan veranderende openingstijden dan kleine winkels, en daardoor meer omzetwinst behalen. Verder heeft de foodsector een verschuiving te zien gegeven in het assortiment, namelijk kant-en-klaar maaltijden. In beperkte mate hebben innovaties plaatsgevonden in de logistiek processen en in de personeelsplanning.

Op andere punten zijn verwachtingen niet - aantoonbaar - uitgekomen, dan wel overvleugeld door andere ontwikkeling. De macrogegevens laten niet zien dat invoering van de wet een drukkend effect op de prijzen heeft gehad. De specifieke invloed van de Winkeltijdenwet op nieuwe toetredingen cq. het ontstaan van nieuwe formules kan niet gemeten worden.

5

CONCURRENTIEVERHOUDINGEN

Binnen de economische wetgeving wordt zoveel mogelijk gestreefd naar gelijke uitgangsposities zodat winkeliers op een ‘level playing field’ kunnen concurreren. De feitelijke uitgangspositie voor winkeliers (voor wat betreft de openingstijden) komt op grond van de Winkeltijdenwet op twee schaalniveaus tot stand.

In de eerste plaats op landelijk niveau, namelijk op landelijk niveau in de vorm van de generieke in de wet opgenomen regels. Daartoe behoort het landelijke Vrijstellingenbesluit waarin onder meer de algemene vrijstelling geregeld wordt voor ondermeer winkels op stations, vliegvelden en bij benzinestations voor winkelopening op zon- en feestdagen, en op werkdagen voor 6 uur en na 22 uur.

In de tweede plaats op lokaal niveau: de wet biedt gemeenten de mogelijkheid tot lokaal maatwerk via een stelsel van vrijstellingen en ontheffingen.

Vrijstellingen kunnen landelijk en lokaal worden verleend. Ontheffingen worden exclusief door de gemeente afgegeven.

Bijlage 5 bevat het volledige overzicht van in de wet vervatte mogelijkheden voor vrijstellingen en ontheffingen.

Dit hoofdstuk bevat de antwoorden op de onderzoeksvraag ‘Welk effect heeft de Winkeltijdenwet op de concurrentieverhoudingen?’

De concurrentieverhoudingen worden op drie niveaus belicht:

- Concurrentieverhoudingen tussen verschillende typen winkels
- Concurrentieverhoudingen binnen een gemeente
- Concurrentieverhoudingen tussen winkeliers in verschillende gemeenten

In dit hoofdstuk wordt gebruik gemaakt van in andere hoofdstukken gepresenteerde informatie, en wordt gebruik gemaakt van gegevens uit de winkeliersenquête.

5.1

CONCURRENTIEVERHOUDINGEN TUSSEN WINKELS

In hoofdstuk vier is ingegaan op de economische dynamiek. Voor het aspect van concurrentieverhoudingen tussen winkels is vooral van belang de verschillen tussen winkels naar grootteklassen.

Winkeliers zijn in meerderheid (tweederde) van mening dat het voor grotere bedrijven aantrekkelijker is dan voor kleinere winkels om langere openingstijden aan te houden: zie tabel 5.1.

Tabel 5.1 Stelling: Voor grotere bedrijven is het aantrekkelijker langere openingstijden aan te houden dan voor kleinere bedrijven³⁶.

	Mee eens	Noch mee eens, noch mee oneens	Mee oneens
Klein	70	3	27
Middel	60	4	36
Groot	66	4	30
Totaal	64	4	32

Dit wordt ondersteund door het gegeven dat voor zover in de optiek van winkeliers omzetgroei in relatie tot de Winkeltijdenwet heeft plaatsgevonden, het vooral de grotere bedrijven zijn waar van omzetgroei sprake is.

Een voornaam aspect van winkelopening 's avonds en op zondag is de beschikbaarheid van personeel. Iets meer dan de helft (53%) van de winkeliers betrokken in de enquête is van mening dat het voor grotere bedrijven makkelijker is om personeel te vinden voor de avonduren dan voor kleinere bedrijven. 'Kleine' winkeliers zijn voor tweederde deze opvatting toegedaan, 'grote' winkeliers voor 40 procent.

Tabel 5.2 Stelling: Grotere bedrijven vinden makkelijker personeel voor de avonduren dan kleinere bedrijven

	Mee eens	Noch mee eens, noch mee oneens	Mee oneens
Klein	66	4	30
Middel	48	3	49
Groot	40	2	58
Totaal	53	3	44

Man, 40 jaar, aan het winkelen in Enkhuizen samen met zijn vrouw

Mijn vrouw doet altijd de boodschappen. Sinds de winkels 's avonds langer open zijn, heeft ze wel andere inkoopstrategieën. Niet meer op zaterdag voor de hele week, maar 1 of 2 keer per week in de avond flink inslaan. Het is dus wel iets comfortabeler, omdat je minder hoeft te plannen.

Maar als ik erover nadenk, gaan we hier steeds meer de kant van Amerika op. Daar heb ik lang gewoond.

De grote winkels waren daar 24 uur per dag open en de kleinere, meestal wat duurdere winkels van 9.00 tot 17.00 uur. De grote jongens hebben de kleine daar op den duur weggeconcurrerd. Maar als ik dan bijvoorbeeld skeelers in zo'n supermarkt wilde kopen, kon ik niemand vinden die de goede expertise had. De grote winkels maken het de consument wel makkelijk, maar in sommige gevallen is de vraag wat belangrijker, gemak of kennis van zaken?

Als de winkeltijden voor grotere bedrijven nog meer uitgebreid worden, kun je Amerika als voorbeeld nemen. Dan blijven ook hier alleen de grote nog over.

³⁶ Ook opgenomen in hoofdstuk 4.

Maar in Enkhuizen denk ik niet dat er zo snel een grote keten gaat komen. Het is een te kleine stad met te weinig klanten.

Winkeliers die ervaring hebben met koopzondagen denken er gemiddeld hetzelfde over maar de verdeling naar de grootteklassen verschuift: in het segment van kleine winkels is 59 procent het eens met de stelling (tegenover 66%), in het segment van grote winkels 51 procent (tegenover 40%).

Supermarktwinkeliers zijn het in beduidend mindere mate eens met deze stelling (mee eens: 35%) dan winkeliers in de beide andere segmenten (non-food detailhandel en overige levensmiddelen). Onderscheiden naar ondernemingstypen zijn het de zelfstandige winkeliers die verhoudingsgewijs veel (57%) instemmen met de stelling.

Ondernemers in het grootwinkelbedrijf zijn zelf niet (in duidelijke meerderheid) de mening toegedaan dat het voor grotere winkels eenvoudiger is langere openingstijden te organiseren dan voor kleinere winkels: zie de twee onderstaande tabellen:

Tabel 5.3 Stelling onderzoek grootwinkelbedrijf: Voor grotere winkels is het aantrekkelijker langere openingstijden aan te houden dan voor kleinere winkels, in procenten.

eens	noch mee eens, noch mee oneens	oneens
44	14	42

Tabel 5.4 Stelling onderzoek grootwinkelbedrijf: Grotere bedrijven vinden makkelijker personeel voor de avonduren dan kleinere bedrijven, in procenten.

eens	noch mee eens, noch mee oneens	Oneens
24	23	53

Echter, een derde van de ondernemers uit het grootwinkelbedrijf geeft aan moeilijk personeel te vinden voor de avonduren tegen een kleine driekwart van de winkeliers die vallen in het segment 'klein'.

De gevolgtrekking uit het bovenstaande is dat de Winkeltijdenwet de concurrentieverhoudingen in zoverre heeft doen verschuiven dat verruiming van openingstijden meer ten goede komt aan grote dan aan kleine bedrijven doordat grote winkels over betere mogelijkheden beschikken om de mogelijkheden van de wet te benutten.

5.2

CONCURRENTIEVERHOUDINGEN BINNEN EEN GEMEENTE

In hoofdstuk 2 (tabel 2.5.) is duidelijk geworden dat in een aanzienlijk aantal gemeenten gebiedspecifieke regelingen bestaan. In meer dan 30 procent van de gemeenten zijn voor verschillende gebiedsdelen verschillende koopzondagen vastgesteld; vrijstellingen op grond van het toeristisch gebied gelden in meerderheid voor een deel van het gemeentelijk gebied. Winkeliers hebben zich in de open antwoorden in de enquête meermalen kritisch uitgelaten over de verschillen naar gebieden, in het bijzonder de geografische beperkingen vanuit de gemeenten aan het toeristisch regime.

Dit betekent dat in de wetsuitvoering door gemeenten de concurrentieverhoudingen beïnvloed worden.

Over dit onderwerp is winkeliers de stelling voorgelegd: 'Binnen één gemeente zouden voor alle winkels dezelfde openingstijden moeten gelden'. De reacties luiden als volgt.

Tabel 5.5 Stelling: Binnen één gemeente zouden voor alle winkels dezelfde openingstijden moeten gelden; opvattingen winkeliers naar grootteklassen, in procenten.

	Mee eens	Noch mee eens, noch mee oneens	Mee oneens
Klein	74	2	25
Middel	80	1	19
Groot	82	1	17
Totaal	78	1	21

Een grote meerderheid van de winkeliers is van mening dat binnen één gemeente dezelfde openingstijden zouden moeten gelden, bij grote bedrijven meer nog dan bij kleine bedrijven.

Bezien naar ondernemingscategorieën is de mate van instemming bij franchiseondernemingen relatief hoog (83%) en bij hoofdvestigingen van een filiaalbedrijf relatief laag (56%).

Volgens onderstaande tabel lopen de meningen in het grootwinkelbedrijf op dit punt sterk uiteen.

Tabel 5.6 Stelling enquête grootwinkelbedrijf: Binnen één gemeente zouden voor alle winkels dezelfde openingsmogelijkheden moeten gelden, in procenten.

eens	noch mee eens, noch mee oneens	Oneens
56	8	36

Naast beïnvloeding van concurrentieverhoudingen vanuit geografische optiek maken winkeliers melding van beïnvloeding van concurrentieverhoudingen op andere gronden. Vooral structurele vrijstellingen of ontheffingen worden meer dan eens door winkeliers als onrechtvaardig en hinderlijk ervaren. Dit blijkt met name uit de open antwoorden die winkeliers hebben gegeven tijdens de telefonische interviews. Een voorbeeld hiervan zijn de levensmiddelen speciaalzaken zoals bakkers die zich storen aan de vrijstelling die exclusief verleend wordt aan winkeliers met een andere religieuze achtergrond. Voor hen is het mogelijk om structureel op zondag open te zijn in ruil voor een andere dag waarop men gesloten is ('rustdag ruilen'). Hierbij speelt ook een rol dat vaak geen actieve handhaving plaatsvindt op sluiting tijdens een doordeweekse dag (zie ook hoofdstuk 6). Winkeliers die niet op zondag open zijn klagen dus dat zij ten eerste de superomzet van de 'zondag-croissantdag' moeten missen en ten tweede de facto minder dagen in de week open kunnen zijn.

Bijna de helft van de gemeenten³⁷ is van mening dat binnen één gemeente dezelfde mogelijkheden voor openstelling zouden moeten gelden, volgens de enquête onder gemeenten.

De kledingzaak in Enkhuizen, Man, 29 jaar, bedrijfsleider
 De winkeliersvereniging hier organiseert alles. Via hen krijgen we bericht wanneer we open gaan. Dat doen we nu dus niet meer in de zomer. Vanuit de winkeliers is daar weinig animo voor. Mijn omzet wordt ook niet veel groter als ik op zondag open ga. Misschien dat er met Kerst eens een keer een meevaller is, maar 9 van de 10 keer blijft het gelijk.
 Voor de concurrentie hoef ik het ook niet te doen. Wij hebben toch wel onze eigen klantenkring, want ik heb de goedkopere merken.

Ik heb eigenlijk nooit problemen met het vinden van personeel in de avonduren en op zondag. Dat spreken we gewoon af in het contract als ze hier komen werken.

Wat mijzelf betreft hoeft de zondag ook niet zo. Ik werk al zes dagen in de week en meer dan 40 uur. Op zondag zou ik elke keer met een kater in de winkel staan!

Met het jaar komen er wel steeds meer toeristen naar Enkhuizen. En als mensen weten dat de winkels open zijn, komen ze daar ook voor. Misschien verandert het dus nog eens. Alhoewel, ze zijn in dit dorp behoorlijk principieel...

5.3

CONCURRENTIEVERHOUDINGEN TUSSEN REGIOGEMEENTEN

In hoofdstuk twee is gebleken dat gemeenten op uiteenlopende wijzen hun winkeltijdenbeleid uitvoeren. Binnen veel regio's bestaan verschillen regimes, vooral tussen de centrale steden en de omliggende gemeenten.

Het feit dat dergelijke verschillen bestaan houdt in dat winkeliers in onderscheiden gemeenten onder verschillende concurrentieomstandigheden werken.

Over het onderwerp concurrentieverhoudingen tussen gemeenten binnen een regio is een stelling voorgelegd aan de winkeliers. De uitkomsten staan in onderstaande tabel.

Tabel 5.7 Stelling: Verschillen in openingstijden tussen gemeenten zorgen voor oneerlijke concurrentie; opvattingen winkeliers, naar grootteklassen, in procenten.

	Mee eens	Noch mee eens, noch mee oneens	Mee oneens
Klein	58	2	40
Middel	61	3	36
Groot	69	1	31
Totaal	61	2	36

De meningen van winkeliers zijn verdeeld, maar in meerderheid is men van mening dat verschillen in openingstijden tussen gemeenten zorgen voor oneerlijke concurrentie.

³⁷ Bron: Enquête gemeenten

Deze opvatting komt relatief meer voor in het grootwinkelbedrijf dan in de kleinere en middelgrote winkelbedrijven.

Winkeliers die ervaring hebben met zondagopenstelling stemmen licht minder in met deze stelling (totaal: 58%).

De concurrentie tussen gemeenten wordt iets meer ervaren in het segment van de supermarkten (mee eens: 68%) dan in de andere segmenten. De concurrentie wordt iets meer ervaren in het segment franchiseonderneming (70%) dan in de andere segmenten.

Ook in het grootwinkelbedrijf is de meerheid van mening dat oneerlijke concurrentie in de hand wordt gewerkt door intergemeentelijke verschillen in openingstijden.

Tabel 5.8 Stelling enquête grootwinkelbedrijf: Verschillen in openingstijden of verschillen in verordeningen tussen gemeenten zorgen voor oneerlijke concurrentie, in procenten.

eens	Noch mee eens, noch mee oneens	oneens
57	16	27

Ook hier zijn het vooral de supermarkten die van mening zijn dat het gemeentelijk beleid de concurrentieverhoudingen verstoort (86 procent).

Meisje van 20 jaar, op straat in Enkhuizen

Op zondag heb je niets te doen, dus dan ga ik soms lekker winkelen. Maar niet in Enkhuizen, want daar heb je bijna niets en de winkels zijn niet open. Ik ga liever naar Hoorn, daar is het veel gezelliger, of naar Alkmaar of Lelystad. Als ik ga shoppen op zondag geef ik wel meer geld uit, ook aan de omliggende horeca.

Dat hier 's avonds de supermarkten open zijn, is wel okay. Overdag werk ik altijd. Langer open hoeft ook niet. We zijn het zo gewend. Het is op de normale koopavond hier trouwens al onwijs rustig, vooral tussen 17.00 en 19.00 uur.

In het verlengde hiervan is de stelling 'Buurgemeenten stemmen hun openingstijden onvoldoende met elkaar af' voorgelegd aan de winkeliers; zie onderstaande tabel.

Tabel 5.9 Stelling: Buurgemeenten stemmen hun openingstijden onvoldoende met elkaar af; opvattingen winkeliers naar grootteklassen, in procenten.

	Mee eens	Noch mee eens, noch mee oneens	Mee oneens
Klein	63	8	29
Middel	65	7	28
Groot	71	5	24
Totaal	65	7	28

In meerderheid zijn winkeliers van mening dat buurgemeenten de openingstijden van winkels onvoldoende op elkaar afstemmen. Binnen het segment groot is dit een punt van meer gewicht dan bij kleinere winkels. In de groep winkels die ervaring hebben met zondagsopening wordt het onvoldoende afstemmen van openingstijden vooral door

winkels in het segment groot ervaren: 85 procent stemt in met de stelling, terwijl het in het segment kleine winkels minder speelt: 56 procent stemt in met de stelling. De reacties op de stelling verschillen nauwelijks voor de drie branchegroepen (non-food detailhandel, supermarkten, overige levensmiddelen). Franchiseondernemingen stemmen meer in met de stelling dan de andere ondernemingscategorieën.

Gemeenten achten - volgens de gemeente-enquête - in meerderheid de concurrentie op regioniveau niet zwaarwegend: 14 procent van de gemeentelijke respondenten geeft aan behoefte te hebben aan verruiming van de lokale winkeltijden om hierdoor een tegenwicht te bieden aan de concurrentie van buurgemeenten.

Tabel 5.10 Stelling: Gemeenten worden gedwongen winkeltijden te verruimen om niet achter te blijven bij buurgemeenten, in procenten.

Mee oneens	55
Noch mee eens, noch mee oneens	31
Mee eens	14

Het blijkt dat vooral gemeenten in sterk stedelijk gebied relatief vaak aangeven dat zij gedwongen worden de toegestane openingstijden te verruimen om niet achter te blijven bij buurgemeenten (bijna 30%). Dit verschil zou mede verklaard kunnen worden door het feit dat momenteel in drie van de vier grote steden een toeristisch regime geldt, met gevolgen voor de randgemeenten.

De meningen binnen gemeenten of er sprake moet zijn van regionaal beleid inzake de zondagopenstelling houden elkaar min of meer in evenwicht. 39 Procent is van mening dat een dergelijk regionaal beleid wel nodig is en 43 procent is een tegenovergestelde mening toegedaan.

In 2004 heeft ook onderzoek plaatsgevonden naar de vraag of zondagopening in een buurgemeente aanzet tot opening in de eigen gemeente. Destijds waren gemeenten in meerderheid van mening dat dat niet het geval was³⁸.

5.4 CONCLUSIES

De concurrentieverhoudingen tussen winkels worden op een aantal wijzen beïnvloed door de Winkelwet met inbegrip van de lokale regelgeving.

In de eerste plaats zijn in het algemeen winkels beter in staat om de mogelijkheden die de wet biedt te benutten (dat wil zeggen verruiming van de openingstijden te realiseren) naarmate winkelbedrijven groter zijn. Dit heeft tot gevolg dat in omzettermen de verruiming van openingstijden vooral voor winkels in het segment van de grote winkels positieve gevolgen heeft.

De directies van grootwinkelbedrijven zelf hebben op dit punt overigens een genuanceerder beeld.

³⁸ Onderzoekscentrum voor Financieel Economisch Beleid, Erasmus Universiteit Rotterdam, 2004.

In de tweede plaats is er in een niet onaanzienlijk aantal gemeenten sprake van geografische verschillen in openstellingsmogelijkheden, in het bijzonder wat betreft de koopzondag in relatie tot het toeristisch regime. Dat betekent dat in een aantal gemeenten verschillen in uitgangspositie tussen winkels gecreëerd worden.

In de derde plaats doen zich verschillen voor in openstellingsmogelijkheden tussen vooral centrumgemeenten en randgemeenten. Ook op dit niveau bestaan verschillen tussen winkels in uitgangspositie.

Wat betreft de laatste twee vormen van beïnvloeding van concurrentieverhoudingen zijn (lokale) winkeliers en directies van grootwinkelbedrijven het op hoofdlijnen eens.

6

DE WINKELTIJDENWET ALS GEMEENTELIJK INSTRUMENT

6.1 INLEIDING

Dit zesde hoofdstuk heeft betrekking op de wijze waarop gemeenten de Winkeltijdenwet uitvoeren. De manier waarop de Winkeltijdenwet als gemeentelijk instrument is vormgegeven moest aansluiten bij de destijds en nog altijd geldende wensen om overheidsregulering waar mogelijk terug te dringen (deregulering) en om verantwoordelijkheden zo veel mogelijk op het juiste niveau - bij gemeenten - te beleggen (decentralisering).

Op basis van de internetenquête die is uitgestuurd naar alle gemeenten in Nederland en door 225 gemeenten is ingevuld en geretourneerd, wordt een beeld geschetst over de toepassing van de Winkeltijdenwet op lokaal niveau. Achtereenvolgens zullen aan bod komen: de manier waarop gemeentelijk beleid rond winkeltijden tot stand komt (paragraaf 7.2.), de inhoud van het beleid (paragraaf 7.3.), de beleidsuitvoering (paragraaf 7.4.), en de trends die zich aftekenen in de gemeentelijke context (paragraaf 7.5.).

6.2 TOTSTANDKOMING VAN HET BELEID

Gemeenten kunnen op basis van de Winkeltijdenwet een eigen verordening opstellen. Uit de enquête blijkt dat 86 procent van de ondervraagde gemeenten gebruik maakt van deze verordenende bevoegdheid.

Tabel 6.1 Gemeenten met een verordening op grond van de Winkeltijdenwet, naar stedelijkheid en gemeentegrootte, in procenten.

	Percentage Ja
Stedelijkheid:	
Zeer sterk stedelijk	95
Sterk stedelijk	94
Matig stedelijk	98
Weinig stedelijk	82
Niet stedelijk	75
Gemeentegrootte:	
< 10.000	78
10.000-50.000	87
50.000-100.000	95
100.000-250.000	80
250.000 +	92
Totaal	86

WINKELTIJDEN: LEVENDIG DEBAT

Uit het onderzoek blijkt dat een meerderheid van gemeenten goed kan leven met de huidige Winkeltijdenwet. 53 Procent stelt dat de wet geen verandering behoeft: zie onderstaande tabel.

Tabel 6.2 Stelling: De Winkeltijdenwet behoeft geen verandering; opvatting gemeenten, in procenten.

Mee oneens	26
Noch mee eens, noch mee oneens	21
Mee eens	53

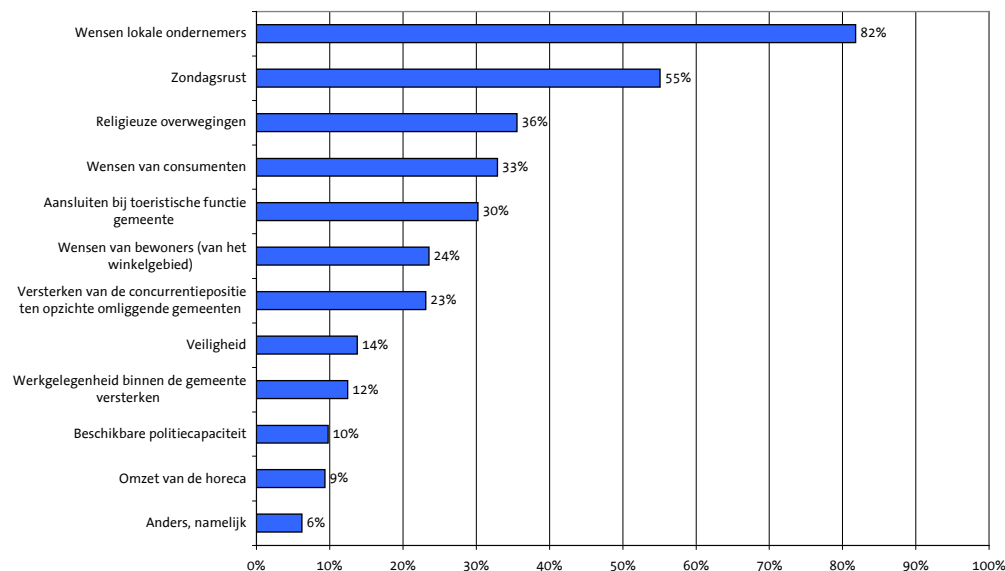
Toegestane openingstijden van winkels zijn onderwerp van politiek debat binnen een deel van de gemeenten. Uit de enquête blijkt dat binnen 17 procent van de onderzochte gemeenten momenteel een discussie gaande is aangaande het winkeltijdenbeleid.

Uiteraard verschillen de discussiepunten per gemeente. In een ruime meerderheid van de gevallen (29 van de 34 gemeenten) spitst de discussie zich toe op de zondagopenstelling, waarbij vooral een wens tot verruiming doorklinkt.

Overige issues betreffen openstelling na 22.00 uur. Bel- en internetwinkels in relatie tot winkeltijden blijken ook marginaal een aandachtspunt omdat het onduidelijk is onder welke wetgeving zij zouden moeten vallen en omdat dergelijke winkels niet zelden overlast veroorzaken.

Wanneer gemeenten gevraagd worden naar belangrijke inhoudelijke grondslagen voor hun winkeltijdenbeleid in relatie tot de zondag blijkt dat wensen van winkeliers de voornaamste factor vormen, gevolgd door zondagsrust, religieuze overwegingen en wensen van consumenten: zie figuur 6.1.

Figuur 6.1 Belangrijke gemeentelijke inhoudelijke grondslagen voor het winkeltijdenbeleid in relatie tot de zondag, in procenten.

INTERACTIEF BELEID

Juist omdat het winkeltijdenbeleid van en voor iedereen is, zijn er gemeenten in Nederland die burgers nadrukkelijker betrekken bij vormgeving van dit beleid. Eén van de bekendste voorbeelden was het Utrechtse referendum op 1 juni 2005. Bij dit referendum werd het volgende aan alle inwoners van de stad voorgelegd:

In Utrecht mogen de winkels nu elke eerste zondag van de maand geopend zijn. Bent u voor of tegen uitbreiding naar alle zon- en feestdagen?

34,2 Procent van de inwoners stemde voor, 65,3 procent stemde tegen. Met een opkomst van 60,3 procent was de uitslag geldig. Hierop besloot het College niet aan de gemeenteraad te vragen uitbreiding van het aantal koopzondagen mogelijk te maken.

Gemeenten betrekken burgers ook op een meer indirecte manier bij hun beleid, bijvoorbeeld door middel van consumentenenquêtes. Anders dan in de Winkelsluitingswet is in de Winkeltijdenwet niets geregeld over inspraak of verplicht advies aangaande de gemeentelijke verordening. In de Memorie van Toelichting wordt opgemerkt dat de Gemeentewet hier al voldoende handvatten voor biedt.³⁹

Er zijn consumenten die invloed zouden willen uitoefenen op openingstijden van de plaatselijke winkels. 20 Procent van de onderzochte consumenten antwoordt bevestigend op de stelling 'Ik zou meer invloed willen uitoefenen op de openingstijden van

³⁹ Memorie van Toelichting, p.18.

winkels in mijn gemeente'; 44 procent heeft hier geen behoefte aan, 36 procent reageert neutraal.

De geraadpleegde gemeenten zijn verdeeld over de stelling 'De gemeente moet burgers betrekken bij het vaststellen van openingstijden van winkels'. 35 Procent is het eens, 25 procent is neutraal en 40 procent is het oneens met deze stelling.

Winkeliers willen graag betrokken worden bij het gemeentelijk winkeltijdenbeleid. 90 Procent stemt in het de stelling 'De gemeente moet ondernemers betrekken bij het vaststellen van openingstijden van winkels'. Ook veel directies van grootwinkelbedrijven pleiten ervoor dat gemeenten winkeliers op lokaal niveau betrekken bij het vaststellen van openingstijden (84 procent) Gemeenten zijn het voor meer dan 80 procent eens met de stelling 'Gemeenten zouden ondernemers altijd moeten betrekken bij het vaststellen van koopzondagen'.

In menig gemeente gebeurt dit ook daadwerkelijk, veelal met tussenkomst van de (overkoepelende) winkeliersvereniging. Het grootwinkelbedrijf, nog al eens niet aangesloten bij de gemeentelijke winkeliersvereniging, heeft daarnaast een sterke eigen lobby richting beleidsambtenaren om op zondagen geopend te kunnen zijn⁴⁰.

Het gaat het merendeel van de gemeenten in meerderheid echter te ver het hele winkeltijdenbeleid uit handen te geven: 65 procent van de gemeenten is het niet eens met de stelling 'Winkeliers zouden geheel zelf moeten kunnen bepalen wanneer zij hun winkel geopend hebben'.

Winkeliers zijn over dit onderwerp sterk verdeeld: 47 procent vindt wel dat men geheel zelfstandig moet kunnen bepalen wanneer men open is, 48 procent is het hier niet mee eens (5% is neutraal). Wanneer aan de directies van het grootwinkelbedrijf gevraagd wordt of ondernemers geheel zelf - zonder tussenkomst van de overheid - zouden moeten kunnen bepalen wanneer zij hun winkels geopend hebben, is een kleine meerderheid (54%) het hiermee eens en 42% is het oneens.

6.3

INHOUD VAN HET BELEID

De feitelijke situatie rond koopzondagen en avondopenstelling staat al beschreven in hoofdstuk 2 van dit rapport. In aanvulling hierop wordt in deze paragraaf in algemene zin besproken hoe gemeenten omgaan met de ruimte die de Winkeltijdenwet biedt om de openingsmogelijkheden zo goed mogelijk te laten aansluiten bij lokale wensen.

DE TOEPASSING: VEEL VARIATIE ROND KOOPZONDAGEN

Gemeenten benutten de geboden ruimte om maatwerk te bieden vooral als het gaat om de koopzondag. Verscheidene varianten worden toegepast, zoals:

- een bepaald aantal koopzondagen voor de gehele gemeente
- in verschillende delen van de gemeente verschillende koopzondagen

---

⁴⁰ Interviews gemeente-ambtenaren, open antwoorden gemeente-enquête.

- koopzondagen door het jaar heen of alleen in bepaalde maanden (bijvoorbeeld rond de feestdagen)
- toeristisch regime in vele verschijningsvormen: geldend voor de hele gemeente, voor een deel van de gemeente, voor bepaalde branches, alleen in de zomer, etc.
- deel van de gemeente reguliere koopzondagen, deel van de gemeente toeristisch regime (en dat kan betekenen tussen 12 en 52 koopzondagen).

TOERISTISCH REGIME: ONDUIDELIJKHEID OVER DE BANDBREEDTE

De Winkeltijdenwet biedt gemeenten de mogelijkheid om openstelling op elke zondag toe te staan (artikel 3 sub b). Vrijstelling en ontheffing kunnen door de gemeenteraad verleend worden

“Op de betrokken gemeente of een deel daarvan gericht toerisme, mits de aantrekkingskracht voor dat toerisme geheel of nagenoeg geheel is gelegen buiten de verkoopactiviteiten die door de vrijstelling of ontheffing mogelijk worden gemaakt”.

Bij de uitleg over dit artikel in de Memorie van Toelichting staan geen nadere criteria genoemd. In de praktijk blijkt dat voor een deel van de gemeenten de toepassingscriteria onvoldoende helder zijn: 16 procent van de gemeenten vindt deze regels niet helder; van de gemeenten die een toeristisch regime toepassen vindt 25 procent de criteria niet helder.

Een aantal gemeenten heeft in de eigen regelgeving de grenzen van de wettelijke mogelijkheden bereikt. Wat betreft de koopzondag is er een groep gemeenten die nu 12 koopzondagen heeft toegewezen en van mening is dat dit aantal te gering is: 22 procent van de gemeenten vindt het aantal van 12 koopzondagen te laag. Gemeenten brengen de - gewenste - toename van het aantal koopzondagen in verband met:

- Beleidsconcurrentie
- Deconfessionalisering
- Funshoppen wint aan belang als tijdverdrijf (vooral onder jongeren)
- Winkeliers van vooral het grootwinkelbedrijf oefenen de laatste jaren steeds meer druk uit op gemeenten om vaker open te mogen zijn; steeds meer winkeliers vragen individueel ontheffing aan om op zondag open te kunnen zijn.

Indien gemeenten het aantal van 12 koopzondagen wensen te verhogen, kan gebruik gemaakt worden van het toeristisch regime.

Uit de enquête onder gemeenten blijkt dat men in toenemende mate het toeristisch regime breder toepast, dat wil zeggen in grotere delen van de gemeente en op meer uren van de (zon)dag. Een voorbeeld hiervan is de gemeente Den Haag waar gestart zal worden met een proef om het toeristisch regime van toepassing te laten zijn in de hele stad.

Het toeristisch regime van Enkhuizen

Enkhuizen is een gezellig Hollands havenstadje met 17.000 inwoners, gelegen aan zowel het IJsselmeer als het Markermeer. Vooral zomers trekt de gemeente veel watersportliefhebbers en andere toeristen.

Halve of hele zondag?

Bij het van kracht gaan van de Winkeltijdenwet in 1997 stelde de gemeente direct een verordening op waarin de havens en een deel van de binnenstad een toeristische status kregen. Dit toeristisch regime geldt alleen van 1 april tot 1 november en voor bepaalde categorieën winkels. Aanvankelijk was in het kader van de zondagsrust bepaald dat alleen de zondagmiddag als koopmiddag mocht fungeren.

De middenstand in en rond de havens vaarde wel bij dit regime. Zelfs zo wel dat meer en meer vraag ontstond naar nog verdere verruiming. Concreet heeft dit tot gevolg gehad dat de gemeente besloot om op zondag bepaalde categorieën winkels ook toe te staan al in de ochtend te openen zodat elke watersporter ook op zondag een vers broodje kan eten.

Wel of niet toeristisch?

Voor de hele gemeente Enkhuizen zijn twaalf koopzondagen vastgesteld. Voor sommige winkels, zoals winkels die onderdeel uitmaken van een landelijke keten (Hema, Gamma, Blokker, Karwei), zijn de twaalf koopzondagen wat weinig. Ook bedrijven op bedrijventerreinen, zoals de autobranche, zouden vaker op zondag hun deuren willen openen. De gemeente overweegt om een groter deel van de binnenstad de 'toerisme status' te geven en tevens om de gemeente in kernen te splitsen. Hierdoor kan voor de bedrijven op de bedrijventerreinen wat meer maatwerk worden geleverd.

Overtreders

Ja, de winkeltijdenwet werd en wordt overtreden. Winkels in de havens openen ook al vóórdat dit officieel was toegestaan zondagochtend hun deuren. Dit is "gerepareerd" door de recente verruiming. De problemen liggen nu vooral nog bij bedrijven uit de autobranche die zonder toestemming op zondag kopers trekken. Voor de gemeente is het niet eenvoudig de politie te bewegen hiertegen op te treden. En een strafrechtelijke boete van 200 euro weegt natuurlijk ook niet op tegen de vele potentiële mooie deals die op de verboden zondagen gesloten kunnen worden. De gemeente onderzoekt of bestuursdwang een efficiënter middel is.

40 Procent van de gemeenten zonder toeristisch regime geeft aan dat men heeft nagedacht dan wel nadenkt over toepassing van dit regime binnen de eigen gemeente.

Iets meer dan 50 procent van de gemeenten is het eens met de stelling dat gemeenten geheel vrij zouden moeten kunnen zijn in het vaststellen van het aantal koopzondagen. 34 Procent is het niet met de stelling eens.

6.4 UITVOERING VAN HET BELEID

In deze paragraaf komen twee uitvoeringskwesties aan de orde namelijk administratieve / bestuurlijke lasten en handhaving.

ADMINISTRATIEVE EN BESTUURLIJKE LASTEN

Doordat de Winkelsluitingswet het maximum van 55 openingsuren per week hanteerde, was een winkelsluitingskaart nodig om controle uit te kunnen oefenen. Dit systeem zorgde voor enige rompslomp wanneer een winkelier de openingstijden wilde wijzigen. Hij moest een nieuwe winkelsluitingskaart aanvragen (dit kon één maal per kwartaal) en meer dan eens moesten leges betaald worden. Aan de andere kant van de balie moesten gemeenten een uitgebreide administratie bijhouden. Doordat de winkelsluitingskaart niet langer in gebruik is, zijn deze lasten voor beide kanten komen te vervallen.

Het behandelen van aanvragen voor ontheffingen is nog wel een taak van de gemeente. Uit de enquête blijkt het volgende:

- In de 225 ondervraagde gemeenten in 2004 zijn in totaal meer dan 1100 ontheffingen aangevraagd.
- Veruit de meeste gemeenten hebben minder dan 0.25 fte nodig voor de werkzaamheden in het kader van de winkeltijdenwet.
- Het merendeel van de leges blijft onder de € 50, een enkele uitschieter daargelaten (tot € 136, 85).
- Het aantal dagen dat gemeenten nodig hebben om een beslissing te nemen op een aanvraag tot ontheffing loopt sterk uiteen. In de meeste gemeenten heeft men hier 6-10 werkdagen voor nodig.
- Bijna 80 procent van de winkeliers is tevreden tot zeer tevreden met de snelheid waarmee de gemeente verzoeken met betrekking tot de winkeltijdenwet afhandelt.
- In 92 procent van de gemeenten wordt nooit beroep aangetekend tegen een besluit dat is genomen op grond van de Winkeltijdenwet.
- 10 Procent van de gemeenten is van mening dat de Winkeltijdenwet teveel bestuurlijke lasten met zich meebrengt.

HANDHAVING

In de toelichting bij de Winkeltijdenwet wordt gesteld dat niet alleen de administratieve en bestuurlijke lasten, maar ook de handhavingskosten worden teruggedrongen door de verruiming van wettelijke openingsmogelijkheden. De controle op overschrijding van het maximum van 55 uur was immers niet langer noodzakelijk. De regiopolitie, in beginsel belast met de handhaving van de wet, zou alleen nog maar moeten controleren op opening tijdens de nachtelijke uren en op zondag. En "mocht er op gemeentelijk niveau voor deze uren een vrijstelling gelden, dan is de plaatselijk bevoegde politie hiervan op de hoogte."⁴¹

---

⁴¹ Memorie van Toelichting, p.22.

Uit het onderzoek blijkt dat deze laatste aanname de werkelijkheid niet weerspiegelt. De politie is veelal niet op de hoogte van lokale vrijstellingen en ontheffingen, zo blijkt uit analyse van de kwalitatieve antwoorden in de gemeente-enquête.

Het blijkt dat zowel gemeente als politie geen prioriteit geven aan handhaving van de Winkeltijdenwet. 7 Procent van de gemeenten geeft aan wel een vorm van handhavingsbeleid te voeren (vooral in gemeenten in het westen van het land). Binnen deze groep heeft tweederde afspraken gemaakt met de politie over de handhaving; naar de mening van gemeenten worden deze afspraken redelijk nagekomen.

Overigens zou ook de ECD formeel een rol moeten spelen in de handhaving van de Winkeltijdenwet, zodra het zaken betreft die het lokale en regionale niveau overstijgen. De ECD geeft zelf aan dat hier niet of nauwelijks sprake van geweest is.

Uit de onderzoeken bij winkeliers en gemeenten komen onder meer de volgende feiten naar voren:

- Een ruime meerderheid van de winkeliers merkt op dat er - naar hun ervaring - niet of nauwelijks vanuit de overheid wordt gecontroleerd.
- 3 procent van de ondervraagde winkeliers geeft aan dat zij gemerkt hebben dat er sprake was van enige controle; circa 80 procent van de winkeliers heeft nooit iets van controle en handhaving gemerkt.
- 46 Procent van de winkeliers is van mening dat gemeente en politie te weinig doen aan handhaving van de Winkeltijdenwet.
- 5 Procent van de winkeliers meldt dat zij 'wel eens' hun winkel hebben open gedaan op momenten dat dit niet mocht.
- 40 Procent van de winkeliers denkt dat andere winkeliers in de gemeente waar zij gevestigd zijn soms de regels van de Winkeltijdenwet overtreden.
- 46 Procent van de gemeenten verwacht de Winkeltijdenwet minimaal 'soms' wordt overtreden.
- Gemeenten geven aan dat overtredingen het meeste voorkomen bij tuincentra, automobielbedrijven en bouwmarkten / doe het zelfzaken.⁴²
- 29 Procent van alle gemeenten vindt dat het lastig is om te handhaven op de Winkeltijdenwet; 54 procent is het hier niet mee eens (en 18% is neutraal);
- Hierbij geldt dat gemeenten in stedelijke gebieden veel meer moeite hebben met handhaven dan gemeenten in minder stedelijke gebieden.
- Bijna 40 procent van de gemeenten is van mening dat zij de bestuurlijke boete nodig hebben om de Winkeltijdenwet goed te kunnen handhaven.

Deze feiten schetsen een situatie waarin handhaving van de Winkeltijdenwet in de meeste gemeenten niet of nauwelijks (meer) plaatsvindt. Dit wil echter nog niet direct zeggen dat de regels van de Winkeltijdenwet massaal niet worden nageleefd. Uit de kwalitatieve antwoorden komt ook naar voren dat in kleinere en niet stedelijke gemeenten winkeliers zich goed aan de openingstijden houden en dat er ook voldoende sociale controle plaatsvindt. Het handhavingstekort heeft dus vooral betrekking op de grote stad.

---

⁴² Deze observaties komen overeen met de eigen opgaaf van winkeliers.

Den Haag: Tussen handhaving en verruiming

Den Haag, mooie stad achter de duinen. Als een van de grootste vier steden in Nederland (bijna 470.000 inwoners) is het niet verwonderlijk dat deze gemeente vrij snel na de invoering van de winkeltijdenwet in 1996 voor haar binnenstad het toeristisch regime heeft ingevoerd. Maar eigenlijk was dit al aan de late kant, want het nabijgelegen Rotterdam had net eerder ontdekt dat 'elke zondag koopzondag' een enorme trekker was voor het winkelend publiek. Veel omzet van Haagse winkeliers was daarom op zondag verdwenen in de kassen van Rotterdamse concurrenten.

De Haagse koopzondag is inmiddels een succes. Aanvankelijk moesten winkeliers en publiek een beetje op gang komen, maar tegenwoordig zijn in de binnenstad ook steeds meer zaken uit het midden en kleinbedrijf geopend. (zie EIM rapport)

In de residentie zijn er inmiddels ook buiten het centrum flink wat winkeliers die willen meeprofiteren van het kooplustige zondagse publiek. En er zijn dus winkeliers die er bij de gemeente op aandringen om de zondag in de hele stad vrij te geven.

In bepaalde wijken heeft de werkelijkheid deze wens al ingehaald. Veel allochtone winkeliers zijn ook buiten het 'toeristisch gebied' op zondag open, al dan niet gelegaliseerd door een ontheffing.

En daar zit een probleem. De gemeente heeft onvoldoende zicht op het navolgen van wettelijk toegestane openingstijden in de periferie van het centrum. De Haagse politie heeft het druk en handhaaft alleen op winkeltijden als er sprake is van overlast. Ook winkels die van maandag tot en met zaterdag voor zessen of na 22.00 uur nog open zijn, worden gedoogd, als het op straat maar rustig blijft. Om als gemeente zelf op te treden zet ook niet echt zoden aan de dijk. In de huidige gemeentelijke winkeltijdenverordening staat momenteel een dwangsom van wel 10 gulden per vierkante meter verkoopvloeroppervlakte voor wie de regels overtreedt.

De dreiging van versterkte Rotterdamse concurrentie en de ongewenste gedoogsituatie vormen voor de gemeente aanleiding haar gemeentelijke verordening winkeltijden te gaan wijzigen. Liberalisering is hierbij het sleutelwoord. Momenteel ligt er dus een voorstel bij de raad om het hele Haagse grondgebied 'toeristisch te verklaren' en de openingstijden 's avonds worden verruimd via een collectieve vrijstelling tot 23.00 uur 's avonds. Het gaat hierbij om een proefperiode van drie jaar, waarna kosten en baten opnieuw tegen elkaar zullen worden afgewogen.

Het is niet geheel opzienbarend dat binnen de lokale politiek en vooral het MKB niet iedereen het eens is met de ingezette koers. Het CDA pleit ervoor om net als in Utrecht middels een referendum te peilen wat de inwoners van de stad eigenlijk vinden van 'elke zondag koopzondag'.

Wat de uitkomst ook zij, de gemeente heeft in ieder geval besloten de handhaving van de winkeltijdenwet per 1 oktober 2005 serieus aan te gaan pakken. Een pool van gemeentelijke toezichthouders moet winkeliers die over de schreef gaan leren klokkijken.

6.5 CONCLUSIES

In dit hoofdstuk is de vraag aan de orde geweest hoe de Winkeltijdenwet beoordeeld wordt vanuit het gemeentelijk perspectief. Door de wetsverandering in 1996 hebben gemeenten meer autonomie gekregen om een lokaal passend winkeltijdenbeleid te voeren. Dit kwam voort uit een wens om verantwoordelijkheden meer decentraal te beleggen. De overgang van winkelsluitingswet moest tevens zorgen voor minder regulering en minder lasten.

De uitzonderlijk hoge respons onder de gemeenten in Nederland tijdens de zomermaanden (46%) is al een eerste indicatie dat de Winkeltijdenwet als een belangrijk onderwerp wordt ervaren. Gemeenten zijn bewust bezig met het maken van een eigen winkeltijdenbeleid (het vaststellen van koopzondagen, het verlenen van vrijstellingen en ontheffingen) en doen dit in samenspraak met bedrijven en soms na consultatie van burgers.

De lasten die gepaard gaan met het stelsel van ontheffingen en vrijstellingen zijn voor gemeenten beperkt en naar alle waarschijnlijkheid minder hoog dan ten tijde van de Winkelsluitingswet. Winkeliers zijn tevreden met de manier waarop gemeenten hun aanvragen rond ontheffingen behandelen.

Gemeenten hebben weinig aandacht voor handhaving van de Winkeltijdenwet. Voor sommige gemeenten is handhaving geen thema omdat winkeliers zich voldoende aan de regels houden (mede ingegeven door een sterke sociale controle). In andere gemeenten wordt dit meer en meer een probleem, omdat calculerende winkeliers steeds vaker over de schreef gaan, wat de concurrentieverhoudingen onder druk zet. Het paradoxale hierbij is dat voor een groep overtredende winkeliers juist kenmerkend is dat men zich achtergesteld voelt ten opzichte van anderen (het gaat dan bijvoorbeeld om winkeliers in de periferie die minder zondagen open kunnen zijn dan concurrenten in het centrum of winkeliers op een bedrijventerrein in gemeente x die concurrentie ondervinden van branchegenoten gevestigd op een bedrijventerrein in buurgemeente y, waar een ruimer openstellingsregime heerst).

Gemeenten die zich wel voornemen om meer te handhaven ondervinden hinder van het feit dat het moeilijk is de politie te bewegen om zich in te zetten voor dit dossier. Daarnaast geven gemeenten aan dat het hen ontbreekt aan een adequaat instrumentarium (een boete van 50 euro zet geen zoden aan de dijk).

Er is een tendens bij gemeenten om de openstellingsmogelijkheden voor winkels te (willen) verruimen. Winkeliers en consumenten in gemeenten hebben de koopzondag ontdekt en het wettelijk maximum van 12 lijkt in een deel van de gemeenten niet langer toereikend. Winkeliers vragen daarom steeds vaker individuele ontheffing aan voor de zondag en gemeenten zoeken naar uitwegen via de algehele escape clausule 'toeristisch regime'.

7

CONCLUSIE

Om een oordeel te kunnen geven ten aanzien van het functioneren van de Winkeltijdenwet 1996 hebben wij de wet op vijf deelaspecten onderzocht:

- Wat is op dit moment het feitelijk gebruik van de mogelijkheden van de wet door winkeliers en gemeenten?
- Wat zijn de maatschappelijke effecten van de Winkeltijdenwet?
- Heeft de Winkeltijdenwet door de toegekende vrijheden (deregulering) bijgedragen aan meer marktwerking en daardoor een sterkere marktsector?
- Welk effect heeft de Winkeltijdenwet op de concurrentieverhoudingen?
- Hoe functioneert de Winkeltijdenwet als gemeentelijk instrument?

In dit rapport zijn bovengenoemde deelvragen in de voorgaande hoofdstukken aan de orde gekomen. Per hoofdstuk zijn deelconclusies getrokken. In dit hoofdstuk worden de conclusies samengenomen.

DE WINKELTIJDENWET 1996 FUNCTIONEERT NAAR TEVREDENHEID

De hoofdconclusie van deze evaluatie van de Winkeltijdenwet 1996 is dat de wet op hoofdlijnen goed functioneert.

OPENINGSTIJDEN DAADWERKELIJK VERRUIMD

Winkels hebben sinds de invoering van de winkeltijdenwet hun openingstijden flink verruimd. Het gemiddeld aantal uren dat in Nederland de winkels open zijn, bedraagt op dit moment 65 uur per week. Dit is een aanzienlijke stijging ten opzichte van het maximum van 55 uur ten tijde van de Winkelsluitingswet.

VERSTERKING MARKTWERKING

Marktwerking houdt - in termen van de Winkeltijdenwet - in dat winkeliers (vanuit concurrentieoverwegingen) hun openingstijden aanpassen aan consumentenvoorkeuren. Aanpassing (uitbreiding) van openingstijden is in de Winkeltijdenwet mogelijk gemaakt. Winkeliers hebben op ruime schaal gebruik gemaakt van mogelijkheden die de wet biedt om openingstijden aan te passen aan consumentenvoorkeuren. In die zin heeft de invoering van de wet geleid tot versterking van de marktwerking. De keuzevrijheid voor consumenten én voor winkeliers is toegenomen en wordt benut.

BETERE MOGELIJKHEDEN COMBINEREN ARBEID EN ZORG

De wet brengt hierdoor in belangrijke mate de beoogde ruimte voor veranderde arbeids- en leefpatronen dat een aantal consumentengroepen tevredenstelt. Taakcombinerders (vooral vrouwen en gezinnen met kinderen) plukken zoals gehoopt en voorspeld was de vruchten van de 'nieuwe' openingsuren in de avond en op zondag.

TEVREDEN CONSUMENTEN

De verruiming van winkeltijden betekent daarnaast voor de consument vooral meer gemak en voorziet in de behoefte van een groeiende groep mensen om hun vrije tijd te besteden aan 'recreatief winkelen'.

WET BIEDT NOG VOLDOENDE RUIMTE OM TE KUNNEN ONDERNEMEN

De wet biedt voor de meerderheid van de winkeliers voldoende beweegruiimte om open te zijn wanneer de klant dat wenst. De feitelijke openingstijden van winkels stoten voor een overgrote meerderheid van de winkels nog niet tegen de grenzen van de wet, waardoor er voor de komende jaren ruimte voor groei over blijft.

WET FUNCTIONEERT ADEQUAAT OP GEMEENTELIJK NIVEAU

Gemeenten beschouwen de wet als een goed lokaal beleidsinstrument. De grote verscheidenheid in het gemeentelijk beleid toont aan dat de wet gemeenten ruimte biedt om een passend lokaal beleid te ontwikkelen. De administratieve uitvoering van de wet als het gaat om het verlenen van vrijstellingen en ontheffingen levert geen problemen op, wat zich heeft vertaald in grote tevredenheid onder winkeliers ten aanzien van het functioneren van het gemeentelijk apparaat op dit punt.

Mogelijk negatieve effecten van de verruiming van winkeltijden op de zondagsrust, de veiligheid en op het werkplezier van werknemers in de detailhandel blijken beperkt aan de orde.

ZONDAGSRUST

Het is zo dat meer koopzondagen de rust op zondag in winkelgebieden in Nederland doet afnemen. Om de zondagsrust te beschermen is het in principe verboden op basis van de wet om op zondag winkels geopend te hebben. Voor gemeenten met een sterk religieuze inslag biedt de wet aldus voldoende bescherming. Het onderzoek wijst verder niet uit dat onder een groot deel van consumenten, werknemers en winkeliers principiële bezwaren aan de orde zijn tegen openstelling van winkels op zondag.

VEILIGHEID

Werknemers in de detailhandel en consumenten ervaren geen afname van veiligheid in de (late) avonduren. Ook bij gemeenten leeft niet het beeld dat verruiming van openingstijden een sterk negatief effect heeft gehad op de overlast en criminaliteit in de gemeente. Winkeliers geven wel aan dat geopend zijn in de avond meer veiligheidsproblemen met zich meebrengt.

WERKPLEZIER

Een groep werknemers in de detailhandel ervaart ongemak van het werken in de avonduren en op zondag, vooral in de combinatie van werk en privé. Anderzijds is ook een groep werknemers tevreden met het werken in de niet traditionele uren, juist omdat werk en privé hierdoor beter gecombineerd kunnen worden.

Aandachtspunten

De wet in haar huidige vorm en de uitvoeringspraktijk kennen enkele aandachtspunten.

WETTELIJK MAXIMUM VAN 12 KOOPZONDAGEN DEELS KNELLEND

De openstellingsmogelijkheden op zondag en specifiek het wettelijk maximum van 12 koopzondagen blijken in toenemende mate niet toereikend. Een kleine groep ondernemers voelt zich op de zondag beperkt in haar vrijheid. Het betreft hier vooral directies binnen de categorie grootwinkelbedrijf. Het is ook deze groep die relatief meer gebruik maakt van de openstellingsmogelijkheden op de zondag.

Vooraf een deel van de gemeenten in stedelijke gebieden ervaart de twaalf koopzondagen als een te krap keurslijf. Maar liefst 53 procent van de gemeenten is van mening dat zij geheel zelf het jaarlijks aantal koopzondagen zouden moeten kunnen bepalen en pleiten hiermee voor afschaffen van een wettelijk maximum. Om uit de huidige koopzondag-klem te geraken, gebruikt een toenemend deel van de gemeenten de vrijstellingsmogelijkheden van het 'toeristisch regime'. Dit is echter een onelegante oplossing. Het is namelijk te betwijfelen of de wetgever een dergelijke opgerecht gebruik voor ogen heeft gehad. Een groot deel van de onderzochte gemeenten geeft aan de toepassingscriteria van het artikel toeristisch regime onhelder te vinden.

ONGELIJKE CONCURRENTIEVERHOUDINGEN ZIJN AAN DE ORDE

Het systeem van vrijstellingen en ontheffingen dat onderdeel uitmaakt van de Winkel-tijdenwet 1996 zorgt er *de facto* voor dat niet voor alle winkels dezelfde openstellingsmogelijkheden gelden. Het systeem beoogt maatwerk te bieden voor specifieke gevallen, maar in de ogen van veel winkeliers en gemeenten leidt het systeem tot willekeur en verstoring van het *level playing field*. Als voorbeeld kan dienen de verschillen in toegestane openingstijden van de winkels die in het centrum liggen waar een toeristisch regime geldt en de winkels die daarbuiten vallen.

WET WORDT NAUWELIJKS GEHANDHAAFD

De ongelijke concurrentieverhoudingen zoals die ervaren worden door de winkeliers worden in sommige gevallen nog eens versterkt door de geringe inzet op handhaving van de wet door gemeenten en politie. Uit deze evaluatie blijkt dat in de uitvoering van de wet door gemeenten de handhaving weinig tot geen aandacht heeft. Vooral in grote steden wordt dit door ondernemers als een probleem ervaren, omdat daar onder het consumenten meer vraag is naar opening van winkels op tijden dat dit officieel niet is toegestaan en er onvoldoende andere mechanismen (in casu sociale controle) zijn om winkeliers te bewegen zich aan de regels van openstelling te houden.

INDICATIES DAT LIBERALISERING VAN WINKELTIJDEN SCHAALVERGROTING BINNEN DETAILHANDEL IN DE HAND WERKT

Zoals ook al voorspeld in 1995 door het CPB wijzen enkele zaken erop dat de Winkeltijdenwet heeft bijgedragen aan het proces van schaalvergroting (in termen van marktaandeel) binnen de detailhandel enigszins doordat grotere bedrijven beter hebben kunnen inspelen op de mogelijkheden tot verruiming van de openingstijden dan kleinere bedrijven. Grote bedrijven geven significant vaker aan dat hun omzet ten

gevolge van de ruimere openingstijden gegroeid is dan kleinere bedrijven. Binnen die categorie zijn het vooral de supermarkten die geprofiteerd hebben van deze groei. Het is ook de *food* sector waar de meeste veranderingen in het assortiment plaats hebben gevonden. Uit het onderzoek blijkt verder dat grotere winkels bij verruimde openstelling beter in staat zijn hun personele planning op orde te brengen dan middelgrote en kleine bedrijven. Grotere winkels staan tevens positiever tegenover verdere verruiming en verwachten hiervan meer omzetstijging dan kleinere bedrijven.

BIJLAGE 1: KLANKBORDGROEP EN BEGELEIDINGSKOMMISSIE

Klankbordgroep:

De heer A. van Bohemen	Ministerie van Economische Zaken
Mevrouw M. Jansen	FNV Bondgenoten
De heer G. Rijzinga	CNV Dienstenbond
De heer K. Verhoeven	MKB-Nederland
Mevrouw J. Evers	Vereniging Nederlandse Gemeenten
De heer S. Veenstra	Raad Nederlandse Detailhandel
De heer R. Roorda	Centraal Bureau Levensmiddelen
De heer H. Verhagen	Consumentenbond
De heer H. van Roon	Gemeente Rotterdam

Begeleidingscommissie:

De heer J. van Egmond	Ministerie van Economische Zaken
De heer D. Gerritsen	Ministerie van Economische Zaken
De heer A. van Bohemen, voorzitter	Ministerie van Economische Zaken
Mevrouw B.L.A. de Rooter	Ministerie van Economische Zaken
De heer J. Schutz	Ministerie van Economische Zaken
Mevrouw I. Mulders	Ministerie van Economische Zaken
De heer J. Holtus	Ministerie van Financiën

BIJLAGE 2: RESPONDENTEN

De heer K. Verhoeven	MKB-Nederland
De heer S. Veenstra	Raad Nederlandse Detailhandel
De heer J. de Jong	HBD
De heer H. Gianotten	EIM
Mevrouw G. van der Let	Gemeente Den Haag
De heer J. van Putten	Gemeente Enkhuiizen
De heer M. Schouten	Gemeente Alphen a/d Rijn
De heer G. Veldman	Gemeente Veenendaal

BIJLAGE 3: RESPONSVANTWOORDING

ENQUÊTE CONSUMENTEN

Voor dit deelonderzoek is gebruik gemaakt van een sample dat is aangekocht van Bloomerice Access Panels Europe. Uit hun panel voor General Consumers is een steekproef getrokken die voldeed aan de vooraf opgestelde criteria, op basis van het geslacht, de leeftijd en het opleidingsniveau. Deze steekproef was op de volgende manier opgebouwd.

	Man			Vrouw		
	Laag	Midden	Hoog	Laag	Midden	Hoog
18-24 jaar	2,41%	3,37 %	0,33 %	1,84 %	3,49 %	0,47 %
25-34 jaar	2,53%	4,27 %	3,09 %	2,60 %	4,79 %	3,06 %
35-44 jaar	3,89 %	4,92 %	3,80 %	4,68 %	5,04 %	3,12 %
45-54 jaar	4,21 %	3,63 %	3,61%	5,63 %	3,31 %	2,51 %
55-64 jaar	4,33 %	2,65%	2,49 %	6,03 %	2,43 %	1,45%
Totaal	17,37%	18,84%	9,71%	20,78%	19,06%	10,61%

Alle personen (n=1192) uit de steekproef zijn door Bloomerice verzocht om mee te werken aan het onderzoek. Twee weken na de start van het onderzoek hebben alle personen, die de vragenlijst nog niet hadden ingevuld, een herinnering ontvangen met het verzoek deel te nemen.

De veldwerkperiode liep van 13 juli t/m 22 juli 2005. Tijdens deze periode hebben 958 consumenten meegewerkt aan de internetenquête. Dit betekent dat een responspercentage is gehaald van 80 procent. Dit percentage mag hoog worden genoemd. Zeker als wordt bedacht dat de veldwerkperiode tijdens de zomervakantie plaats vond.

Het veldwerk is uitgevoerd door de Afdeling Veldwerk van B&A in samenwerking met het NIPO.

Het NIPO heeft met behulp van een CAWI systeem (Computer Assited Web Interviewing) de vragenlijst uitgezet. Dit systeem zorgt ervoor dat de data computergestuurd verzameld worden. Hierdoor is een optimale voortgangs- en kwaliteitsbewaking van het veldwerk mogelijk.

ENQUÊTE WERKNEMERS IN DE DETAILHANDEL

Voor dit deelonderzoek is gebruik gemaakt van een bestand van Bloomerice Access Panels Europe. Uit dit bestand zijn alle personen ouder dan 18 jaar geselecteerd van wie bekend is dat zij werken in de detailhandel. Dit betrof 931 personen. Deze personen zijn door medewerkers van Bloomerice benaderd met het verzoek om deel te nemen aan het onderzoek. Twee weken na de start van het onderzoek hebben alle personen, die de vragenlijst nog niet hadden ingevuld, een herinnering ontvangen met het verzoek deel te nemen.

De veldwerkperiode liep van 12 juli t/m 16 juli 2005. Tijdens deze periode hebben 686 werknemers uit de detailhandel meegewerkt aan de internetenquête. Hiermee is een responspercentage van 74 procent gerealiseerd.

Het veldwerk is uitgevoerd door de Afdeling Veldwerk van B&A in samenwerking met het NIPO.

Het NIPO heeft met behulp van een CAWI systeem (Computer Assited Web Interviewing) de vragenlijst uitgezet. Dit systeem zorgt ervoor dat de data computergestuurd verzameld worden. Hierdoor is een optimale voortgangs- en kwaliteitsbewaking van het veldwerk mogelijk.

ENQUÊTE GEMEENTEN

In dit deelonderzoek is een internetenquête gehouden onder 225 gemeenten in Nederland.

Hiervoor is een bestand gemaakt waarin de gegevens van alle (483) Nederlandse gemeenten en stadsdeelkantoren zijn opgenomen. Hierbij werden van iedere gemeente de naam van het hoofd van Economische Zaken opgezocht, evenals de adresgegevens. Aan deze personen is vervolgens door het Ministerie van Economische Zaken een brief gestuurd waarin het doel van het onderzoek is beschreven en waarin zij werden opgeroepen deel te nemen aan het onderzoek via Internet.

Na 3 weken is bovendien een rappel naar de gemeenten die nog niet hadden gereageerd, verstuurd.

De veldwerkperiode liep van 7 juli t/m 26 augustus 2005.

Tijdens deze periode hebben 225 gemeenten meegewerkt aan de internetenquête. Dit betekent dat een respons van 46 procent is gerealiseerd.

De verdeling van de gemeenten die hebben deelgenomen aan het onderzoek over de stedelijkheidsklassen is als volgt.

	aantal	percentage
zeer sterk stedelijk	19	8,4%
sterk stedelijk	32	14,2%
matig stedelijk	44	19,6%
weinig stedelijk	73	32,4%
niet stedelijk	57	25,3%
Totaal	225	100,0%

Het veldwerk is uitgevoerd door de Afdeling Veldwerk van B&A in samenwerking met het NIPO.

Het NIPO heeft met behulp van een CAWI systeem (Computer Assited Web Interviewing) de vragenlijst uitgezet. Dit systeem zorgt ervoor dat de data computergestuurd verzameld worden. Hierdoor is een optimale voortgangs- en kwaliteitsbewaking van het veldwerk mogelijk.

ENQUÊTE WINKELIERS

Voor het winkeliersonderzoek is een telefonische enquête gehouden onder 1081 winkeliers uit de detailhandel in Nederland.

Aan de hand van een codering op detailniveau conform DVBI'95 is een a-selecte steekproef getrokken door Cendris Business Information uit Breda. De geleverde bruto steekproef bestond uit 4000 bedrijfsnummers en NAW-gegevens evenals de telefoonnummers. Hierbij waren 2000 gegevens afkomstig van bedrijven uit de food-sector en 2000 van bedrijven uit de non-foodsector. Nadere controle van de steekproef maakte duidelijk dat enkele van de branches waarvan gegevens waren verzameld (met name de apothekers) voor het onderhavige onderzoek minder relevant zijn. Deze zijn uit de steekproef verwijderd. In totaal zijn uit dit bestand 3265 adressen gebruikt. Deze gegevens zijn aangevuld met gegevens van een aantal grotere winkelketens. De benadering van deze bedrijven ging op een andere manier in het werk. Veelal betrof dit ondernemingen met een hoofdkantoor en verschillende lokale vestigingen. Om toegang te krijgen tot vertegenwoordigers van de lokale vestigingen moest eerst toestemming worden verkregen vanuit het hoofdkantoor.

De bedrijven die in de eerstgenoemde steekproef waren opgenomen, ontvingen voorafgaand aan het veldwerk een aankondigingsbrief vanuit het Ministerie van Economische Zaken. In deze brief werd uitleg gegeven over het doel van het onderzoek en werden de potentiële respondenten geïnformeerd over de mogelijkheid dat zij benaderd zouden worden om deel te nemen aan het onderzoek. Tevens werd het belang van het onderzoek aangegeven en werden zij opgeroepen ook daadwerkelijk deel te nemen aan het onderzoek.

DE VELDWERKPERIODE LIEP VAN 30 JUNI T/M 25 AUGUSTUS 2005.

Tijdens deze periode hebben 1.081 winkeliers meegewerkt aan de telefonische enquête.

De gemiddelde gesprekstijd bedroeg 13 minuten per gesprek. Er zijn gemiddeld 5 contactpogingen nodig geweest om een gesprek te kunnen voeren.

HET VELDWERK IS UITGEVOERD DOOR DE AFDELING VELDWERK VAN B&A.

Deze afdeling maakt gebruik van CATI (Computer Assisted Telephone Interviewing). Dit systeem zorgt ervoor dat de data computergestuurd verzameld worden. Hierdoor is een optimale voortgangs- en kwaliteitsbewaking van het veldwerk mogelijk.

Steeds is gevraagd te spreken met de eigenaar of bedrijfsleider. Met deze persoon is vervolgens het gesprek gevoerd. Indien de betreffende persoon niet aanwezig was, is zoveel mogelijk geprobeerd een afspraak te maken om het gesprek op een ander tijdstip te laten plaatsvinden.

De vertegenwoordigers van een aantal grotere winkelketens zijn benaderd via het hoofdkantoor. Deels zijn via hen namen en telefoonnummers van respondenten aangeleverd. Deels heeft het hoofdkantoor erin toegestemd dat medewerkers deel namen aan het onderzoek en is door het onderzoeksbureau zelf contact gezocht met bedrijfsleiders van enkele willekeurig gekozen vestigingen.

In het onderstaande overzicht zijn de responsresultaten van de telefonische enquête te vinden.

Tabel: Respons winkeliers-enquête

	Totaal
Bruto steekproef	3265
Niet benaderd	
Niet benaderd	573
Benaderd, niet bereikt:	
Infotoon	9
fout adres	19
geen gehoor	177
antwoordapparaat	23
in gesprek	57
bedrijf is niet actief/opgeheven	8
<i>Subtotaal benaderd, niet bereikt</i>	<i>293</i>
Benaderd, afspraak	
probeer afspraak	3
probeer afspraak, weet ervan	316
<i>Subtotaal benaderd, afspraak</i>	<i>319</i>
Benaderd, non respons:	
principiële weigering	180
niet bereikbaar tijdens veldwerkperiode	405
wil alleen schriftelijk/via Internet meedoen	97
maximaal contactpogingen bereikt	108
winkeltijdenwet is niet van toepassing op bedrijf	101
Geen toestemming van hoofdkantoor om mee te werken	60
Doorverwezen naar hoofdkantoor	76
<i>Subtotaal, benaderd non-respons</i>	<i>1036</i>
Benaderd, bereikt:	
Respons	1081

Dit betekent dat bijna een derde van de bedrijven in de steekproef heeft deelgenomen aan het onderzoek.

Daarnaast is met 28 filiaalhouders van grotere winkelketens een gesprek gevoerd. Van de pogingen om tot deze gesprekken te komen, is geen aparte responsverantwoording opgenomen.

In totaal is bij 1.081 respondenten de enquête afgenomen. Van hen is een aantal gegevens bekend. Om de waarde van de resultaten beter te kunnen beoordelen, geven wij hier een overzicht van de achtergrondkenmerken van de respondenten.

	Aantal	Percentage
Klein	373	34,5%
Middelgroot	544	50,3%
Groot	164	15,2%
Totaal	1081	100,0%

Bij de bedrijven hanteren we een indeling in drie grootteklassen. De kleine bedrijven hebben één vestiging en minder dan 10 werknemers. De grote bedrijven hebben meer dan 50 werknemers. De bedrijven met 10 tot 50 werknemers en de bedrijven met 2 tot 9 werknemers met meer dan één vestiging rekenen we tot de middelgrote bedrijven. Ongeveer de helft van de respondenten van het onderzoek valt hierbij in de middelgrote categorie. Onze indeling tussen middelgroot en groot bedrijf wijkt af van de gebruikelijke indeling MKB -grootbedrijf, die ervan uitgaat dat een grootbedrijf 100 werknemers of meer heeft. Voor winkels geldt dat men kleinschalig georganiseerd is. Meer dan 100 werkzame personen op vestigingsniveau is zo zeldzaam dat dit niet een zinnig onderscheid zou geven binnen de bestaande steekproef.

	Aantal	Percentage
Non-food detailhandel	538	49,8%
Food detailhandel	543	50,2%
Totaal	1081	100,0%

In de steekproef waren de non-food detailhandel en de food-detailhandel ongeveer even sterk vertegenwoordigd. Dit zien we ook terug in de respons.

Binnen de food-detailhandel is vervolgens weer een onderscheid te maken naar supermarkten en overige levensmiddelen speciaalzaken.

	Aantal	Percentage
Supermarkten	328	60,4%
overige levensmiddelen	215	39,6%
Totaal	543	100,0%

Binnen de foodsector nemen de supermarkten naar verhouding het grootste deel in.

Het gesprek is gehouden met iemand die de dagelijkse leiding / beslissingsbevoegdheid heeft binnen het bedrijf. Dit kan zijn de ondernemer of een bedrijfsleider. Voor sommige ketens geldt dat openingstijden door de centrale directie worden bepaald. Het is niet te achterhalen voor welke bedrijfsleiders dit van toepassing is en of zij vervolgens antwoorden conform de persoonlijke mening dan wel conform het bedrijfsbeleid.

	Aantal	Percentage
Zelfstandig ondernemer	666	61,6%
Bedrijfsleider	415	38,4%
Totaal	1081	100,0%

Meerderheid van de respondenten was eigenaar van het bedrijf.

Het is voorstelbaar dat de omvang van het bedrijf van invloed is op de resultaten van het onderzoek. Over de omvang van de responderende bedrijven zijn twee zaken te geven:

- de oppervlakte van de verkoopvloer;
- het aantal werknemers.

		Aantal	Percentage
Wat is het verkoopvloer-oppervlakte van uw winkel?	< 500 m ²	504	46,6%
	500 - 800 m ²	167	15,4%
	800 - 1200 m ²	151	14,0%
	> 1200 m ²	180	16,7%
	weet niet/geen antwoord	79	7,3%
Totaal		1081	100,0%

Bijna de helft van de bedrijven die hebben deelgenomen aan het onderzoek, hebben een verkoopvloeroppervlakte van minder dan 500 m². Bij een zesde van de bedrijven was de oppervlakte van de verkoopvloer groter dan 1.200 m².

		Aantal	Percentage
Hoeveel werknemers werken in uw bedrijf?	0/1 manszaak	24	2,2%
	2-9 werknemers	408	37,7%
	10-50 werknemers	477	44,1%
	meer dan 50 werknemers	164	15,2%
	weet niet-geen antwoord	8	,7%
Totaal		1081	100,0%

Bijna drievijfde alle responderende bedrijven heeft meer dan 10 werknemers.

ENQUÊTE GROOTWINKELBEDRIJVEN

Het additionele onderzoek is uitgevoerd onder de grootwinkelbedrijven (dit wil zeggen bedrijven met meer dan 100 werknemers) die bij het Hoofdbedrijfschap Detailhandel (HBD) geregistreerd staan.⁴³ De directies van deze bedrijven zijn eerst telefonisch benaderd met de vraag of men in principe bereid zou zijn mee te werken. Bij een bevestigend antwoord is het emailadres van het verantwoordelijk directielid opgevraagd. Dit leverde een emailbestand op van 167 adressen. Deze groep heeft eind oktober een verzoek toegestuurd gekregen om mee te werken aan een internet-enquête. Na een week is een rappel e-mail verstuurd. Na een veldwerkperiode van tweeënhalve week is een respons behaald van 52 ingevulde vragenlijsten (31%).

⁴³ NB: Postorderbedrijven en andere 'winkels' die wel geregistreerd staan bij de HBD, maar niet vallen onder de werking van de Winkeltijdenwet zijn niet benaderd.

62 Procent van de respondenten vulde de vragenlijst in namens de directie van een winkelketen, 25 procent deed dit namens de holding. 13 Procent gaf aan op een andere basis de vragenlijst in te vullen (bijvoorbeeld als directeur van een werkmaatschappij, namens de leiding van een business unit of vanuit de functie sales manager Nederland).

De vragenlijst bestond uit een selectie van de vragen die eerder telefonisch gesteld waren aan de winkeliers op lokaal niveau. Waar nodig zijn vragen aangepast zodat ze relevant werden vanuit een directie-perspectief.

De vragen hadden betrekking op de onderstaande vier punten:

- Beleid van het grootwinkelbedrijf in Nederland rond de zondagsopenstelling.
- Ruimte die de Winkeltijdenwet biedt om te kunnen ondernemen, vanuit het perspectief van het grootwinkelbedrijf in Nederland.
- Dynamiek binnen de detailhandel door verruiming van openstellingsmogelijkheden vanuit het perspectief van het grootwinkelbedrijf in Nederland.
- Effect op de concurrentiepositie, vanuit het perspectief van het grootwinkelbedrijf in Nederland.

BIJLAGE 4: FIGURENOVERZICHT OPENINGSTIJDEN

BIJLAGE 5: VRIJSTELLINGEN EN ONTHEFFINGEN OP GROND VAN DE WINKELTIJDENWET

Deze bijlage bevat het feitelijke overzicht van vrijstellings- en ontheffingsmogelijkheden; daarmee wordt aangegeven hoe vanuit het overheidsbeleid de uitgangspositie van winkeliers beïnvloed kan worden.

Op grond van de Winkelsluitingswet hebben gemeenten de bevoegdheid om vrijstellingen te verlenen voor:

- Openstelling op 12 zon- en feestdagen
- Toerisme
- Grensoverschrijdend verkeer
- Plotseling opkomende bijzondere omstandigheden
- Avond- en nachtopenstelling op werkdagen

Daarnaast kunnen gemeenten ontheffingen verlenen voor:

- Avondopenstelling
- Avondwinkels voor voedingsproducten op zon- en feestdagen
- Openstelling in verband met toerisme
- Openstelling in verband met een bijzondere gelegenheid van tijdelijke aard
- Openstelling in verband met grensoverschrijdend verkeer
- Zondagopenstelling in verband met 'ruilen rustdag'

Naast gemeentelijke vrijstellingen en ontheffingen bevat de het op de wet gebaseerde Vrijstellingsbesluit wet mogelijkheden voor landelijk geldende vrijstellingen voor openingstijden, te weten voor:

- apotheken
- ziekenhuizen en verpleeghuizen
- winkels op stations, luchthavens, benzinestations en wegrestaurants
- winkels die verkopen aan de beroepsscheepvaart
- tijdschriftkiosken
- museumwinkels
- automatieken
- videotheken
- straatverkoop van eetwaren op zondag
- winkels bij begraafplaatsen
- verkoop bij culturele evenementen
- verkoop bij sportcomplexen
- verkoop bij bejaardenoorden
- verkoop tijdens religieuze feestdagen (zoals Ramadan)
- verkoop bij bedevaartplaatsen
- verkoop tijdens het carnaval

Veel van deze vrijstellingen golden ook al ten tijde van de Winkelsluitingswet.

BIJLAGE 6: LITERATUURLIJST

Literatuur:

- Arbeidstijden - 48 Winkeltijdenwet pakt gunstig uit. (1998), *Arbo bulletin: arbeidsomstandigheden en bedrijfsveiligheid*, 1, 29.
- Beeckman, D., Crum, B. & Werf, van der C. (1998). *Effecten nieuwe winkeltijdenwet op de detailhandel: Eindrapport*. Leiden: Research voor Beleid.
- Boekhoorn, P.F.M. & Loef, K. (1995) *Criminaliteit en de detailhandel: resultaten van een enquête onder detaillisten 1995*. Den Haag: Ministerie van Justitie, Dienst Preventie, Jeugdbescherming en Reclassering, Stafbureau Informatie, Voorlichting en Publiciteit.
- Bouwmeester, J. & Zuidam, M. (2004). *Diefstal detailhandel. Meting 2004 Eindrapport. Een onderzoek in opdracht van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en Ministerie van Justitie*. Leiden: Research voor beleid.
- Breed, H. (2002). *De Haarlemse ondernemer over koopzondagen*. Haarlem: Gemeente Haarlem, Onderzoek & Statistiek.
- Broek, A. van den & Breedveld, K. (2003). Aanwinst of aanslag? In Sociaal en Cultureel Planbureau *Het theorema van Thomas: nieuwjaarsuitgave 2003* (pp. 13-21).
- Broek, A. van den & Breedveld, K. (2003). *De meerkeuzemaatschappij: Facetten van de temporele organisatie van verplichtingen en voorzieningen*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Broek, A. van den & Breedveld, K.(Eds.). (2001). *Trends in de tijd: een schets van recente ontwikkelingen in tijdsbesteding en tijdsordening*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Broek, A. van den, Cloin, M. & Breedveld, K. (2002). *Ruimte voor tijd: Op weg naar een monitor tijdsordening*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Cachet, A., Koppenjan, J.F.M. & Muijen, van M.L. (1997). *Winkeltijden en veiligheid*. Den Haag: Ministerie van binnenlandse zaken, Directoraat-generaal voor openbare orde en veiligheid, Directie politie.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2004). *De Nederlandse samenleving 2004. Sociale trends*. Voorburg/ Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2004). *Omzet detailhandel lager door ongunstige samenstelling koopdagen*. Voorburg/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Centraal Planbureau (1995). *Economische effecten van liberalisering van winkeltijden in Nederland*. Den Haag: Centraal Planbureau.
- Dijkgraaf, E. & R.H.J.M. Gradus (2004). *Explaining Sunday shop policies*. Rotterdam: Erasmus Universiteit OCFEB.
- EIM (1995). *Verruiming Winkelsluitingswet: plussen en minnen zakelijk bekeken*, Zoetermeer: EIM.
- EIM (2004). *Sectorscopen. Handleiding EIM Dataset*. Zoetermeer: EIM.
- EIM (2004). *Werkgelegenheid. Kenmerken van Arbeid. Handleiding EIM Dataset*. Zoetermeer: EIM.

- EIM (2005) *Kleinschalig Ondernemen 2005. Structuur en ontwikkeling van het Nederlandse MKB*. Zoetermeer: EIM.
- Ester, P. & H. Vinken (2001). *Druk, drukker, drukst. Nederlanders over de toekomst van arbeid, zorg en vrijetijd*. Vrijetijdsstudies, 19.
- Gemeente Den Haag (2005). *Experiment Winkeltijden*. Den Haag: Gemeente Den Haag.
- Goudappel Coffeng & Intomart GfK. *Koopstromenonderzoek Randstad 2004*. Den Haag: Goudappel Coffeng.
- Hoek, D. (2004). *Onderzoek Gezamenlijke Koopzondag Hengelo*. Hengelo: Gemeente Hengelo, Afdeling Onderzoek en Statistiek.
- Hoofdbedrijfschap Detailhandel (2003). *Arbeidsmarkt in de detailhandel 2003*. Den Haag: Hoofdbedrijfschap Detailhandel.
- Hoofdbedrijfschap Detailhandel (2004). *Factsheet kerngegevens totale detailhandel*. Den Haag: Hoofdbedrijfschap Detailhandel.
- Hoofdbedrijfschap Detailhandel (2005). *Tendrapportage 2004*. Den Haag: Hoofdbedrijfschap Detailhandel.
- Jacobsen, J.P. & P. Kooreman (2003). *Timing Constraints and the Allocation of Time: The Effects of Changing Shopping Hours Regulations in the Netherlands*. Groningen & Middletown (Connecticut, USA): Rijksuniversiteit van Groningen & Wesleyan University.
- Kosfeld, M (1998). *Why Shops Close Again: An Evolutionary Perspective on the Deregulation of Shopping Hours*. Tilburg: CentER Faculty of Economics and Business Administration Tilburg University.
- KPMG, Bureau voor Economische Argumentatie (1998). *Effecten van de winkeltijdenwet. Eindrapport*. Hoofddorp: KPMG, Bureau voor Economische Argumentatie.
- Lukey, R., Fedorova, T, Hermans, C. & Slot, J. (2004). *Winkelen in Amsterdam. De belangrijkste resultaten uit de consumentenenquête 2003-2004*. Amsterdam: Gemeente Amsterdam, Dienst Onderzoek en Statistiek.
- Onderzoek en Statistiek, Gemeente Nijmegen (2002). *Evaluatie koopzondagen Nijmegen: de consument en de ondernemer aan het woord*. Nijmegen: Gemeente Nijmegen.
- Philips, C.(2004). *Onderzoek winkelwensen. In gesprek met Purmerenders 2003 en 2004*. Gemeente Purmerend, Afdeling Onderzoek en Statistiek.
- Platform detailhandel (2004) *Position paper winkelcriminaliteit*. Leidschendam: Platform Detailhandel.
- Rabobank (1990 t/m 2005) *Cijfers & trends: detailhandel en ambacht: een service van de Rabobank Cijfers & trends*. Utrecht: Rabobank.
- Schölvinck, J. (2005). *Winkelen en leisure: een klassieke combinatie? Een verkenning in opdracht van het Hoofdbedrijfschap Detailhandel*. Den Haag: Goudappel Coffeng.
- Sipma, N. & Bakker, M. (2001). Zondag is geen dag om boodschappen te doen, er wordt echt gewinkeld. *Eim in de markt*, 2, 6-8.
- Sloof, J.I.J.(ed.). (2004). *Het bedrijfsleven in Nederland 2004*. Woerden; Vereniging Kamers van Koophandel.
- Smulders, P. (2002). De 24-uurs economie de maat genomen. *Index*, 7, 30-31.
- Staatsblad 1996, nr. 182, 21 maart 1996. *Wet van 21 maart 1996, houdende vaststelling van ruimere regels met betrekking tot de openingstijden van winkels (Winkeltijdenwet)*.

- Staatsblad 1996, nr. 183, 21 maart 1996. Besluit van 21 maart 1996, houdende verlening van enige vrijstellingen van de verboden van de Winkeltijdenwet (Vrijstellingenbesluit Winkeltijdenwet).
- Staatscourant 1997, nr. 100. *Richtlijn Handhaving Winkeltijdenwet*.
- Staatscourant 2003, nr. 61. *Richtlijn voor strafvordering winkeltijdenwet*.
- Stel. A. van & Diephuis, B (2004). *Aantallen ondernemers en ondernemingen. Een bronnenonderzoek*. Zoetermeer: EIM.
- Succes winkeltijdenwet overtrokken: de kosten wegen niet op tegen de baten, alleen consument is beter af. (2001). *LOZO-visie*, 7/8, 6-9.
- Thum, M. & A. Weichenrieder (1997). *'Dinkies' and Housewives: The Regulation of Shopping Hours*. München & Princeton (NJ, USA), Universität München & Princeton University.
- Van Dijk, Van Soomeren en Partners (1992). *Criminaliteit en de detailhandel: resultaten van een enquête onder detaillisten 1991*. Den Haag: Stafafdeling Informatievoorziening, Directie Criminaliteitspreventie, Ministerie van Justitie.
- Velden, A.J. van der (2003). *Sectorscoop. Ondernemen in de Detailhandel 2004*. Zoetermeer: EIM.